

Ellinge slott

- trädgården och parkens historia vid ett av Skånes äldsta gods



Karin Henriksson, Karin Ingemansson & Eva-Marie Samuelson



SJÄLVSTÄNDIGT ARBETE VID LTJ-FAKULTETEN

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap. Område 6
Landskapsarkitektur, Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp, 2010. Projektarbete
Skånska gods och gårdar inom kursen LP0490 Bevarande, vård och restaurering
av historiska trädgårdsanläggningar. 15hp

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap.

Författare: Karin Henriksson, Karin Ingemansson, Eva-Marie Samuelson

Titel: Ellinge slott - trädgården och parkens historia vid ett av Skånes äldsta gods
English title: Ellinge castle - the history of the garden and parks at one of the oldest manors
in Scania

Nyckelord: trädgårdshistoria, landskapsarkitektur, landskapsvård, trädgårdsrestaurering,
Ellinge

Keywords: garden history, landscape architecture, landscape management, garden
restoration, Ellinge

Handledare: Kjell Lundquist, Boel Persson, fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och
jordbruksvetenskap, Alnarp

Examinator: Kjell Lundquist, fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och
jordbruksvetenskap, Alnarp

Kurstitel: Bevarande, vård och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar

Kurskod: LP0490

Omfattande: 15hp

Nivå och fördjupning: Avancerad D Landskapsarkitektur

Alnarp 2010-03-14

Omslagsbilden är tagen av E. Samuelson 2009-04-24 och visar Ellinge slott med den skånska
flaggan vajande i vinden. I förgrunden syns en *Magnolia x soulangiana*.

Område Landskapsarkitekturs förord

Föreliggande rapport, Ellinge slott – trädgården och parkens historia vid ett av Skånes äldsta gods, har sin upprinnelse i kursen ”Bevarande, vård och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar” (LP0490) om 15hp vid Område Landskapsarkitektur, SLU, Alnarp, under vårterminen 2009. En motsvarande kurs gavs för första gången vårterminen 1999 och har sedan återkommit vartannat år: 2001, 2003, 2005 och 2007. En fylligare presentation av kursens historia, syfte och innehåll återfinns i en artikel i ICOMOS Sveriges Nyhetsbrev (oktober 2009), s. 14-18: http://www.icomos.se/pdf/Nyhetsbrev_oktober_2009.pdf

Tre studentgrupper om vardera tre-fyra personer arbetade under våren 2009 med tre större godsanläggningar i Skåne med medeltida anor, inom ramen för övningsuppgiften ”Skånska gods och gårdar – att förvalta upp mot tusen trädgårdsår”. Förutom Ellinge, strax norr om Lund, studerades även godsen Gyllebo slott, halvannan mil nordväst om Simrishamn, och Vegeholm, sydväst om Ängelholm. Arbetet har bedrivits i Florensdeklarationens (1982) och i den svenska Kulturminneslagens (1989) anda.

De 18 anläggningar som hittills studerats, undersökts och dokumenterats inom ramen för denna kurs under de senaste tio åren är följande:

- 1999 Skarhult, Svenstorp, Vrams Gunnarstorp
- 2001 Krageholm, Skabersjö
- 2003 Malmös parker: Kungsparken och Slottsparken
- 2005 Börringekoster, Marsvinsholm, Ruuthsbo, Stora Markie
- 2007 Charlottenlund, Jordberga, Näsbyholm, Rosendal
- 2009 Ellinge, Gyllebo, Vegeholm

Skåne är känt för sina slott, och sina stora gods och gårdar. Dessa egendomar ger genom sin tusenårshävd landskapet identitet och en hög status. Turistnäringen exploaterar dem också, och gärna, ett bevis bland flera på deras betydelse. I Skåne är just slotten, jämte klostren och kyrkogårdarna, bärare av den allra äldsta trädgårdskulturen i landskapet. Under århundraden har de blivit hemvist för några av de främsta konstnärliga trädgårdsuttrycken. Många godsanläggningar, om än långtifrån alla, lever fortfarande i tradition genom bruket av jord och skog sedan medeltiden, förvaltade genom århundraden av samma ägarfamiljer.

Självfallet är slotten och de stora gårdarna och godsanläggningarna ägarnas speciella angelägenhet och ansvar. Men de är också en angelägenhet för hela landet som bärare av historia, kultur och konst, såväl i sig själva som monument som vad de härigenom representerar. Ibland har samhällets intresse formaliserats i byggnadsminnesförklaringar, riksintressen, kulturmiljöprogram, lokala ”K/Q-märkningar” eller i olika informella samråd. Få är de som inte delar uppfattningen att de skånska slotten och godslandskapen utgör en nationell kulturskatt.

Hur skall då de skånska godsens och gårdarna möta sitt andra årtusende? Vems är ansvaret? Vad är viktigt? Hur skall de tidigare tusen trädgårds-, park- och landskapsåren förvaltas konkret i dagens fysiska verklighet, i geografin? Skall man göra mycket eller lite, göra medvetna och reflekterande val eller låta den löpande driftens vardagliga och praktiska krav successivt ges tolkningsföreträde? Och - vem skall egentligen betala för eventuella eftergifter åt kulturen?

Oavsett vilka svar vi ger på frågorna ovan, vilka ideella eller ekonomiska intressen vi representerar, eller hur vi ideologiskt förhåller oss, så sker förändringar. Frågan blir snarast vilka förändringar vi vill se, vilka vi vill undvika och vem som i så fall implicit eller uttalat skall ges eller redan har skaffat sig tolkningsföreträde. Det handlar, med ett laddat uttryck, varken mer eller mindre än om makten över landskapet.

Målet med övningsuppgiften, vilken föregått denna rapport, har varit att upprätta ett koncept för ett långsiktigt bevarande (innefattande eventuella restaureringsåtgärder) jämte vård och skötsel av trädgårds-, park- och den medvetet gestaltade landskapliga anläggningen Ellinge. Syftena har varit flera: att enligt Florensdeklarationen klarlägga, systematisera och träna de ingående momenten i ett praktiskt restaureringsarbete med historiska trädgårdsanläggningar, att befrämja ständiga ideologiska funderingar och målsättningsdiskussioner, att träna växlingen mellan detaljernas betydelse (handskriften såväl som fältupptäckten) och betydelsen av övergripande principer, samt att lägga grunden till en efterfrågad och högst praktisk kompetens i samhället.

Ellinge är ett av Skånes allra äldsta gods, åtminstone ett av de vars kända historia sträcker sig längst tillbaka i tiden, åtminstone tillbaka till 1000-talet. Ellinge blir därmed ungefär samtida med Lunds domkyrka. Enskilda gårdar i byn har dock daterats ända tillbaka till romersk järnålder. Den strategiska placeringen i det skånska landskapet invid Bråån har bidragit till detta. Från 1200-talet är ägarlängden nästan komplett. Gården har under sina 800 senaste år haft ett drygt 30-tal ägare, förhållandevis väl sammanhållen av flera stora släkter. Sedan 1950 är Ellinge i familjen Wehtjes ägo och idag bebos och sköts godset av Barbro och Mikael Wehtje som bedriver en verkligt blandad verksamhet: jordbruk (växtodling) och skogsbruk, energiproduktion (fjärrvärme), uthyrning av bostäder, konferens- och festverksamhet och med en ekologisk vodkaproduktion in spe.

Ellinges trädgårdars historia under godsets äldsta tider försvinner i historiens dimmor. De få bevarade uppgifterna från medeltiden handlar om andra saker än grönsaker, läkeörter och möjliga estetiska landskapliga arrangemang. Från 1600-talet får vi några hintar genom de Burman-Fischerska Prospecten, men det är först från 1700-talet som Ellinge stiger fram även som en sammanhållen praktiskt och estetiskt organiserad anläggning med kvartersindelade trädgårdar på borgholmen och väster om slottet. Materialet är rikt. En tidigare inte publicerad och vacker lantmäterikarta (figur 12) har behandlats ingående. Vi möter en 'traditionell', formell och kvartersindeldad praktiskt-funktionell-estetisk anläggning, så lik många av tidens andra svenska gods- och gårdsanläggningar, men här osedvanligt sammanhållen och omsluten.

Anläggningen kan detaljerat följas genom hela 1800-talet. Från mitten och senare delen av 1800-talet finner vi en landskaplig anläggning över 1700-talskvarteren med slingrande gångsystem och nya planteringar och växtslag i denna tids nya anda. Under det tidiga 1900-talet möter vi en ny formalism och 1700-talets formspråk återtas i stora delar, om än varje tid lämnar sina spår och avtryck i marginalerna. Vi möter nu också en explosion i trädgårdsglädje med både blomster- och nyttoodlingar under familjen Wrangels tid på Ellinge. Det senaste århundradet har vårdat sitt arv. Förenklingar, medvetna och av tiden själv, har ägt rum i park- och trädgårdsdelarna som en följd av ett annat nyttjande, och en helt annan personalsituation, men anläggningen har också utvecklats med nya satsningar i andra delar. Skötseln är rationell, men den allmänna putsen och ordningen skulle likväl göra de flesta offentliga förvaltningar avundsjuka. Ellinge består som en grön oas i den skånska slättöknen.

Några saker bör framförallt framhållas i det föreliggande arbetet om fyra huvudkapitel, 107 sidor och tio skarpa (kart)bilagor. Det är bland annat dess mycket klara, logiska och typografiskt starka och vackra disposition, det rika, varierade, väl vävda och använda källmaterialet, och den omfattande bildmässiga dokumentationen och redovisningen om hela 106 figurer. Inventeringen är omfattande och funktionell och kommer att kunna utgöra en mycket viktig dokumentation för framtiden. Texten är välskriven: beläggande, tolkande och reflekterande. Tusen år av spännande trädgård, park och gestaltat landskap på ett av Skånes mest namnkunniga gods gömmer sig inte längre lika lätt.

Vid Område Landskapsarkitektur (tidigare Institutionen för landskapsplanering Alnarp) har arbetet med att dokumentera, beskriva, analysera och värdera historiska trädgårdsanläggningar pågått i nära tre decennier, inom ramen för kurser, individuella arbeten, projekt- och examensarbeten på främst landskapsarkitekturprogrammet och i form av fristående uppdrag, men under senare år även på landskapsingenjörs- och trädgårdsingenjörsprogrammen. Ett 60-tal historiska parker och trädgårdar har för närvarande behandlats. Många av arbetena är publicerade och återfinns i institutionens Stencil- och Rapport-serier samt i serien Stad & Land. Inom ramen för en tidigare kurs i Trädgårdshistoria har för närvarande också mer än 200 skånska kyrkogårdars historia tecknats. Arbetet har skett inom ramen för kompetensområdet TPL (Trädgård, park och landskap – Historia och kulturarv).¹

1 TPL (Trädgård, park och landskap – Historia och kulturarv) är ett kompetensområde vid SLU på Alnarp, med en profil inom forskning och undervisning som omfattar beskrivning, analys och dokumentation av kulturmiljöer i staden och på landsbygden, bevarande- vård- och restaureringsfrågor, förnyelse av äldre bostadsgårdar, parker, kyrkogårdar, kulturväxters bevarande och förnyelse samt historisk teori och metodutveckling inom landskapsplanering och hortikultur. Undervisningen ges inom ramen för kurser i agrarhistoria, trädgårdshistoria, bevarande, vård och restaurering och motsvarande ämnen. Kompetensområdet presenteras utförligt med kurser, forskningsprojekt och publikationer på en fungerande men ej aktuell hemsida: http://www.lpal.slu.se/ShowPage.cfm?Orgenhetsida_ID=407

Ett stort tack riktas avslutningsvis till Barbro och Mikael Wehtje på Ellinge, som tidigt och för flera år sedan visade ett intresse för en närmare studie av Ellinges park- och trädgårdshistoria, för den frimodiga satsningen att ställa hela Ellinge med byggnader och omgivningar till gruppens förfogande, inkluderande både bibliotek och trädgårdsmästare, och för ett mycket gästfritt bemötande av hela den besökande kursen.

Karin H., Karin I. och Eva-Marie tackas för sin stora arbetsinsats och för hjälpen med arbetets bearbetning och slutgiltiga redigering efter godkännandet i våras fram till dagens färdiga rapport.

Alnarp 26 februari 2010

Kjell Lundquist

Landskapsarkitekt, agr. dr, kursansvarig och examinator

Förord

Arbetet med Ellinge har varit en spännande resa genom den skånska historien och vi har alla tre lärt oss enormt mycket på vägen fram till den här slutprodukten. Vi hoppas att arbetet skall vara till nytta och att vi bidragit med en liten del för att redovisa den framtida historien på Ellinge.

I det här arbetet vill vi framförallt framföra vårt varmaste tack till Mikael och Barbro Wehtje, Ellinges ägare, som båda har varit mycket tillmötesgående och engagerade i vårt arbete med Ellinges trädgårdshistoria!

Vi vill rikta ett tack till Siegrun Fernlund som tagit sig tid att titta på en del av vårt lite mer okända material, tack för en givande diskussion.

Vi vill även tacka John Åkesson, före detta trädgårdsmästare på Ellinge, för att han med stor entusiasm berättade om sin historia på Ellinge och visade oss saker som vi aldrig skulle ha upptäckt själva.

Vid kursens slutskede i maj 2009, hölls en presentation av arbetet för inbjudna gäster, däribland Mikael och Barbro Wehtje. Efter kursens officiella slut har en omfattande bearbetning av arbetet gjorts, efter kommentarer av våra handledare Kjell Lundquist och Boel Persson, vilka vi härmed vill passa på att rikta våra varmaste tack till. Vi är nu glada över att kunna presentera en mer genomarbetad version av det trädgårdshistoriska arbetet om Ellinge slott och vi önskar er en trevlig läsning.

Alnarp 14 mars 2010

Karin Henriksson, Karin Ingemansson och Eva-Marie Samuelson

Summary

This report on Ellinge castle is a product in the course "Garden Conservation". The work has been carried out in a group consisting of Karin Henriksson, Karin Ingemansson and Eva-Marie Samuelson.

The purpose of this report is to describe Ellinge castle's history, including its designed landscape surroundings, gardens and parks. The aim was also to make an inventory of the current situation and have a discussion, based on our results, on how the long term care, management and preservation can be carried out.

The search concerning Ellinge castle's history has primarily been carried out through archival studies, contact with people and visits to the site to find traces of previous garden designs. We have also made a short summary of Ellinges broader history.

In the result chapter, we have divided the history into chronological order: Early History, 18th, 19th and 20th century history. The early history is based on previously printed historical summaries. From 1760 onwards there are maps of various kinds' available and also contemporary descriptions. From 1897 onwards there are photographs preserved which has been an important source for determining how parts of the park has developed through the years.

The written material we have found about Ellinge focuses mainly on a general history about the castle but has also sometimes mentioned the park and garden. From our archival studies, we have also found some protocols and lists, which have further helped us identify the park and gardens history.

To identify the current state of Ellinges Park gardens and near surroundings has a comprehensive inventory been carried out. This inventory included drawing of maps, photographing and the making of an inventory list containing findings like plants, constructions and traces of previous garden management and designs.

Based on history and the inventory of Ellinge castles surroundings, a discussion are being held on how this site, dating from the 1200-century, can be preserved and further developed.

Conclusions drawn are the importance of preserving the large structures in a park that have been continuously developed and adapted to the prevailing style ideals. It is important to keep the two dominating axes and to preserve the moat around the castle. It is also important to keep the lush and green nature at Ellinge, mainly the large and old trees and the tree rows that are leading out into the landscape. Some ideas for a possible future replanting of trees has been described

Finally, conclusions about how Ellinge is to be developed in the future, linked to today's activities, and how to create an outdoor environment suitable for its future use are being drawn.

Sammanfattning

Den här rapporten om Ellinge slott är en produkt inom kursen "Bevarande, vård och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar". Arbetet har skett i en grupp bestående av Karin Henriksson, Karin Ingemansson och Eva-Marie Samuelson.

Syftet med rapporten är att teckna Ellinge slotts landskapliga omgivningar, trädgårdar och parks historia. Syftet har även varit att inventera dagsläget, samt föra en diskussion med utgångspunkt i detta om hur anläggningen långsiktigt kan vårdas, skötas och bevaras.

Sökandet kring Ellinge slotts historia har skett främst genom arkivstudier, kontakter med en rad olika personer samt genom besök på platsen. Vi har även gjort en kortare kartläggning av Ellinges mer allmänna historia.

I resultatdelen har vi kartlagt historien, kronologiskt indelad: tidig historia, 1700-, 1800- och 1900-talet. Den tidiga historieskrivningen utgår från tidigare tryckta historiesammanfattningar och avbildningar. Från 1760 och framåt finns kartmaterial av olika slag att tillgå samt samtida beskrivningar. Från 1897 och framåt finns fotografier bevarade vilka har varit en viktig källa för att fastställa hur delar i parken och trädgården har utvecklats.

Det skrivna materialet vi funnit kring Ellinge handlar främst om en allmän historia kring slottet, där vi dock funnit en del nedtecknat om parken och trädgården. Ur våra arkivstudier har vi även funnit en del protokoll och listor som ytterligare hjälpt oss kartlägga trädgårdshistorien.

För att kartlägga dagsläget på Ellinges park, trädgårdar samt närmaste omgivningar har en omfattande inventering gjorts. Till denna inventering hör uppritning av kartor, fotografering och upprättande av växtlistor.

Utifrån historieskrivningen och inventeringen av Ellinge slotts omgivningar idag förs en diskussion om hur denna anläggning med anor redan från 1200-talet kan bevaras och utvecklas.

Slutsatser som dragits är vikten av att bevara de stora övergripande strukturerna i en anläggning som kontinuerligt har utvecklats och anpassats till de rådande stilidealen. Det är viktigt att behålla de axlar som löper i anläggningen, samt att bevara vallgraven kring slottet. Det är även viktigt att försöka behålla den lummiga och grönskade karaktären på Ellinge, främst i form av de stora och ibland även mycket gamla träd som växer där. Vissa idéer för hur en eventuell återplantering av träd har gjorts.

Till sist dras slutsatser kring hur Ellinge skall kunna utvecklas i framtiden, kopplat till dagens verksamheter, för att skapa en levande miljö som är anpassad efter sina brukare.

Innehållsförteckning

1 Inledning

1.1 Bakgrund.....	10
1.2 Syft.....	11
1.3 Mål.....	11
1.4 Material och metod.....	11
1.5 Avgränsningar	12
1.6 Orienteringskarta.....	13

2. Historia

2.1 Ägarlängd	16
2.2 Ellinges tidiga historia (före 1700-talet)	18
2.3 Ellinge på 1700-talet.....	22
2.3.1 Hans "Lånekaka" Walkendorff.....	22
2.3.2 Nya ägare rustar upp Ellinge	22
2.3.3 Anläggningen innanför vallgraven	22
2.3.4 Anläggningen väster om slottet	23
2.3.5 Damstorps kvarn.....	26
2.3.6 Adolf Fredrik Barnekow.....	26
2.4 Ellinge på 1800-talet.....	28
2.4.1 Tidigt 1800-tal.....	28
2.4.2 Mitten av 1800-talet	31
2.4.2.1 Den romantiska parken.....	31
2.4.2.2 Trädgårdsmästeriet	33
2.4.2.3 Trädgårdsmästare.....	34
2.4.2.4 Bortom trädgårdsmästeriet.....	34
2.4.3 Slutet av 1800-talet.....	35
2.4.3.1 Wrangelska villan	35
2.4.4 Damstorps kvarn och by	36
2.5 Ellinge på 1900-talet.....	38
2.5.1 Tidigt 1900-tal.....	38
2.5.1.1 Anläggningen innanför vallgraven.....	41
2.5.1.2 Anläggningen väster om slottet	43
2.5.1.3 Wrangelska villan	45
2.5.2 1900-talets andra hälft	50
2.5.2.1 Trädgårdsmästaren berättar	51
2.5.2.2 Ellinge mot ett nytt årtusende.....	52

Innehållsförteckning

2.6 Jämförelse av kartor	53
2.7 Fåglarna på Ellinge.....	54
3. Ellinge idag	
3.1 Verksamhet och skötsel	58
3.2 Inventering av parken, trädgårdarna samt relevanta omgivningar	59
3.2.1 (A) Gamla trädgårdsmästeriet samt lunden	60
3.2.2 (B) Anläggningen väster om slottet	63
3.2.3 (C) Anläggningen innanför vallgraven.....	68
3.2.4 (D) Söder om ladugårdsbyggnaderna	73
3.2.5 (E) Wrangelska villan samt öster om vallgraven	76
3.2.6 (F) Damstorps kvarn och by.....	80
3.2.7 (G) Alléerna kring Ellinge	82
3.2.8 (H) Hälsokällan	84
4. Diskussion	
4.1 Metoddiskussion	88
4.2 Parkens utveckling	90
4.3 Slutdiskussion	93
4.4 Fotsatt arbete.....	93
Källor och litteratur	96
Figurförteckning	102
Bilagor	
Bilaga 1. Florensdeklarationen (1982)	
Bilaga 2. Gillbergs länsbeskrivning	
Bilaga 3. Karta från 1760	
Bilaga 4. Karta från 1760	
Bilaga 5. Karta, från inbunden kartsamling, 1742-1783.	
Bilaga 6. Karta från 1827	
Bilaga 7. Karta från 1890	
Bilaga 8. Karta från 1913	
Bilaga 9. Karta från 1972	
Bilaga 10. Inventeringsplan, K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-06-03.	

Inledning

kapitel 1

1.1 Bakgrund

Kursen ”Bevarande, vård och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar” innehåller en stor övningsuppgift: ”Skånska gods och gårdar - att förvalta upp mot tusen trädgårdsår”, vars resultat är detta arbete om Ellinge slott, beläget strax utanför Eslöv.

Den här rapporten och arbetet kring kartläggningen av Ellinge slotts park och trädgård är skrivet i grupp av Karin Henriksson, Karin Ingemansson och Eva-Marie Samuelson. Arbetet utfördes under tio veckor, vårterminen 2009.

I dagsläget ägs Ellinge slott av familjen Wehtje, Mikael och Barbro. Gårdens verksamheter är idag bland annat jordbruk i form av växtodling, uthyrning av bostäder, skogsförvaltning, energiproduktion i form av fjärrvärme samt fest- och konferensverksamhet. Parken runt Ellinge slott är öppen för allmänheten, förutom runt Wrangelska villan som är Mikael och Barbros privata bostad.

Ellinge ligger i sydvästra Skåne, söder om Eslöv (fig. 2).



© Lantmäteriet Gävle 2010. Medgivande I 2010/0055.

1.2 Syfte

Syftet med denna rapport är att teckna Ellinge slots landskapliga omgivningars, trädgårdars och parks historia. Syftet är även att inventera dagsläget, samt föra en diskussion med utgångspunkt i detta om hur anläggningen långsiktigt kan vårdas, skötas och bevaras.

1.3 Mål

Målet med detta arbete är att upprätta ett koncept för ett långsiktigt bevarande, vård och skötsel, för Ellinge slots landskapliga omgivningar, trädgårdar och parker, i enlighet med Florensdeklarationen (1982) och den svenska kulturminneslagens (1989) intentioner. För Florensdeklarationen: se bilaga 1.

1.4 Material och metod

Arbetet i det här projektet bygger främst på litteratur- och arkivstudier samt studier av anläggningen på plats. Vi har utfört en inventering på Ellinge med fokus på de områden där det finns, samt där vi sedan tidigare vet att det funnits, trädgård eller relaterad verksamhet. Vid vår inventering har vi använt oss av kartmaterial där vi markerat vilken typ av vegetation som finns samt övriga spår i landskapet som vi har funnit. För att ytterligare bekräfta godsets historia har vi även nyttjat ett antal muntliga källor. Vi har besökt Ellinge slots bibliotek, Lantmäteriet i Malmö, Universitetsbiblioteket, Geobiblioteket och Landsarkivet i Lund.

Vi har ägnat mest tid på Lunds Universitetsbibliotek där vi funnit Dücker-Wrangels arkiv, som är ett sorterat arkiv. Där har vi funnit skriftiga handlingar kring hela godset, fotografier, skisser över godset och kartmaterial, allt med varierande ålder. Ur familjen Wethjes arkiv på Lunds Universitetsbibliotek fann vi fotografier och kartor.

Ur Ellinge slots privata bibliotek har vi framförallt funnit material i form av olika historiska böcker kring slottet, några kartor och en inbunden samling med originalkartor i akvarell över ägorna från 1700-talet.

Från Lantmäteriet har vi funnit fler översiktliga kartor över Ellinge och det omgivande landskapet. Till de flesta av dessa kartor har det även medföljt en kartbeskrivning, vilket har varit mycket givande vid tolkning av kartmaterialet. Vi har både tagit del av historiska och moderna kartor.

På landsarkivet i Lund fann vi skriftligt material om Ellinge i Hauswolffska samlingen, som i en kort beskrivning berättar hur det såg ut på Ellinge i mitten på 1800-talet.

Vi har sökt information kring Ellinge och alla dess forna ägare på Internet, främst genom sökmotorn google.com.

För att ytterligare ta reda på Ellinges trädgårdshistoria har vi haft nytta av en del muntliga källor. I början av arbetets gång gjordes en intervju med John Åkesson, före detta trädgårdsmästare på Ellinge. Intervjun som gjordes var ett samtal under en promenad i anläggningen på Ellinge. Vi har även haft samtal med lantmäteriets arkivpersonal och Siegrun Fernlund, konstvetare.

Under arbetes gång har vi haft regelbundna handledningsträffar med Kjell Lundquist. Vi har även dragit nytta av universitetsbiblioteket i Alnarp för hjälp med beställning av litteratur och kartmaterial samt referenshantering. Även det mindre kursbiblioteket har gett oss tips under arbetets gång.

Vår disposition i den historiska delen är upplagd i kronologisk ordning. Vi har valt att använda referenssystemet enligt Harvard i texten i det här arbetet för att underlätta det skriftliga upplägget.

Figurförteckning med källhänvisningar till de bilder som använts återfinns sist i arbetet, likaså en käll- och litteraturförteckning.

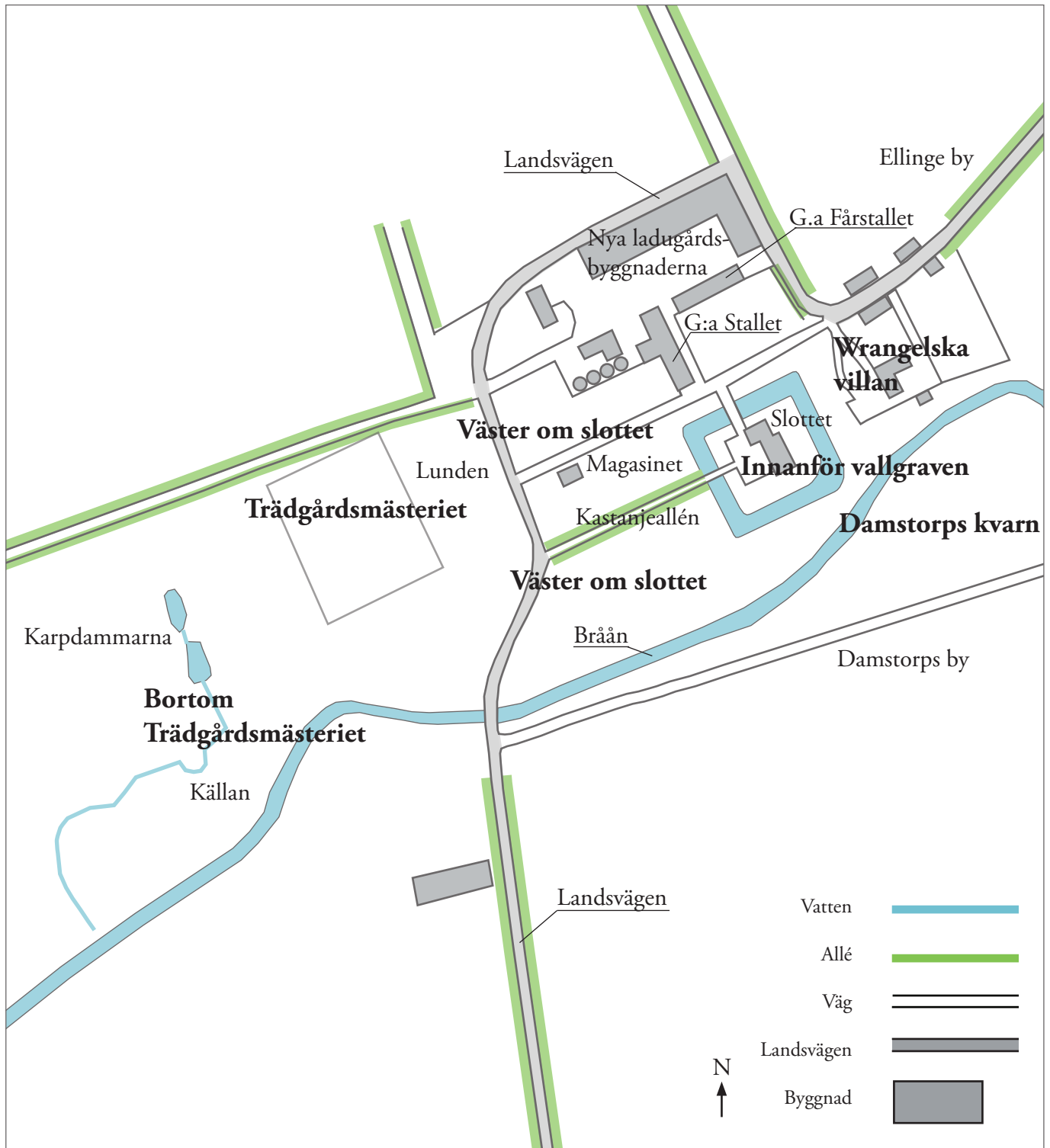
1.5 Avgränsningar

Tiden har varit den mest begränsande faktorn i vårt arbete. Hade tiden funnits hade det varit intressant att besöka Kungliga biblioteket i Stockholm, Krigsarkivet och diverse andra arkiv. Det hade även varit intressant att besöka diverse arkiv i Danmark för att i originalkällmaterial söka efter anläggnings tidigaste historia.

Vår bristande förmåga att läsa och tolka flerhundraårigt arkivmaterial har, tillsammans med att det är troligt att äldre material finns bevarat i Danmark, gjort att vi valt att fokusera på anläggningens historia från 1700-talet och framåt.

Det här arbetet är skrivet under ett antal veckor under våren 2009. Andra uppgifter om parken och trädgården som skulle uppdagas under övriga årstider har vi därför inte kunnat avslöja.

1.6 Orienteringskarta över Ellinge 2009



Figur 3. Orienteringskarta över Ellinge av K. Ingemansson, 2009-06-03, efter Ekonomisk karta 1972, Lantmäteriverkets arkiv. Text i fet stil markerar den övergripande områdesindelning som använts.

A large, light gray, stylized number '2' with a decorative swirl at the top, serving as a background for the text.

Historia

kapitel 2

2.1 Ägarlängd

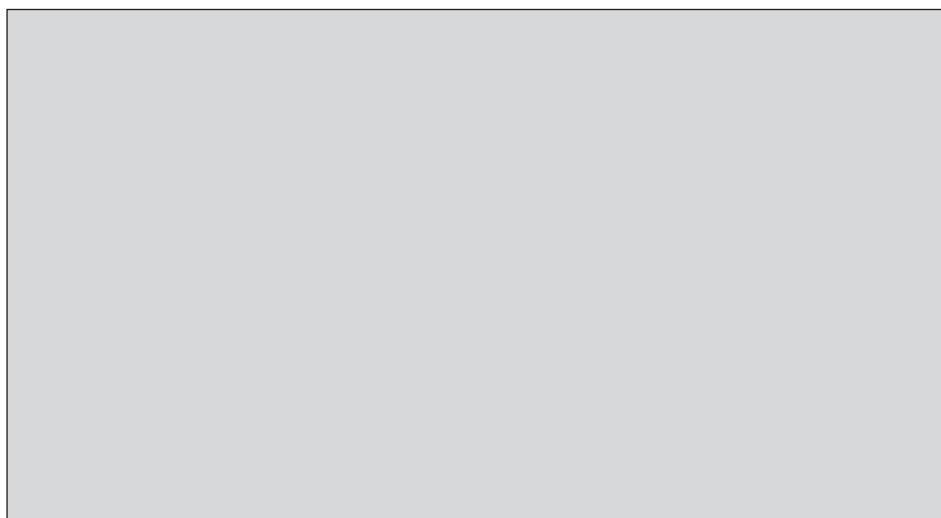
År	Ägare	Gemål
	Släkten Galen	
1200-t början	Erland Galen Johan Erlandsen Niels Erlandsen Jacob Nielsen	Cecilia
1333	Niels Jacobsen	Ingeborg Pedersdatter Galen
	Släkten Thott och Sparre	
1371	Peder Axelsen Thott	Juliane Pedersdatter Grubbe
1376	Kirsten Pedersdatter Thott	Jacob Nielsen Muus
1395	Niels Svendsen Sparre	Pernille Pedersdatter Thott
ca 1439	Claus Nielsen Sparre	Katarina Stensdotter Bielke
ca 1451	Niels Clausen Sparre	Margareta Laugesdatter Brock
1505	Indraget till Danska kronan	
	Släkten Krummedige, Bille, Brock	
1511	Henrik Krummedige	Anne Jørgensdatter Rud
1530	Sophie Krummedige	Eske Pedersen Bille
1552	Jørgen Eskesen Bille	Margrete Brock
1601	Eske Jørgensen Bille	Helvig Gjõe
1619	Eske Laugesen Brock	Christence Axelsdatter Viffert
1625	Birgitte Eskedatter Brock	Tyge Brahe
	Frands Lykke	Lisbeth Eskedatter Brock
	Släkten Barnekow	
1632	Mette Christiansdatter Barnekow	
1640	Margrete Barnekow	Christoffer Walkendorff
1690	Hans Walkendorff	Margareta Elisabeth Barnekow

År	Ägare	Gemål
	Släkten Dücker, Wrangel	
1714	Margareta von Ascheberg	Kjell Christoffer Barnekow
1724	Wilhelm Bennet	Magdalena Eleonora Barnekow
1740	Christina Brita Bennet	Carl Fredrik Dücker
1790	Carl Fredrik Dücker	Eva Margareta Wrangel
1828	Carl Fredrik Dücker	Charlotta von Rosen
1889	Christian Fredrik Wrangel	Elisabeth Ebba Ulla Amalia Piper
1932	Carl Gustaf Alfred Fredrik Axel Wrangel	Stina Mörner
1948	Carl Gustaf Fredrik Wrangel	
	Släkten Wehtje	
1950	Ernst Jonas Wehtje	Britta Elfverson
1957	Hans Cristian Wehtje	Agneta Ulfsdotter Olsson
1993	Mikael Wehtje	Barbro Wehtje

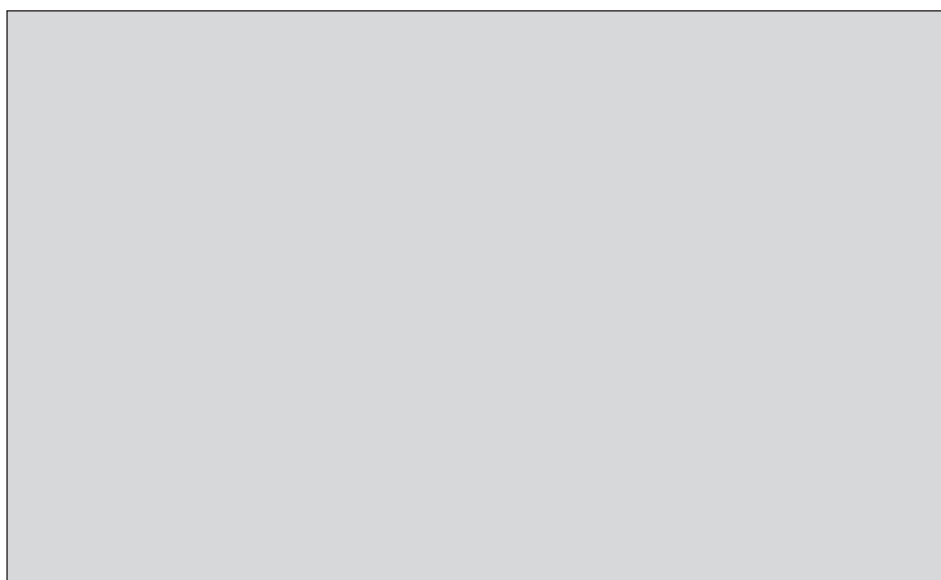
(Kjellberg, 1966; pers. medd. Mikael Wehtje, 2009-03-19)

2.2 Ellinges tidiga historia (före 1700-talet)

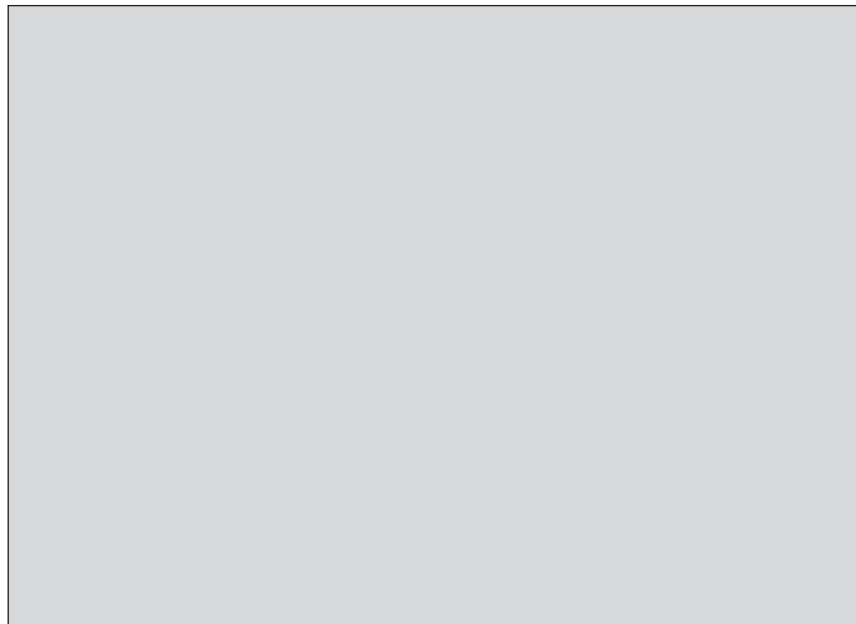
Ellinge gods är en av de gårdar i Skåne vars kända historia går längst tillbaka i tiden. Den första gården i Ellinge by kan härledas ända tillbaka till 300-talet e.Kr. Den äldsta kända historien kring godset kan härledas åtminstone till 1000-talet e.Kr. En av de första kända ätterna som ägde Ellinge var Kvite. Godset gick sedan vidare till ätten Galen i början av 1200-talet. (Tveiten, 1973) Vid denna tid var Ellinge en försvarbar sätesgård som var anpassad både för jordbruk och hade möjligheten att hysa många människor när svennar och knektar färdades förbi (Kjellberg, 1966). Efter Galen kom släkten Erlandsen och hur Ellinge kan ha sett ut under denna tid har Gustaf Wrangel, historieintresserad ägare till Ellinge 1932-48, illustrerat i figur 4.



Figur 4. Skiss över hur G Wrangel föreställde sig Ellinge under Erlandssönernas tid på 1200-1300-talet.



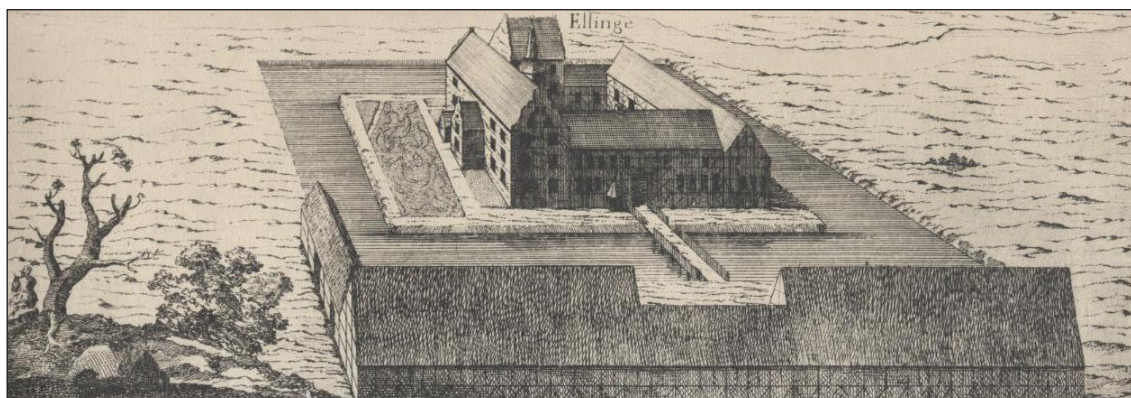
Figur 5. Skiss över hur G Wrangel föreställde sig Ellinge under Sparrarnas tid på 1400-talet.



Figur 6 Skiss över hur G Wrangel föreställde sig Ellinge under Billarnas tid på 1550-1620.

År 1371 övertogs Ellinge av Peder Axelsson Thott och var sedan i samma familjs ägor fram till 1395, då Niels Svendsen Sparre löste till sig Ellinge. Godset var sedan i släkten Sparres ägo fram till år 1505. Hur godset kan ha sett ut under denna tid illustreras enligt G. Wrangels skisser (fig. 5 & 6).

År 1505 drogs Ellinge in till den danska kronan och såldes sedan 1511 till det norsk-danska riksrådet Henrik Krummedige (Ljunggren, 1863). Ellinge nämns i samband med en av de många dansk-svenska strider som pågick under denna tid, när Eske Pedersen Bille ägde godset. Gårdsfogden skriver i ett brev till sin herre om plundringen av Ellinge av Søren Nordby, i samband med dennes skånska uppror. Gårdsfogden beskriver hur gården blivit plundrad, även trädgården nämns kort: ”ymperne gro allesamen og valnödsträne gro, altsammen er vel ved magt og humlegaarden desligste...” (Kjellberg, 1966, s.96). Denna text beskriver hur de ympade träden och valnötstället har klarat sig och att likaså humlegården överlevt. Enligt Tveiten (1973) så kan det ha varit någon av Herrevadsklosters cisterciensmunkar eller Övedsklosters premonstratensmunkar som har lärt brukarna av Ellinge hur man etablerade det från medelhavsländerna komna valnötsträdet vid Ellinge. Än idag växer det valnötsträd på Ellinge i enlighet med denna tidiga tradition (fig. 8).



Figur 7. Ellinge illustrerat på kopparstick ur Abraham Fischers Prospector 1756 efter Gerhard Burmans teckningar 1680.

Christoffer Walkendorff, som var Ellinges ägare 1640-1690, beskriver egendomen i en skriftlig berättelse till tiondesättningskommissionen: ”Borggården består uti fyra längor, var utav de tvenne äre grundmurede och de andre tvenne murede emellan stolpar (korsvirke), och gårdvatten omkring borggården. Ladugården består av fyra hus, alle murede emellan stolpar och täckt med halm till största delen.” (Kjellberg, 1966, s.98).

Enligt Burman-Fischers kopparstick från 1680 finns Ellinge avbildat (fig. 7). Denna bild är den tidigaste avbildningen vi funnit av Ellinge. Bildens vy är från norr. Borggården bestod av en fyrkantig husgrupp och är omgiven av vallgraven. I ovankant av bilden kan man skönja Bråån. Det finns en bro mellan borggården och ladugårdsplanen. Öster om huvudbyggnaden ser vi en antydning till en trädgårdsanläggning på insidan av vallgraven. På bilden är den avbildad som en broderiparterr, men detta är något man kan tolka kritiskt. Kopparstick av denna typ fokuserade främst på hur byggnaderna såg ut och kunde ibland försköna omgivningarna och vi har inte funnit någon beskrivande text om trädgården från denna tid. Om bilden är rätt avbildad, så består denna trädgård av en broderiparterr. Det är även högst troligt att det fanns en köksträdgård någonstans inom eller utanför vallgraven.

Allmänt kan man säga att tiden kring 1650-1730 händer det ganska lite då det förekommer mycket krig i Skåne, vilket inte medför så stora investeringar på godsens (von Schwerin, 1932).



Figur 8. Valnötsträd väster om korsvirkestallet, som enligt före detta trädgårdsmästare John Åkesson planterades under dr Ernst Wethjes tid (1950-1957). I bakgrunden syns en av de fyra nya silos som idag finns på gården.

2.3 Ellinge på 1700-talet

2.3.1 Hans "Lånekaka" Walkendorff

1690 tog Hans Walkendorff över Ellinge efter sin far, Christoffer Walkendorff. Medan fadern tjänade samhället genom att bland annat vara kurator vid akademien i Lund samt vice landsdomare i Skåne, hade Hans nog med att ta hand om sig själv (Kjellberg, 1966). Han hade problem med spriten, så till den grad att det inte bara gick ut över honom själv utan även över hans hem, Ellinge. "Egendomen vansköttes, och han sjelf tillbragte sin dag i fylleri och liderlighet. Det berättas, att han låtit nedsåga bjelkarna i stora stenhuset på Ellinge och sålt dem för brännvin. Hans hushållning var så usel, att han måtte låna bröd av sina egna bönder, hvarföre han ock gemenligen kallades "Hans Lånekaka" (Ljunggren, 1863). Till slut var situationen ohållbar för skuldsatte Hans Walkendorff och 1714 såldes Ellinge till grevinnan Margareta von Ascheberg på Vittskövle, som tillsammans med sin man tidigare lånat ut pengar till Walkendorff (Kjellberg, 1966). Med tanke på Hans Walkendorffs tveksamma ekonomi och leverne, kan man föreställa sig att Ellinge vid övertaget var ganska nergånget. Att byggnaderna var i dåligt skick bekräftas av den syn av gården som Margareta von Ascheberg genom rådhusrätten i Lund lät göra året innan köpet. Av den får man veta att dörrar saknades, golv var förstörda och trappsteg, bjälkar samt taksten saknades (Ljunggren, 1863). Det är troligt att de trädgårdsanläggningar innanför vallgraven som antyds i Burmans kopparstick från 1680-talet inte heller var särskilt väl underhållna vid denna tidpunkt (fig. 8).

2.3.2 Nya ägare rustar upp Ellinge

Margareta von Ascheberg hade flera egendomar, hon finns utöver Ellinge och Vittskövle omnämnd vid Rosendal, Tosterup och Öртоfta (Ljunggren, 1863). Även om hon som ny ägare hade det betydligt bättre ställt än föregående Hans "Lånekaka" Walkendorff, verkar hon inte ha prioriterat att göra någon större upprustning av det nedgångna Ellinge. Det blev istället hennes svärson Wilhelm Bennet, friherre och landshövding i Hallands och senare Malmöhus län, som kom att göra en omfattande ombyggnad av godset (Ljunggren, 1863; Wikipedia 2009-05-22). Bennet blev ägare till Ellinge år 1724, efter en fördelning av svärmodern grevinnan von Aschebergs egendomar (Ljunggren, 1863). 1735 påbörjade Wilhelm Bennet arbetet med att rusta upp Ellinge. Av byggnaderna på borggården lät han bara huvudbyggnaden stå kvar, även om den fick genomgå stora förändringar, medan flyglarna revs. Huvudbyggnaden sänktes med en våning till ett tvåvåningshus. Två nya, fristående envåningsflyglar av korsvirke byggdes vid norra respektive södra ändan av den i öster belägna huvudbyggnaden. I flyglarnas fortsättning ska det också ha byggts två paviljonger (Kjellberg, 1966).

2.3.3 Anläggningen innanför vallgraven

Johan Lorents Gillbergs länsbeskrivning från 1765 (bilaga 2) är ett av de äldsta dokument vi funnit, som visar hur Ellinge och dess omgivning sett ut. Han skrev om tre trädgårdar, varav den ena var belägen innanför vallgraven, där den omgav huvudbyggnaden samt den södra flygeln. Han beskrev att denna trädgård var indelad i tre buxbomskvarter, med "ritningar", blomsterrabatter och buxbomspyramider med mera (Gillberg, 1765). Med "ritning" syftar Gillberg på ett broderimönster i buxbomsparterrerna.

Från denna tid finns även två lantmäterikartor med beskrivningar bevarade. De är båda från 1760 (fig. 9 & 10) och i beskrivningarna benämns anläggningen innanför vallgraven som "Blomsterhagen" samt "Lilla Blomsterhagen kring Borregården liggandes" (Fryberg, 1760). Detta tyder på att anläggningarna innanför vallgraven främst var till för att pryda omgivningen, tillskillnad från en köksträdgård med frukter, grönsaker och örter.



Figur 9 och figur 10. De två kartorna från 1760 stämmer väl överens. Se även bilaga 3 och 4.

2.3.4 Anläggningen väster om slottet

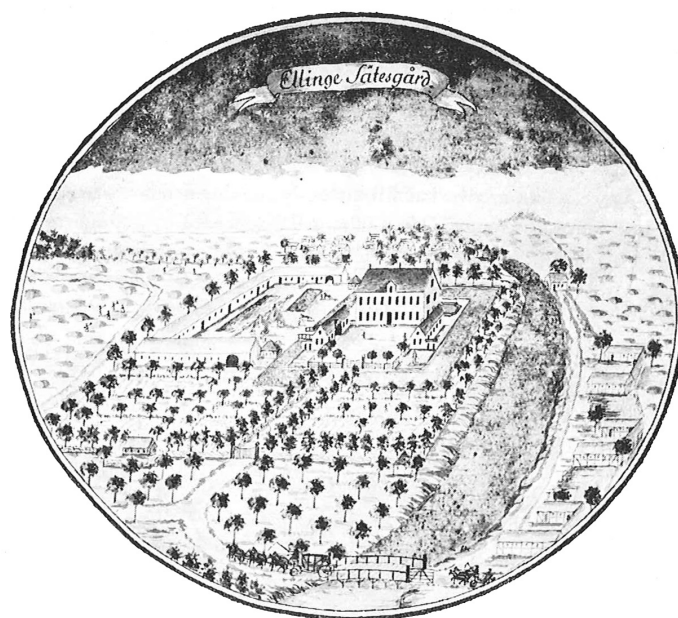
De förändringar huvudbyggnaden på Ellinge genomgick under Bennets tid gav den utseendet av en öppen herrgård av traditionell svensk typ (Kjellberg, 1966). Till en sådan anläggning hörde att man skapade en symmetrisk struktur utefter en längdaxel, vilket skedde även på Ellinge. En ny bro över vallgraven i väster möjliggjorde anslutning direkt mot huvudbyggnadens mitt och i denna linjes förlängning anlades även en uppfartsväg (Kjellberg, 1966). Detta lär ha skett i samband med ombyggnationen, då även norra bron av trä byttes ut mot en välvd stenbro (Ljunggren, 1863). 1765 talar Gillberg om alléplanteringar vid Ellinge: "...dens belägenhet gjordes än wackrare af de på alla sidor derom inrättade alleer med anlagde Planter Hagar af åtskillige slags wilda Trän" (Gillberg, 1765, s.184). Det framgår dock inte i hans beskrivning om uppfartsvägen var allékantad.

I vissa fall (von Schwerin, 1932; Åkesson, 2009-05-18) påstås det att Wilhelm Bennet även ska ha låtit anlägga en ny park i samband med ombyggnationen. Wilhelm Bennet dog dock redan 1740 och frågan är om han skall ges all ära för anläggningen som beskrivs väster om borggården. Johan Lorents Gillberg avrundar sin beskrivning av Ellinge med att nämna några tidigare ägare och tillslut fälla en kommentar kring den dåvarande ägaren, som var Carl Fredrik Dücker, gift med Bennets dotter: "... nu varande ägarens Possession, som försatt gården och underliggande ägendom i fullkomligt godt stånd." (Gillberg, 1765, s.184) Även Dücker verkar alltså ha hjälpt till att dra upp Ellinge på fötter igen.

De övriga två trädgårdar som Johan Lorents Gillberg beskrev 1765 låg utanför vallgraven. Han skriver om väl anlagda, reguljära kvarter på ömse sidor om uppfartsvägen. Dessa var omgivna med, enligt Gillberg, "wackra bådar och skiöna fruktbarande trän af allehanda sorter" (Gillberg, 1765, s.184). Vid yttre sidorna av dessa trädgårdar talar Gillberg om stora, vilda träd som ger intrycket av att Ellinge ligger innesluten i en skog (Gillberg, 1765).

Kartorna från 1760 (fig. 9 & 10) stämmer väl överens med Gillbergs beskrivning. På var sida om uppfartsvägen fanns, mot vallgraven till, en anläggning som kallades för "Trädgården" respektive "Trädgården västerup till Borregården". Dessa trädgårdar gick dock inte hela vägen fram till landsvägen väster om slottet, utan sträckte sig till vad som uppskattas vara mitten av uppfartsvägen. Sedan tog en plantering vid, kallad "Träskolan". Vid gränsen mellan dessa två områden, precis norr om uppfarten, finns en liten damm utmärkt, kallad "En liten Köksdamb" respektive "Trädgårds Dammen". Området för trädskolan hade tillsynes en skarp gräns mot ytterligare en plantering i väster, kallad "Nya Planteringen", vilken landsvägen gick genom. I ena kartbeskrivningen nämns humlehagar, men om dessa låg i odlingskvarteren eller någon annanstans är oklart. (Fryberg, 1760)

Under 1780-talet gjordes en akvarell över Ellinge (fig. 11) av Anders Sigfrid Rålamb (Libris, 2009-05-18). Ellinge är avbildat från väster, vilket ger en bra vy över anläggningen väster om borggården (Kjellberg, 1966).



Figur 11. Kopia av Rålambs akvarell över Ellinge från 1780-talet.

Proportionerna i bilden kan ifrågasättas, men huvuddragen i den stämmer väl överens med de något tidigare kartorna. Närmast vallgraven syns trädkantade, rektangulära kvarter innehållandes raka rader av låg växtlighet, vilket innebär att det var köksodling. Rålambs akvarell visar även en distinkt avgränsning mellan trädgården och trädplanteringen i väster. Det skeva perspektivet gör det något svårt att bedöma vilken delning som förstärks, men genom jämförelse med kartorna från 1760 samt ytterligare en karta som är något senare (fig. 12), rör det sig mest troligt om gränsen mellan det som tidigare benämns trädskolan och nya planteringen (Fryberg, 1760; Chartor öfwer Ellinge sätessgård och dess ägor uti härtigdömet Scåne, Malmöhus Lähn, Harriagers Härad och Sallerups socken, u.å). Gränsen markeras av någon slags mur eller staket, vilket blir mest tydligt med den grind som finns vid uppfartsvägen.

Anders Sigfrid Rålamb's akvarell visar två hus intill nyss nämnda avgränsning (Kjellberg, 1966). De syns även på en karta som tillkommit senast 1783 (fig. 12), där de benämns som "Lusthus uti Trägården" samt "Mälte huset" (Chartor öfwer Ellinge sätesgård och dess ägor uti härtigdömet Scåne, Malmöhus Lähn, Harriagers Härad och Sallerups socken, u.å). Även i denna karta benämns de intilliggande planteringarna som "Trädskolarne" och "Nya Planteringen". Ändå kallas lusthuset, vilket är det nordligaste av de två, det vill säga det till vänster i Rålamb's akvarell, för "Lusthus uti Trägården". Det ger att i alla fall trädskolan sågs som en del av trädgården, då inhägnaden i akvarellen gör en tydlig omgärdning av lusthuset så att det hamnar i trädskolan.

"Mälte huset", där i huvudsak öl tillverkades, låg väster om inhägnaden, i den nya planteringen (Chartor öfwer Ellinge sätesgård och dess ägor uti härtigdömet Scåne, Malmöhus Lähn, Harriagers Härad och Sallerups socken, u.å). På samma karta benämns området innanför vallgraven, som tidigare, "Blomster Hagen". På kartan finns även en blekeplats utsatt, vilken användes i samband med tvättning. För första gången hänvisas det också till en trädgårdsmästares "hage och hustomt" (Chartor öfwer Ellinge sätesgård och dess ägor uti härtigdömet Scåne, Malmöhus Lähn, Harriagers Härad och Sallerups socken, u.å). Det var ett av flera hus precis öster om själva slottsanläggningen, där det även fanns bostäder för en ladufogde och en smed samt tre hus för hantverkare. Trädgårdsmästarens tomt, eller hage som den kallas, är inte detaljerad, vilket tyder på att den inte var av direkt intresse för godset utan snarare var till för privat bruk.



Figur 12. Handkolorerad karta över Ellinge, gjord någon gång mellan 1742 och 1783. Se även bilaga 5.

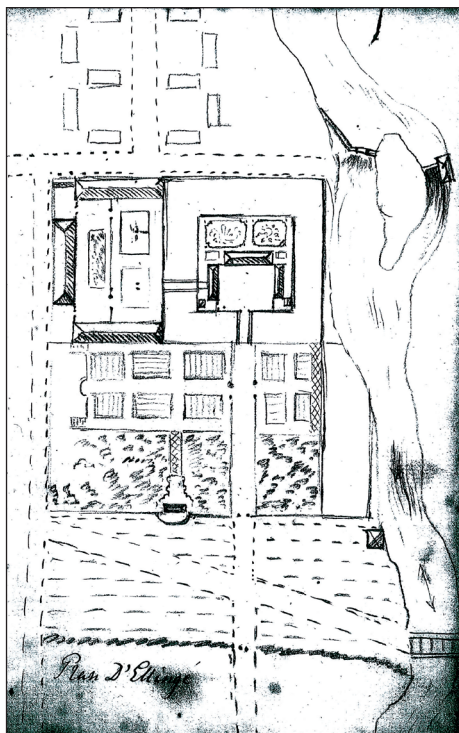
2.3.5 Damstorps kvarn

Söder om Bråån, nära borggårdens sydöstra hörn, låg Damstorps kvarn. Den finns omnämnd i kartbeskrivningarna från 1760 och på kartorna syns även något ute i vattnet, som skulle kunna vara två kvarnstenar (Fryberg, 1760). Någon gång mellan 1760 och 1783 tillkom ett kvarnhus, (N i fig. 12). Öster om kvarnen, i ån, låg en holme kallad åholmen, se figur 12 beteckning 23f. Den ska ha disponerats av herrskapet på Ellinge under senare hälften av 1700-talet, men vad den användes till är oklart (Chartor öfwer Ellinge sätesgård och dess ägor uti härtigdömet Scåne, Malmöhus Låhn, Harriagers Härad och Sallerups socken, u.å).

2.3.6 Adolf Fredrik Barnekow

1744-1787 levde en man vid namn Adolf Fredrik Barnekow. Han var sonson till Margareta von Ascheberg och hade därmed kopplingar till Ellinge, då slottet vid denna tid fortfarande fanns inom samma familjs ägo, även om efternamnen genom äktenskap förändrats. Hans namn är betydelsefullt inom den svenska trädgårdskonsten (Olausson, 1993, s.177). Han var en skicklig trädgårdsarkitekt som fick stor betydelse för de skånska slotten och deras trädgårdsanläggningar (Åkesson, 2009-05-18). På skånska Björnstorp, där Adolf Fredrik Barnekow bodde en tid, ska han 1763 ha anlagt en trädgård (Olausson, 1993, s.177).

Under 1768 gjorde Barnekow en längre resa från Skåne till Uppsala (Olausson, 1993, s.177). Besöksmålen dokumenterades i en resedagbok, som i skrivande stund ännu finns bevarad på Skabersjö, söder om Malmö (Man på Skabersjö gods, telefonsamtal, 2009-05-07). I den finns en skiss över Ellinge, kallad "Plan D'Ellinge". Den ska troligtvis tolkas som en översiktsplan (Olausson, 1993, s.177). Då Barnekows arkitekturintresse var stort, kan det dock inte frångås att han kan ha gjort egna tillägg, som förslag till förbättringar. Planen (fig. 13) visar en tredelad trädgårdsanläggning väster om slottet, i enlighet med tidigare källor. Närmast vallgraven syns



rektangulärt ordnade odlingskvarter på båda sidor om uppfartsvägen. Väster om kvarteren är ett skrafferat fält, som med sin täthet skulle kunna visa på en något tätare plantering än det tredje fältet längst ut i väst, åtta år tidigare kallat nya planteringen, vilket är gles skrafferat. I Barnekows plan finns även lusthuset och mältehuset med. Innanför vallgraven har han tecknat två broderiparterrer, två paviljonger väster om flyglarna samt två små fält vid flyglarnas östra gavlar, vilka är svåra att tyda. På ladugårdsplanen antyds en avgränsning samt tre fält, även dessa är svårtydda. De hänvisningar som hittills gjort till en karta från

Figur 13. Kopia av Adolf Fredrik Barnekows skiss över Ellinge, "Plan D'Ellinge" 1768, Skabersjö.

senast 1783 (fig. 12), är till en samling kartor som i skrivande stund förvaras på Ellinge, med titeln "CFD – CBB, 1742 -1783". Högst troligt står förkortningarna för Carl Fredrik Dücker och Christina Brita Bennet, som ägde Ellinge från 1740 till 1790. Den innehåller att antal intressanta kartor i akvarell som visar på godset, anläggningarna kring det samt de tillhörande markerna. Tyvärr är det bara en av flertalet kartor som är daterad och signerad, då av en Daniel Harman 1783, och det är tveksamt om han står bakom hela verket.

Siegrun Fernlund, docent och konstvetare vid Lunds Universitet, menar att det kan vara en vanlig lantmätare som är upphovsman till kartorna. Att de är så väl utförda beror troligtvis på att de utfördes åt ett rikare gods och att man därför hade ambition att lämna ifrån sig ett gott arbete. Eftersom Barnekow dock har figurerat i området vid denna tid, är det möjligt att det är han som är upphovsman, men inga speciella kännetecken bekräftade detta (Fernlund. S. telefonsamtal 2009-05-19).



Figur 14 och figur 15. Försättsbladen i kartsamlingen är utförda med skicklighet.

2.4 Ellinge på 1800-talet

Under 1800-talet har Ellinge tre olika ägare: Carl Fredrik Dücker II 1790-1828, Carl Fredrik Dücker III 1828-1889 och Christian Fredrik Wrangel 1889-1932. Anläggningens utveckling karaktäriseras av de tre ägarskiftena och utseendet går att dela in i tre perioder: 1700-talsutseendet, den romantiska anläggningen och slutligen förändringen till en klassicistisk trädgårdsstil.

2.4.1 Tidigt 1800-tal

Den första ägaren Carl Fredrik Dücker II gjorde karriär inom militären. Han avancerade från löjtnant och avslutade sin karriär som major, bland annat tillbringade han ett år i fångenskap i Ryssland. Trädgårdsanläggningens utseende förändras inte så mycket under Dücker II:s ägarskap i början på 1800-talet. På skifteskartan från 1827, (fig. 16 & bilaga 6), har anläggningen i stora drag fortfarande kvar 1700-talsutseendet, med några tillägg. Detta beror på att major Dücker II antagligen inte har möjlighet att samtidigt utveckla sitt gods som han verkar inom militären.

Hur trädgårdsanläggningen öster om slottet har sett ut på det tidiga artonhundratalet är oklart, lantmäterikartan från 1827 (fig. 16) visar endast skissartade strukturer vilka tyder på att det har funnits någon typ av trädgårdsanläggning. Troligast är att denna trädgård, liksom under 1700-talet, var av det dekorativa slaget med tanke på det sirliga uttrycket. Två tydliga punkter syns i trädgårdens båda kortsidor. Detta skulle kunna vara de två idegranar som syns på ett foto från 1897 (fig. 22).



Figur 16. Utsnitt ur karta över Ellinge 1827. Notera likheten med 1700-talskartorna men att magasinsbyggnaden och brännerigården är tillkomna. Se även bilaga 6.

Området söder om slottet, utanför vallgraven, omnämns på lantmäterikartan från 1827 som "Wallen intill Grafven" och ser ut att vara fritt planterad med träd. Detta är ett otillgängligt område beläget på en sluttning mellan vallgraven och Bråån, därmed kan planteringen ha utgjort vindskydd eller enbart varit en vacker inramning av slottet.

Direkt väster om slottet och vallgraven finns, liksom på 1700-talet trädgårdar för odling, uppdelade i två dubbla kvarter söder om huvudallén och tre dubbla kvarter norr om huvudallén. Det som har tillkommit väster om slottet sedan 1760 är magasinsbyggnaden som nu omges av "Magazinsparken", betecknad med f på kartan (fig. 16). Området kallades tidigare för trädskolan, nu har antagligen träden här blivit fullvuxna och området utvecklats till en park. Denna park fortsätter på södra sidan om allén där den kallas för "Brännerieparken" och även Parken i "Wäster om Vägen", betecknade h och k på kartan (fig. 16). Dessa tre parkdelar verkar ha utgjort en fritt planterad parkanläggning med uppvuxna träd. Området väster om landsvägen har troligen i huvudsak behållit denna karaktär fram till idag, även om enbart ett fåtal träd från tidigt 1800-tal står kvar. Även bränneriparken har antagligen behållit denna karaktär till viss del, även om här finns fler yngre inslag så som ädelcypresser.

Bränneriet har utvecklats från ett litet mältehus på 1700-talet till en brännerigård med två större hus i vinkel belägna på den tidigare blekeplatsen. Brännvinsbränning var en viktig inkomstkälla för en gård och ett sätt att omsätta säd och potatis till likvida medel genom brännvinsförsäljning. För att förstå hur betydande denna inkomstkälla var för ett gods så behöver man veta att brännvinskonsumtionen i första delen av 1800-talet i genomsnitt var 107 liter per man och år, vilket motsvaras av 3 dl om dagen (NE, 2009-05-18).

Ett foto där bränneribygnaden syns finns bevarat (fig. 17). Här ser man att bränneribygnaden påminner lite om den bevarade magasinsbyggnaden (jfr figur 71). Någon gång mellan 1890-91 och 1913 rivs bränneribygnaden i parkanläggningen och bränneriverksamheten flyttas västerut bortom trädgårdsanläggningen.



Figur 17. Foto på Bränneribygnaden, till vänster. Till höger skymtar en byggnad i Damstorps by och i bakgrunden Damstorps kvarn. Troligen 1897.



Figur 18. Ellinge som det enligt Richardt såg ut 1852-54. De gamla korsvirkesflyglarna finns kvar men är putsade och parken illustreras i tidens romantiska uttryck. Notera fundamentet till höger och hur alléträden är planterade in på borggården.



Figur 19. Utsnitt ur foto och montage av karta över Ellinge 1890-91. Från vänster syns källan, trädgårdsmästeriet, parken väster om slottet som nu har ett slingrande gångsystem, och Wrangelska villan. OBS: Då bilden är ett montage skevar planen. Se även bilaga 7.

2.4.2 Mitten av 1800-talet

1828 ärver löjtnant Carl Fredrik Dücker III Ellinge efter sin far och blir dess ägare i hela 61 år fram till sin död 1889. 1830 tar han avsked av militären och ägnar sig sedan åt skötseln av sitt gods. Det gör han med stor framgång, godset renoveras och blir sedan välskött och jordbruket välutvecklat (Ljunggren, 1863). Dücker III var länge ungarl och gjorde Ellinge till en verklig samlingspunkt för unga akademiker, författare, församlingens kyrkoherde och flera prästsöner, som liksom honom var humanister och delade hans intresse för litteratur och konst. Senare stöttade han även unga konstnärer ekonomiskt (Arvastson, 1969).

Carl Fredrik Dücker III renoverar byggnaderna på Ellinge och enligt Ljunggren (1863) utför han 1854 nödvändiga förbättringar på huvudbyggnaden. I samband med dessa rivs den gamla norra korsvirkesflygeln och den nuvarande uppförs, men den är då ännu inte sammankopplad med själva huvudbyggnaden, detta görs först senare. Den nya norra flygeln byggs i en för tiden typiskt romantiserande renässansmässig stil som skall påminna om Ellinges gamla anor (Liljegren, 1951). Dücker III bygger även flera nya ladugårdsbyggnader norr om de gamla, vilka han lät stå kvar (jfr fig. 16 & 19). På en karta över Ellinge från 1890-91 upprättad av lantmätare Jonas Ahnfeldt syns att två mindre byggnader har tillkommit intill den södra korsvirkesflygeln (fig. 19). Kartan finns enbart bevarad i ett exemplar på Ellinge slott, antagligen beställdes den av nästkommande ägare i samband med deras förändringar av godsanläggningen i början på 1890-talet. Tyvärr saknas kartans beskrivning som skulle kunna förklara den romantiska parkens utseende bättre.

2.4.2.1 Den romantiska parken

Under Dücker III:s tid sker en genomgripande omvandling av park- och trädgårdsanläggningarna kring Ellinge. Det skapas en romantisk parkanläggning med ett slingrande gångsystem. Trädgårdsodlingen flyttas västerut och ett trädgårdsmästeri anläggs, vilket vi återkommer till. Den exakta tillkomsttiden för den romantiska parken är oklar, eftersom det inte finns några bevarade kartor över anläggningen mellan 1827 och 1890 och lite källmaterial i övrigt som berör park- och trädgårdsanläggningen. Vår teori är att övergången till en romantisk anläggning har skett i samband med att slottet renoveras 1854, eftersom det är vanligt att både slott och park förändras samtidigt.

Richardts litografi (fig. 18) tecknad någon gång mellan 1852 och 1854, alltså precis innan renoveringen sker, visar en anläggning som i tidens anda har ett romantiskt uttryck. Om Ellinge redan innan 1854 hade en romantisk parkanläggning, eller om Richardts litografi enbart visar hans önskan om att skildra en anläggning i tiden, är svårt att avgöra. Till vänster på figur 16 syns ett högre murat fundament med ett staket, liknande det på den intilliggande bron. Det är oklart om denna konstruktion har funnits, men en teori är att en plan framför stallet vilat på denna, eftersom stallbyggnaden tidigare verkar ha varit längre, av äldre kartor att döma (fig. 9, 10, 16 & 19).

Gustav Ljunggren besöker Ellinge i syfte att skriva texten i *Skånska herregårdar*, utgiven 1863, som ett komplement till Richardts litografier över de Skånska godsanläggningarna. Han ger en målande beskrivning av den anläggning som han möter vid sitt besök.



Figur 20. Hästkastanjeallén 1897. Allén sträcker sig ända upp på borggården och vissa träd har blivit återplanterade.



Figur 21. Slottet från nordöst. En nyplanterad häck syns i fonden, innanför den syns planteringar i kvarter samt en stor idegran. Från 1897.



Figur 22. Slottet från sydöst. Notera de två stora formklippta idegranarna som står kvar medan den omgivande planteringen är nyanlagd. Från 1897.



Figur 23. Damstorps kvarn 1924. Notera hur kvarnen omges av stora träd och odlad mark.

Mycket av det vi vet om denna period är baserat på Ljunggrens samtida beskrivningar. Han uppfattar Ellinge som en inbjudande plats med anlagda trädgårdar och parker som ger skydd i från vad han ser som det inte alltför inbjudande slättlandskapet (Ljunggren, 1863).

Den norra delen av den västra anläggningen var tidigare indelad i flera odlingskvarter, men när anläggningen förändras under 1800-talet och får karaktären av en romantisk park har dessa kvarter blivit en del av parken. De strama odlingskvarteren har ersatts med ett fritt slingrande gångsystem. Ljunggren beskriver detta: ”På ömse sidor om denna allé lågo fordom två trädgårdar; dessa äro numera förenade med parken...” (Ljunggren, 1863). Idag står gamla träd som platan, blodbok och ask kvar, en gång utplacerade som effektfulla solitärträd i den romantiska parken.

Ljunggren blev märkbart imponerad av den allé, vilken syns för första gången på Richardts litografi, som leder upp mot huvudbyggnadens mitt. Vid sitt besök beskriver han den poetiskt: ”En ovanligt vacker kastanieallé förer upp till byggnaderna; de höga täta stammarna, som sända stora gren- och löfmassor utåt yttre sidan, men på den inre äro nästan kala, böja högt uppe sina toppar tillsammans, och allén synes nästan som ett mäktigt spetsbågshvalf i en Göthisk Dôme.” (Ljunggren, 1863).

För att erhålla det imponerande uttryck som Ljunggren beskriver så bör träden i allén redan 1863 ha uppnått en betydande ålder. På fotot från 1897 (fig. 20) ser man att redan under 1800-talet så började kastanjeallén att bli gammal. Av fotografiet kan man utläsa att återplantering av hästkastanjer har skett i allén, vilken sträcker sig ända in på borggården och ger det önskvärdt lummiga och romantiska 1800-talsutseendet. När de första hästkastanjerna i allén planterades är svårt att avgöra. 1735 anlades troligtvis uppfartsvägen (Kjellberg, 1966) det är dock oklart om den då var allékantad. 1765 nämner Gillberg alléer vid Ellinge i sin länsbeskrivning, men om uppfartsvägen är innefattad framgår däremot inte. De första hästkastanjerna planterades i Skåne omkring år 1740 (pers. medd. Lundquist, 2009-05-13). Skulle allén ha planterats under samma tid och med hästkastanj så är det anmärkningsvärt. Vi kan inte med säkerhet bestämma att hästkastanjeallén har sitt ursprung tidigare än 1800-talets början, men möjligheten finns.

Hästkastanjeallén har kommit att utgöra en huvudaxel i anläggningen vilken sträcker sig långt ut i landskapet. Generellt så finns ett större landskapligt sammanhang som man vill understryka och vägarna som leder ut i landskapet kantas alla av alléer (fig. 19).

2.4.2.2 Trädgårdsmästeriet

Vilket år trädgårdsmästeriet anlades och odlingen flyttades ut från den västra anläggningen till sitt sista läge är oklart, men det skedde i samband med att anläggningen direkt väster om slottet gjordes om till en romantisk park, troligen 1854. 1827 omnämns denna plats som ”foderkålslyckan”, det är alltså på en bördig och sedan länge brukad åkerjord som trädgårdsmästeriet anläggs (Lantmäterimyndighetens arkiv, 1827). Trädgårdsmästarens bostad flyttas till trädgårdsmästeriet där den angränsar till vinkastet, i vilket det fanns drivbänkar och vinodling som gav stora skördar (Ljunggren 1863).

Även om trädgårdsodlingen flyttas västerut så är den en del i den större landskapliga anläggningen, både odlingen och den omgivande marken är tydligt gestaltad. Odlingen är indelad i fyra trädkantade kvarter med en rundel i mitten. En axel utgår från trädgårdsmästarens bostad till en mindre byggnad nära Bråån, kanske var det en liten trädgårdspaviljong men historien är okänd (fig. 19). Rester av byggnaden finns däremot kvar idag.

Från Dücker III bouppteckning 1890 kan man läsa att följande tillhör godset: ”13 jernsoffor, 12 dito stolar, 7 trädsoffor, 4 pallar, 5 räffsor, 4 skyffeljern, 4 spadar, 4 bikupor, 2 vattenkannor” (Dücker-Wrangel arkivet, vol.41).

2.4.2.3 Trädgårdsmästare

Det finns några omnämnda trädgårdsmästare som verkade under 1800-talet. De årtal som förekommer i bevarade handlingar ger dock bara fragment av de tidsperioder då de arbetade vid Ellinge. Den förste som nämns är en Rosengren, som var anställd som trädgårdsmästare, åtminstone under 1823-1825 (Dücker-Wrangel arkivet, vol 9). Han efterträddes högst troligt av en Holmberg, vilken förekommer upprepade gånger i dokument mellan 1827 och 1839 (Dücker-Wrangel arkivet, vol. 11, 12, 13, 16).

Därefter är det ett omfattande hopp i tiden, fram till 1883 och en Andersson. 1887 är trädgårdsmästarens lön utkvitterad av Maria Nilsson. Frågan är om hon var anställd som trädgårdsmästare, vilket i så fall är anmärkningsvärt, eller om hon var maka till en manlig dito. Samtidigt finns ytterligare två trädgårdsarbetare omnämnda, Jan Hallberg och Anders Larsson. (Dücker-Wrangel arkivet, vol 41)

2.4.2.4 Bortom trädgårdsmästeriet

När den romantiska parken tillkommer tas även marken väster om trädgårdsmästeriet i anspråk för en landskapligt gestaltad anläggning. Tidigare är denna mark kallad för Piparemaden, enligt kartan från 1760 (Charta öfver Ägodelningen uti Ellinge Damstorpa Byar Belägne uti Malmö Hus Höfdinge Dömmе. Frosta och Harjagers härader samt Wästra Sallerups Sochen; bilaga 4) vilket betyder att det var ett sankt område utnyttjat för bete eller slätter (NE, 2009-05-07).

Det finns spår i landskapet som tyder på att man har förbättrat och kanske även höjt upp vägen utmed Bråån för att göra detta område till ett trevligt promenadstråk. Enligt Ljunggren (1863) avslutas området i söder av en stor och vacker äng som genomskärs av Bråån. Detta är troligen nr 10 längst till vänster på kartan från 1890-91 (fig. 19). Här fanns en mineralrik naturlig källa som användes mycket av både allmogen och herrskapet, runt den fanns även en brunspaviljong. Denna mindre byggnad syns till höger om nyligen nämnda nummer 10. Här syns även hur en mindre stig löper söder om huvudstigen. Denna stig låg antagligen nedanför den branta slänt som källan mynnar ur och gjorde källan mer lättillgänglig.

Även Hauswolff (~1849-1854) nämner mineralkällan på Ellinge och att där fanns nödvändiga bekvämligheter för dem som ville komma och dricka dess av läkare intygat hälsosamma vatten. Idag ligger källan delvis gömd under trädens fallna löv, men fortfarande sipprar rostfärgat vatten upp och det finns vissa rester av anläggningen i form av omgivande stora stenar (fig. 92).

2.4.3 Slutet av 1800-talet

Christian Fredrik Wrangel, Dücker III:s systerdotters son, ärver 1889 Ellinge och tar då över tillsammans med sin fru Elisabeth, född Piper. I samband med det bygger de den Wrangelska villan öster om slottet eftersom änkan till Dücker III, grevinnan Dücker, får bo kvar på slottet fram till sin död 1897. Det nya ägarparet bodde alltså aldrig på slottet och det stod sedan obebott i 53 år fram till 1950 när Ellinge såldes på auktion (Liljegren, 1951).

Under Wrangels tid sker en återgång till en mer klassicistisk anläggning med raka kvarter kantade med häckar och rabatter. På två foton från 1897 (fig. 21 & 22) ser man att området öster om slottet har fått en ny utformning. En nysatt häck kantar borggårdsplanteringen och innanför denna finns flera rektangulära kvarter kantade av nysatta växter. Två stora uppstammade och formklippta idegranar syns också i kvarteren. På slottsbyggnaden växer låga, nyplanterade klätterväxter.

2.4.3.1 Wrangelska villan

Wrangelska villan byggs öster om slottet i samband med att familjen Wrangel har tagit över Ellinge 1889. Exakt byggår eller arkitektens namn är okänt men villan byggs någon gång mellan 1889 och 1891. På kartan från 1890-91 (fig. 19) syns att de slingrande gångarna finns även runt Wrangelska villan där de i mjuka bågar leder utåt med villan som mittpunkt.

Två foton (fig. 24 & 25) finns på Wrangelska villan från 1897 vilka visar att några stora träd och buskage omger villan och att klätterväxter slingrar sig upp på fasaden. Figur 24 visar även nyplanterade träd i en trädrad precis öster om vallgraven, här leder en väg ner till en byggnad vid Bråån, mitt emot Damstorps kvarn. Figur 25 visar att en mur tar upp en del av den branta slänten ner mot Bråån. Särskilt intressant på figur 25 är den slingrande gången som leder ner för slänten mot ån och sedan genom en bro förbinds med åholmen, utseendet är exakt enligt kartan från 1890-91 (fig. 19).



Figur 24. Den nybyggda Wrangelska villan omges av uppvuxna träd. Framför den en nyplanterad trädrad mellan vallgraven och vägen ner mot Bråån. Foto 1897.

Enligt planen är även gången som fortsätter bakom uthuset och utmed Bråån för att senare ansluta med trädgårdskvarteren öster om Wrangelska villan. Denna trädgård är kvartersindelad axiellt med utgångspunkt mitt på Wrangelska villan. I de fyra kvarteren syns schematiskt utplacerade träd. I mitten av de två östligaste kvarteren finns en rundel. Detta var antagligen familjen Wrangels privata odlingar, mer om detta framgår i beskrivningen av 1900-talet (sid. 39). Trädgården avslutas i öster vid en grävd kanal som leder från en damm uppe vid landsvägen i Ellinge by ner till Bråån.



Figur 25. Wrangelska villan från sydväst. Notera de slingrande gångarna utför slänten och bron som leder ut till åholmen. Foto 1897.

2.4.4 Damstorps kvarn och by

Damstorps kvarn och by är belägna precis söder om Bråån och har alltid lytt under Ellinge gods. Kvarnen har varit utarrenderat till olika möllare. När en ny möllare övertog kvarnen gjordes ett syneprotokoll där byggnaderna och trädgårdens skick nedtecknades, dessa finns upprättade med jämna mellanrum mellan 1829 och 1906. I syneprotokollet från 1906 kan man läsa att väster om boningshuset finns en trädgård med en del små fruktträd och bärbuskar och att trädgården är avgränsad med stengårdsgård och hagtornshäck (Dücker-Wrangel arkivet, vol.42). Kvarnen och trädgården syns på ett foto från 1924 (fig. 23) där man ser att kvarnen precis som beskrivits ovan omges av en trädgård och uppodlade små åkrar, där det idag mest växer sly.

Fördämningar har gjorts i Bråån för att reglera vattnet till kvarnen. Dessa syns utmed åholmen på kartan från 1890-91 (fig. 19). Precis innan kvarnen leder en smal kanal söder om Bråån, först igenom Damstorp bys ägor och sedan utmed byvägen, under landsvägen för att så småningom mynna i Bråån. Enligt Mikael Wehtje (pers. medd. 2009-05-08) är dessa kanaler och fördämningar gjorda för att reglera flödet till kvarnen på olika sätt.

Sydöst om kvarnen fanns ett tag ett skolhus vilket syns på kartan från 1827 där det betecknas 9 (fig. 16). Detta syns även på kartan från 1913 (fig. 26) men är sedan rivet på kartan från 1972 (fig. 46).

Idag finns endast rester av kvarnen samt tre andra byggnader i Damstorps by. Kvarnbyggnaden finns fortfarande kvar på den ekonomiska kartan från 1972 medan Damstorp bys sista byggnader försvinner någon gång mellan 1913 och 1972.

2.5 Ellinge på 1900-talet

2.5.1 Tidigt 1900-tal

Under Wrangels tid sker åter en utveckling kring slottet, nu till en klassicistisk anläggning. 1909 beskriver August Hahr trädgården i *Svenska slott och herresäten*: ”Trädgården vårdas med utomordentlig omsorg. Som en kuriositet må nämnas, att sirliga anläggningar i 1600-tals stil efter gamla mönster där blifvit gjorda.” (Hahr, 1909, s.55).

Under 1900-talet är det två familjer som verkar på Ellinge. Fram till 1932 fortsätter Christian Fredrik Wrangel och hans hustru Elisabeth Ebba Ulla Amalia Piper att driva Ellinge. Runt 1910 rivs den södra 1700-tals flygeln och Ellinge fick därmed det utseende som gården har idag. 1932-1948 innehas Ellinge av sonen Carl Gustav Wrangel som var mycket historieintresserad och som vi funnit mycket material ifrån. Han har bland annat skrivit ett opublicerat manuskript om hela Ellinges historia och dess ägare (Wehtjes arkiv).

Enligt den ekonomiska kartan från 1913 (fig. 26 & bilaga 8) ser man stora förändringar jämfört med kartan från 1890-1891 (fig. 19). Den snirkliga landskapspark som illustrerades på slutet av 1800-talet är nu helt borta och man har åter anlagt parken i en formell stil med raka linjer. Vägen i hästkastanjeallén fortsätter 1913 inte längre över landsvägen, men däremot finns det en ny tydlig vägsträckning från gårdsplanen norr om vallgraven, genom trädgårdsmästeriet ända bort till karpdammarna som illustreras som små ljusblå rutur vid vägens slut. Huvudaxeln i anläggningen är därmed förflyttad norrut.



Figur 26. Utsnitt ur ekonomisk karta över Ellinge, 1913. Se bilaga 8.

Man ser även en tydlig kvartersindelning på flera ställen. På området kring trädgårdsmästeriet kan man se fyra kvarter där man kan gissa att det odlades köksväxter. Man ser även en del byggnader, såsom trädgårdsmästarbostaden, vid trädgårdsmästeriet som troligtvis var i bruk vid denna tid (Åkesson, pers. medd, 2009-04-01). Man kan även ana vinkastet, beläget precis väster om trädgårdsmästarbostaden samt ytterligare några mindre byggnader.

Väster om slottet och korsvirkesstallet syns en fyrdelad kvartersindelning där man kan anta att det är någon typ av finare blomsterplantering anlagd. Innanför vallgraven, närmast slottet syns inga tydliga spår av vegetation. På kartan ser man även var en del byggnader står och att det är en hel del grönområden runt godset.



Runt Wrangelska villan syns infartens komplicerade utformning. Vi ser dessutom att det fortfarande finns någon typ av kvartersindelad anläggning öster om villan och det är troligt att detta område användes för någon typ av odling. Fotografierna i figur 27 och 28 är troligen tagna från denna del av trädgården. Det har dessutom tidigare stått en mur i nord-sydlig riktning längs med gräsmattan (Wehtje, pers. medd. 2009-04-08). På samma fotografier syns prunkande planteringar av annuell karaktär. Kanske består växtligheten av sommarblommor som kunde plockas under sommarhalvåret och en del grönsaker som man var extra rädd om.

Figur 27. Foto från 1919 på en kvinna bland planteringar, troligtvis frun på Ellinge vid denna tid, Elisabeth Ebba Ulla Amalia Wrangel. Framför henne står ett bevuxet klätterstöd på vad som ser ut att vara gångar av kalksten.



Figur 28. Foto från 1919 på man bland planteringar, troligen herrn på Ellinge vid denna tid, Christian Fredrik Wrangel. I bakgrunden syns en välklippt häck och ett mellanstort träd.

På gårdsplanen framför jordbruksbyggnaderna ser man på kartan även en indelning i fyra kvarter (fig. 26), något man kan se än idag. Idag är det avdelat med häckar, som skulle kunna vara en rest från denna tid, då det uppenbarligen förr var gångar som delade upp området. På fotot från 1903 (fig. 29) bekräftas detta antagande. Även på 1970 års ekonomiska karta (fig. 46) finns denna indelning kvar, vilket tyder på att gångarna lades igen relativt sent. Den mur som idag står vid gårdsplanens östra kant, med spaljerade päron, plommon och äpplen, är troligen en rest av stallets bakre vägg. Man kan även skymta en springbrunn i mitten av gräsmattan, vilken finns kvar än idag, liksom de idegransklot som markerar kvartersindelningens hörn. De träd som växer framför stallet finns inte kvar, men de träd som växer framför den staketomgärdade ridbanan är troligtvis de lindar som står på samma plats idag. Ridbanan finns inte kvar idag. Stallbyggnaden i figur 29 finns inte kvar 1913 då den ekonomiska kartan upprättas och det är möjligt att ridbanan togs bort i samband med det att stallet revs. På 1980-talet tillkom en swimmingpool på den plats där ridbanan en gång legat (Åkesson, pers. medd. 2009-04-01).



Figur 29. Fotot, daterat 1903, visar den östra stallbyggnaden, vilken senare revs. Uppdelningen av gräsmattan i kvarter syns tydligt. Ridbanan är liksom stallet borta idag. Springbrunnen på den bortre gräsmattan finns däremot kvar. Klippta klot av idegran finns också på platsen idag, precis som en rad av lindar, vilken skulle kunna vara den trädrad som skymtas på bilden vid ridbanans staket.

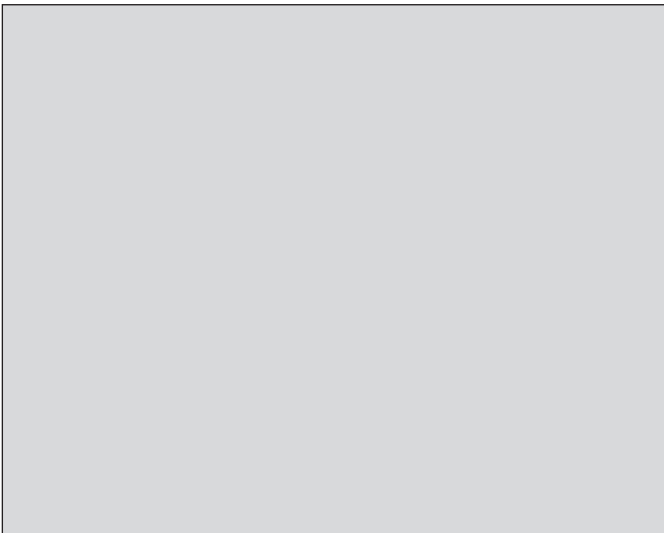
2.5.1.1 Anläggningen innanför vallgraven



Figur 30. Ellinge från nordväst, 1909. Notera växtligheten framför den norra flygeln, samt det stora trädet till vänster i bild.



Figur 31. Vykort över Ellinge med vy från nordväst. Odaterat, ca 1920-tal. Notera växtligheten framför den norra flygeln, som är större än på förra bilden. Se även de små träden längs med vallgraven.



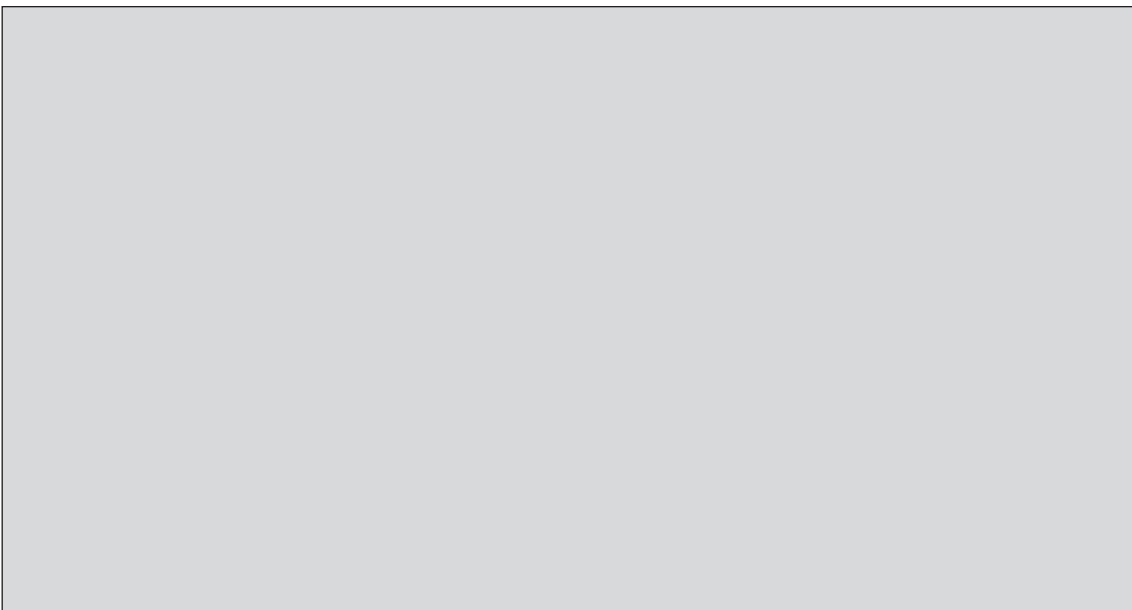
Figur 32. Vykort över Ellinge från nordväst. Odaterat, ca 1930-tal. Framför slottet syns åter små träd, men den stora växtligheten framför norra flygeln är borta. Notera även bilen framför porten.



Figur 33. Foto av Ellinge från nordväst. All växtlighet framför slottet är borta. Istället syns fem stycken flaggstänger på borggården. Foto från 14 augusti 1937.

Figurerna 30-33 bilder är tagna från samma plats och visar hur miljön väster om slottet såg ut under 1900-talet. Den första bilden i raden är från 1909 och därmed tidigast. De andra två bilderna är odaterade men enligt våra teorier är de placerade i kronologisk ordning. Detta baseras främst på den växtlighet som saknas framför den norra flygeln på den tredje och fjärde bilden. Det fjärde fotot är daterat till 14 augusti 1937 och det finns stora likheter i växtligheten mellan tredje och fjärde bilden. Den sista bilden visar sex stycken flaggstänger som vi varken tidigare eller senare har sett. Vi tyder det som att de är uppställda för ett större arrangemang på Ellinge. På fotots passepartout specificeras tillställningen, men texten är svårtydd, möjligen rör det sig om ett internationellt möte. Bilderna visar att utformningen av stenbron inte har förändrats.

Notera även att figurerna 30-33 alla visar ett storkbo på den södra skorstenen. På dessa framgår det även att man anlagt en extra skorsten, för att inte förstöra för storkarna. Även vårt samtal med John Åkesson bekräftade denna historia, att man fick leda om röken för att skydda fåglarnas bo.



Figur 34. Ellinge från nordost, fotograferat omkring 1909. Notera den formklippta idegranen innansför vallgraven. Det syns även att avenbokshäcken närmast vallgraven är låg och relativt ung.

Figur 35. Odaterat vykort över Ellinge slott, dock innan 1954-56. Notera pergolan och de formklippta barrväxterna på insidan av vallgraven. På fasaden syns även klätterväxter. Längs med vallgraven syns avenbokshäcken, klippt med de tre Wrangelska tornen.

Figurerna 34 och 35 visar slottet från nordöst. Figur 34 är en bild från 1909, figur 35 visar ett odaterat fotografi, som vi tack vare en senare ombyggnation av slottet vet är från senast 1956. På figur 34 kan man se en antydning av en nyetablerad häck på insidan av vallgraven, troligtvis samma häck som syns på ett fotografi från 1897 (fig. 21). På figur 35 är häcken väl uppvuxen och har formklippts så att tre tydliga torn bildats. Dessa torn symboliserar det Wrangelska släktvapnet som illustreras med just tre torn.

I både figur 34 och 35 syns de formklippta idegranarna, som idag inte längre står kvar. Den sista idegranen öster om slottet togs ner någon gång mellan 1955 och 1985 (Åkesson, pers. medd. 2009-04-01). I figur 35 kan man dessutom se en pergola som sträcker sig från vallgraven och fram mot slottet. I samma figur syns även ett antal mindre formklippta barrväxter innanför vallgraven. Att det varit vanligt med klättrväxter på slottets fasad är helt klart, då detta syns på ett flertal olika foton under lång tid. Växtlighetens utbredning på fasaderna har dock varierat kraftigt.

2.5.1.2 Anläggningen väster om slottet



Figur 36. Ellinge slottsträdgård, 1927. En stolt man, troligtvis anställd vid godset av kläderna att döma, poserar vid en storväxt, välansad idegran. Gångsystemet verkar vara rakt ordnat, vilket stämmer väl överens med Ekonomiska kartan från 1913 (fig. 26). Innanför vallgraven syns de små träd som figurerat tidigare (fig. 31 & 32). De två träd som står direkt väster om vallgraven är två robinior, varav den högra står kvar än idag. Längst ner till höger i bild skymtas blomstänglar av vad som skulle kunna vara syrenhortensia.

De båda figurerna 36 och 37 visar parken från väster, med slottet i bakgrunden. På det första fotot, (fig. 36) har man främst velat visa den stora och formklippta idegran som än idag står kvar på samma plats. Denna idegran har stora likheter med den idegran som syns på bilderna från slottets östra trädgård. Dessa idegranar planterades troligen också vid samma tidpunkt.



Figur 37. Ellinge från väster, troligen från omkring 1910 (jmf. buskaget framför flygeln i figur 30). Robiniorna i fotot från 1927 (fig. 36) är ännu ej planterade. Bilden ramar in av blodboken till vänster, hästkastanjeallén till höger och asken i förgrunden. Gräsmattorna är inramade med lister av låg vegetation. I anslutning till gången närmast i bild sker en avgränsning mellan den välskötta parken och en mer friväxande del av anläggningen, med en perennrabatt mot en låg häck.

Vi har inget bildbevis, men troligen är idegranen väster om slottet en del av en tidigare större plantering, där det fanns fler formklippta idegranar. Vid inventeringen fann vi en äldre idegran och en stubbe av, gissningsvis, en idegran i barrplanteringen söder om vallgraven, vilket ytterligare styrker vår tanke.

I figur 37 ser man att parken är uppdelad i kvarter av gångar, som illustreras på 1913 års karta (fig. 26 & bilaga 8). Parallellt med gångarna finns låga planteringar som ramar in de välklippta gräsmattorna, vilka slutar en bit innan landsvägen. Mellan finträdgården och landsvägen syns blommande perenner mot en låg häck, som en avgränsning och sedan en högväxt gräsmatta i framkanten på kortet. Bilden är odaterad men den är troligen tagen i början av 1900-talet då robiniorna som syns i fotot från 1927 inte finns med (fig. 36). Buskaget framför flygeln är ungefär av samma storlek som på fotografiet över slottet från 1909 (fig. 30). Till vänster i bild syns den stora blodbok som står kvar än idag. Till höger i bild syns hästkastanjeallén och i förgrunden skymtas ett större träd, en ask som även den finns bevarad. De stora lövträden härstammar antagligen från 1800-talets romantiska anläggning; även då utgjorde de vackra solitärer.

Figur 38.

Hästkastanjeallén på Ellinge från öster, med huvudbyggnaden i ryggen. Till vänster i bild blir det tydligt att återplantering skett vid olika tillfällen. Utanför allén syns en avenbokshäck. Häcken är troligtvis samma som i figur 37, något mer tillväxt. Fotot (fig. 38) skulle därmed kunna vara taget under 1910-20-talet. Av fotots kvalitet att döma är det troligen inte taget mycket senare.

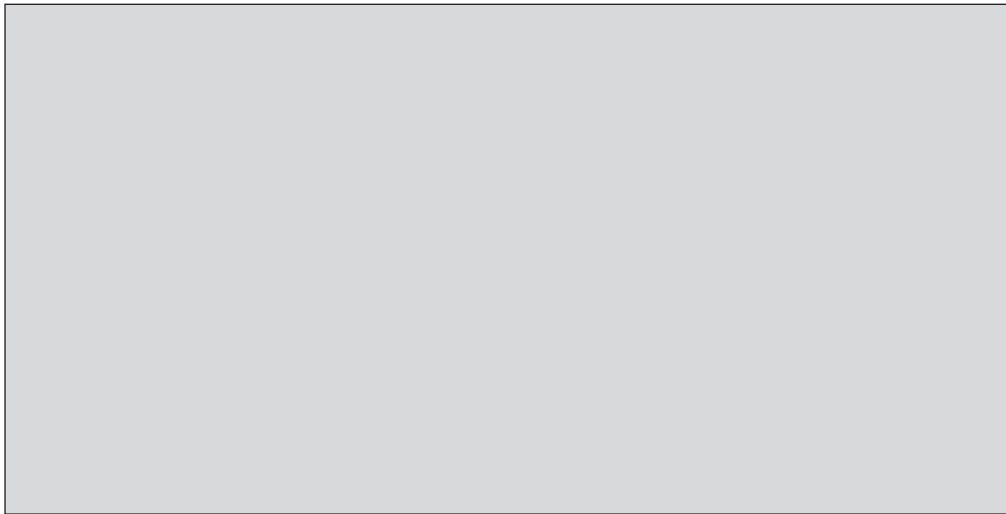


Fotot ovan (fig. 38), visar hästkastanjeallén, taget med slottet i ryggen. I vänster och höger kant kan man ana en avenbokshäck som John Åkesson (pers. medd. 2009-04-01) berättat togs ner 1962 och kortet bör därför rimligen vara taget innan dess. Häcken löpte i nord-sydlig riktning och var belägen strax öster om magasinsbyggnaden. Även denna häck formklippes med de tre Wrangelska tornen (Åkesson, pers. medd. 2009-04-01). Träden i allén är av olika ålder vilket tyder på att man under olika tider försökt återplantera hästkastanjer när gamla träd gått ur tiden (Åkesson, pers. medd. 2009-04-01). Allén beskrivs i A. Hahrs bok från 1909, där det står: "Där den härliga parken nu utbreder sig med sin höghvälfda majestätiska allé, fanns antagligen en rik trädvegetation." (Hahr, 1909, s.55) Denna beskrivning ger en känsla av hur viktig hästkastanjeallén var för parkens intryck när man besökte Ellinge för 100 år sedan. Än idag utgör den ett ståtligt inslag i parken.

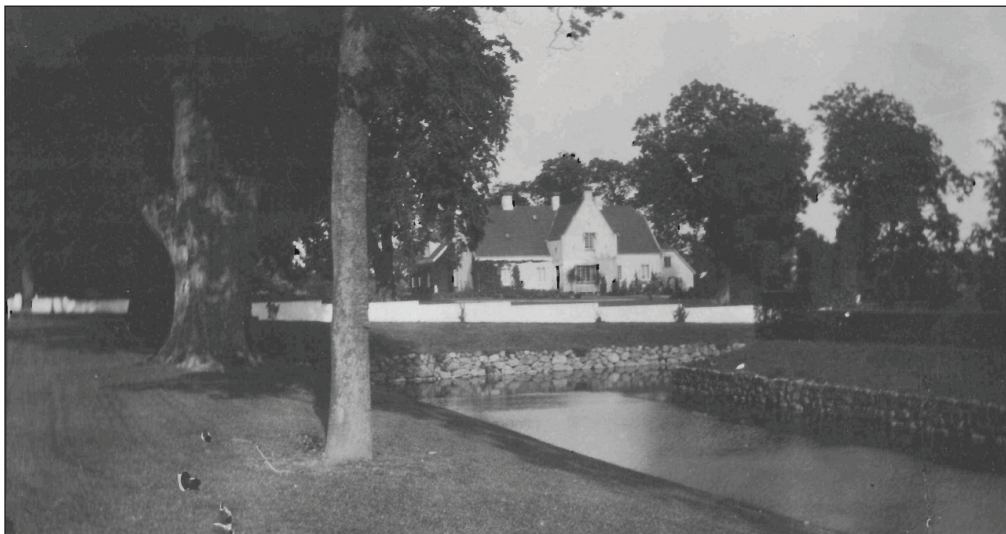
2.5.1.3 Wrangelska villan



Figur 39. Wrangelska villan vid sekelskiftet. På husets trappa poserar två finklädda damer. På huset klättrar en del växter och man kan se en hel del växtlighet runt huset. Framför entrén syns även en mindre plantering.



Figur 40. Wrangelska villan 1909. På husets fasad syns mycket klätterväxter och en plantering syns framför entrén. Till höger i bild syns ett antal stora träd.



Figur 41. Foto från 1919 med vy från väst mot Wrangelska villan. Notera den vita putsade muren som nu avgränsar villan från slottsparken. Vägen ner mot Bråån är nu borta, likaså den trädrad som fanns där tidigare (jfr. fig. 24). I förgrunden syns vallgraven och två träd, troligtvis hästkastanjer, planterade längs med vallgraven.

I början av 1900-talet beboddes Wrangelska villan av familjen Wrangel. I bland annat Dücker-Wrangels arkiv har vi funnit ett antal fotografier från denna tid som visar på en prunkande växtlighet just kring villan. Efter tolkning av bildmaterialet har vi kunnat dra en hel del slutsatser kring trädgårdens utseende.

Figurerna 39 och 40 visar Wrangelska villan med en vy från väster illustrerar hur växtligheten runt huset ökar med åren. Vid sekelskiftet ser man klättrväxter på fasaden och år 1909 syns det att växtligheten har ökat kraftigt och klär in nästan hela byggnaden. Med tanke på vegetationens intensiva, täta och mörka intryck torde det vara en kraftigväxande klättrväxt med stora blad, som murgröna eller rådhusvin.

Om man jämför fotografierna från 1909 (fig. 40) respektive 1919 (fig. 41) ser man att växtligheten på fasaden är reducerad igen. Anledningen till detta kan bero på flera saker, kanske tyckte man inte längre att det var fint eller så kanske skulle man åtgärda fasaden på något vis och tog ner växterna av praktiska skäl. Villan har mellan dessa två bilder fått en större utbyggnad på mitten och en vit, putsad mur har tillkommit. I förgrunden syns två stora träd, troligtvis hästkastanjer, planterade längs med vallgraven. Det främre trädet har smalare stamomfång än det bortre och har troligtvis planterats för att ersätta ett nedtaget träd.

Figur 42 visar Wrangelska villans trädgård. Av växtlighetens utseende att döma är det en stor perennplantering som familjen stolt poserar framför. Det är svårt att uttala sig med större säkerhet kring växtmaterialet. I rabatten till höger i bild skulle det möjligen kunna vara kungsljus som skymtas som långsmala stänglar. Den rikblommande buske som står framför skulle kunna vara en ros. Personerna på bilden sitter vid en trappa, se till vänster i bild. Denna trappa är nog en av två trappor som det än idag finns rester av. Fotografiet säger oss att dessa terrasser fortsatte längre västerut än vad de gör idag. Denna tanke bekräftas även av figur 44, där man ser att den vitkalkade muren tidigare var längre.



Figur 42. Foto från 1919, vy från sydväst mot Wrangelska villans uthus. Notera de prunkande perennplanteringarna på båda sidor. I bakgrunden syns valvbågar med klättrväxter som troligen avsåg att skapa en tunnel av växtlighet att gå igenom.



Figur 43. Foto från 1919, vy från sydväst mot Wrangelska villans uthus. Notera de prunkande perennplanteringarna på vänster sida.

Figur 42 visar även valvbågar i bakgrunden där det växte klätterväxter och tanken var säkerligen att skapa en grön, prunkande gång som man kunde strosa under och njuta av de blommande omgivningarna. Markbeläggningen på gångarna är troligen grus.

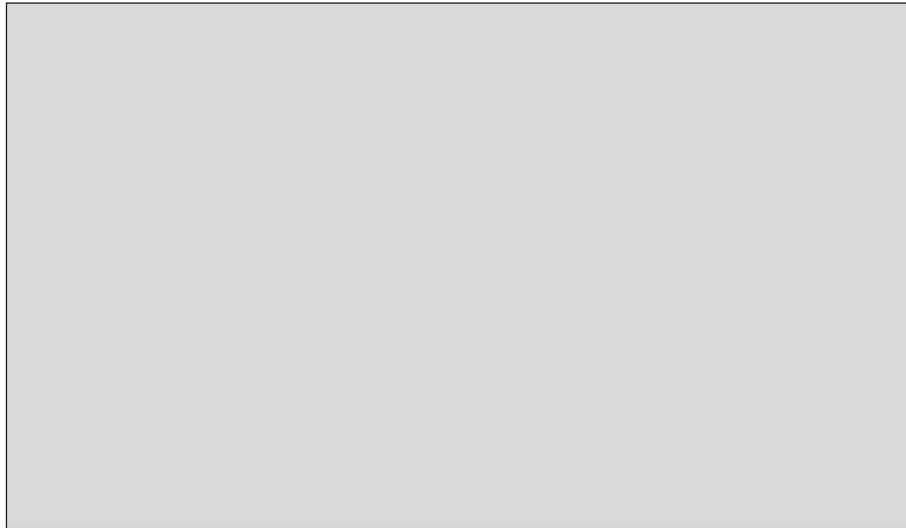
I figur 43 kan man skönja ett antal små skyltar vilket tyder på planteringar som man var stolt över och där man ville visa upp sina växter. Man ser även att planteringen skiljdes från grusgången av stora kantstenar.

I figur 44 ser man i förgrunden fyra eller fler nyplanterade träd. Av dessa träd finns idag inga reser kvar. Vilken art dessa träd är av är okänt, men av bilden att döma är det troligen en pelarform, eventuellt någon slags asp eller poppel, vilka var populära under denna tid (Lundquist, pers. medd, 2009-05-26). Anledningen till att man planterade dessa träd här kan bero på att man ville förstärka Brååns sträckning med arkitektoniskt formad växtlighet. På den här bilden ser man också tydligt hur den vitkalkade muren sträcker sig längre västerut än vad den gör idag. Notera även de höga träd som står i hörnet mellan Wrangelska villan och uthuset. Dessa träd syns även på figur 25.



Figur 44. Foto från 1919, vy från söder mot Wrangelska villan och uthuset till höger. I förgrunden syns nyplanterade träd och bakom muren syns de prunkade planteringarna.

På fotografiet över Wrangelska villan och uthusets västra gavel (fig. 45) ser man återigen prydliga planteringar till höger i bild, ner mot åslänten. Eftersom årtalet för detta kort inte är givet kan man med hänsyn till den goda bildkvalitén anta att fotot är taget senare än 1919, då de flesta andra fotografier är tagna. Eftersom växtligheten på åslänten har minskat på bilden kan man tänka sig att dessa prunkande planteringar blev för skötselkrävande med tidens gång och att man därför valde att lägga igen dem, eller att stilidealen förändrats och en mer formell anläggning var önskvärd.



*Figur 45. Odaterat vykort med vy från väster mot Wrangelska villan och dess uthus.
Notera rabattlisterna längs med huset och längs med krönet av slänten.*

Personerna som syns på fotografierna i figurerna 27, 28 och 42 är troligtvis godsets dåtida ägare, herr och fru Christian Fredrik Wrangel. Av bilderna att döma så var de intresserade av och stolta över sin trädgård. Efter uppförandet av Wrangelska villan ville man antagligen skapa en vacker trädgård runt huset vilket ledde till denna prunkande grönska!

Det är intressant att jämföra kontrasten mellan de romantiska planteringarna runt Wrangelska villan och hur Wrangels samtidigt anlägger en mycket strikt och klassicistisk anläggning runt slottet.



Figur 46. Ekonomisk karta från Lantmäteriet, 1972. Se även bilaga 9.

2.5.2 1900-talets andra hälft

Fredrik och Elisabeth Wrangels son, Carl Gustaf, tar över Ellinge 1932. Vid hans död 1948 tar ytterligare en generation Wrangel vid som ägare till Ellinge, genom Carl Gustafs son Fredrik. Godset ansågs dock vara alltför kostsamt för dennes ekonomi. Efter två år, 1950, valde Fredrik Wrangel att sälja Ellinge på auktion. Köpare blev Dr Ernst Wehtje, grundare av Skånska cementgjuteriet (Skanska). Ellinge har i dagsläget funnits i familjen Wehtjes ägo i tre generationer. (Åkesson, 2009-05-18)

Under Ernst Wehtjes korta tid som ägare till Ellinge mellan 1950-1956 utfördes en omfattande modernisering av Ellinge. Slottet fick på förslag från arkitekt Leon Nilsson tillbaka något av sitt 1700-talsutseende. Då byggdes bland annat den norra flygeln ihop med slottet och en köksingång tillkom i denna nya del. 1956 flyttade Ernst Wehtje och hans fru Britta in i det moderniserade slottet (Historiesammanfattning, u.å). Om trädgården strax innan Wehtjes tid finns lite beskrivet i Skånska slott och herrgårdar, där det står: "...borgholmen med dess trädgårdsanläggningar och den omgivande vallgraven ger fortfarande en stark känsla av en gammal befäst byggnadsgrund." (L.E. Åström, 1948, s. 49) Godset har haft kreaturslös drift sedan 1963 (Tveiten 1973).

Den ekonomiska kartan från 1972 (fig. 46) är till stora delar lik kartan från 1913 (fig. 26). Kvartersindelningarna framför ladugårdsbyggnaden och väster om slottet samt korsvirkestallet har samma utformning. Anläggningen öster om Wrangelska villan har förenklats väsentligt och består enbart av en gräsmatta.

2.5.2.1 Trädgårdsmästaren berättar

Ett fåtal av de personer som under 1800-talet var anställda inom trädgårdsmästeriet är kända vid namn. Under nittonhundratalets senare hälft, från 1955 till 1985, heter Ellinges trädgårdsmästare John Åkesson. John var i sin ungdom elev i trädgården på Vrams Gunnarstorp och under sina första år som anställd på Ellinge hade han hjälp i parken av ytterligare en anställd, Edvin Bengtsson. Från omkring år 1960 och framåt skötte han sedan parken på egen hand, utan större instruktioner från familjen Wehtje. John påstår att under sekelskiftet 1800-1900 var personalstyrkan i parken betydligt större, omkring 15-20 personer (Åkesson, pers. medd, 2009-04-01). Detta är mycket möjligt med tanke på den höga ambitionsnivå, som foton från denna tid över blomsterplanteringarna kring Wrangelska villan, visar på (fig. 42).



*Figur 47.
Blomsterrabatter på Ellinge,
gissningsvis från 1970-talet.
I bakgrunden syns slottet. På
bilden syns också två mindre
träd innanför vallgraven och en
grönskade omgivning.*

John bodde inte i trädgårdsmästarbostaden uppe i trädgårdsmästeriet, väster om parken (fig. 26 samt bilaga 8). Han menar att denna verksamhet i princip var nerlagd då han anställdes, men kommenterar att vinrankorna fortfarande fanns kvar i det bevarade vinkastet (Åkesson, pers. medd, 2009-04-01). Vid det gamla trädgårdsmästeriets östra gräns, mot den intilliggande lunden, står idag en rad av avenbok. Denna plantering har en gång i tiden klippts som en häck, spår av denna beskärning syns på träden idag. Avenbokarna i raden har med åren kommit att bli storväxta. John Åkesson har aldrig klippt denna häck, som därmed varit friväxande sedan åtminstone 1955 (Åkesson, pers. medd, 2009-04-01). Det är troligt att häcken slutade att klippas i samband med att trädgårdsmästeriverksamheten lades ner.

Den buxbomshäck som står vid norra kanten av den perennrabatt som idag finns anlagd precis norr om vallgraven, planterades av John under slutet av 1960-talet. Det valnötsträd som fortfarande står väster om korsvirkesstallet (fig. 8) planterades på Ernst Wehtjes tid, alltså någon gång efter år 1950. Där hade stått ett valnötsträd tidigare som frös bort vintern 1948 (Åkesson, pers. medd, 2009-04-01). John bekräftade även att det tidigare fanns blomsterplanteringar på samma gräsyta som valnötsträdet, vilka syns på ett fotografi som gissningsvis är från 1970-talet (fig. 47) (Wehtjes arkiv).

Figur 48. John Åkesson 1 april 2009. John demonstrerar var hälsokällan låg. Notera kallmuren i slänten. På marken anas det järnrika vattnet som sipprar ut från källan.

Blomsterplanteringarna lades igen en tid efter att fotot togs. Trädet innanför vallgraven, det vänstra av de två (fig. 47), är en pil som John Åkesson senare tog ner, för att underlätta skötselarbetet på anläggningen (Åkesson, pers. medd. 2009-04-01).

Från början fanns det tre stycken robinior väster om vallgraven, men den mittersta har blåst ner, någon gång under Johns tid som trädgårdsmästare. De fyra stenar som ligger på marken utanför stallet (fig. 70), väster om vallgraven, var till hjälp när man skulle hoppa upp på hästarna (Åkesson, pers. medd. 2009-04-01).



Barrträden som växer i hörnet utanför vallgraven, sydväst om slottet (fig. 56), planterades under Wehtjes tid, med undantag för den idegran som står där. Det växer även en del formklippta buxbombsbuskar som John alltid klippt enligt samma form och de är även klippta så idag. Det är John som har planterat de rododendronbuskar som står norr om hästkastanjeallén, precis vid landsvägen, år 1970. De övriga rododendronbuskar som står i parken fanns där innan John anställdes och är därmed äldre. Väster om slottet, närmast fasaden, är det idag rabattlister med småväxande lignoser och perenner, men på Johns tid var det enbart gräsmatta.

John visade även resterna av hälsokällan (fig. 48), väster om det gamla trädgårdsmästeriet, vilket syns på figur 19. Hälsokällan nämndes redan av Hauswolff (1849-1854). John provade att röja fram källan någon gång under sin arbetstid på Ellinge men detta var mest av kuriosaskäl, då ingen direkt har besökt källan på senare år. I omgivningarna kring källan visar John karpdammarna som det idag finns tydliga rester av. Karpdammarna användes för fiskodling under 1900-talet och anlades troligen i början av 1900-talet, av kartorna att döma (fig. 49) (Åkesson, pers. medd. 2009-04-01).

2.5.2.2 Ellinge mot ett nytt årtusende

1993 tog Mikael Wehtje över Ellinge och han har hunnit sätta vissa förändringar i verket i parken och trädgården på Ellinge. I samband med att korsvirkesstallet totalrenoverades 2008 installerades det en upplevelsebelysning i gräsmattan runt blodboken och magasinet för att belysa trädstammen och fasaden. När stallet renoverades flyttade man även en formklippt idegran så att den numera står mellan två andra idegranar, utmed den nuvarande infartsvägen. Mikael har även kontinuerligt försökt underhålla stenmuren som stödjer upp vallgraven, men det är ett dyrt arbete som tar tid. Mikael och hans hustru Barbro bor i Wrangelska villan.

2.6 Jämförelse av kartor



Figur 49. Jämförelse mellan anläggningens huvuddrag från 1760 fram till idag.

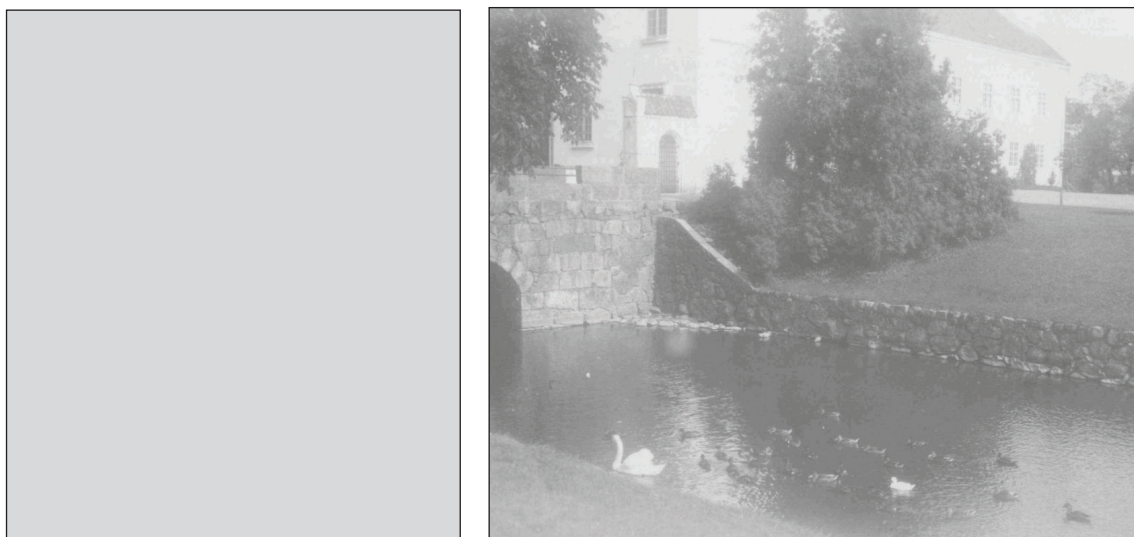
2.7 Fåglarna på Ellinge

Under vår resa i Ellinges historia har vi upptäckt en liten kuriositet som ligger strax utanför sammanhanget! På flertalet bilder har vi upptäckt att det funnits fåglar. Redan på Richards litografi ser vi två vackert illustrerade svanar som simmar i vallgraven.



Figur 50. Litografi av Richardt 1852-54. I vallgraven illustreras två simmande svanar.

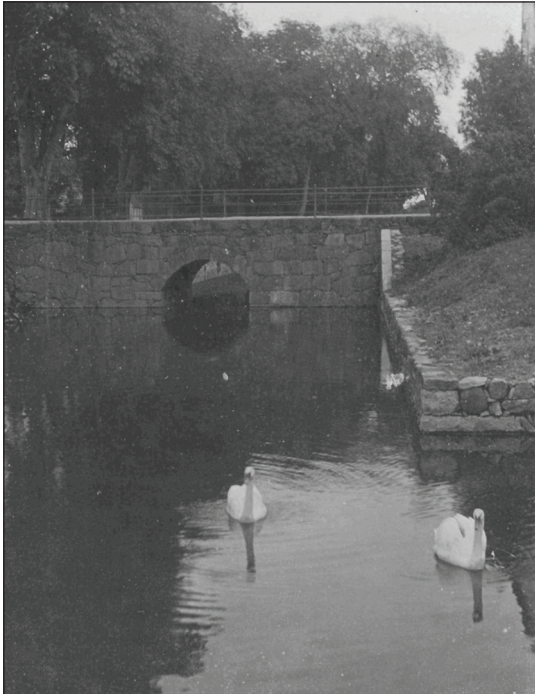
På flera andra foton från 1900-talets början ser vi ett svanpar på nästan precis samma ställe i vallgraven. Det syns även ett antal ankor simmande i vallgraven. Dessa svanar har säkerligen bidragit till den romantiska känslan på Ellinge!



Figur 51 (t.v.) Ellinge slott 1909, vy från nordväst. I vallgraven simmar två svanar.

Figur 52 (t.h.) Ellinge slott 1919, vy från nordväst. I vallgraven simmar svanar och en stor andfamilj.

Vi vet också att det under lång tid funnits storkar på Ellinge. Denna majestätiska fågel har haft ett bo i den södra av slottets skorstenar. Man gjorde till och med under denna tid en extra skorsten så man kunde leda om röken för att skydda storkarnas bo (pers. medd. John Åkesson, 2009-04-01).



Figur 53 (t.v.) Vallgraven runt Ellinge slott med två svanar. 1919.



Figur 54 (t.h.) Skorsten med storkbo på Ellinge. 1919.

När vi besökt Ellinge idag har vi främst mötts av deras fasaner. I det gamla trädgårdsmästeriet finns inhängander där fasanckicklingarna hålls när de är små och ska växa upp. Fasanerna föds upp i syfte att jagas (pers. medd. Mikael Wehtje, 2009-04-01). Fasanerna lever sedan sitt liv i en god tillvaro kring godsets ägor. Traditionen med fåglar har varit kontinuerlig på Ellinge.



Figur 55. (t.h.) Vägskylt som varnar för fasaner, strax utanför Ellinges infart.



Ellinge idag

kapitel 3



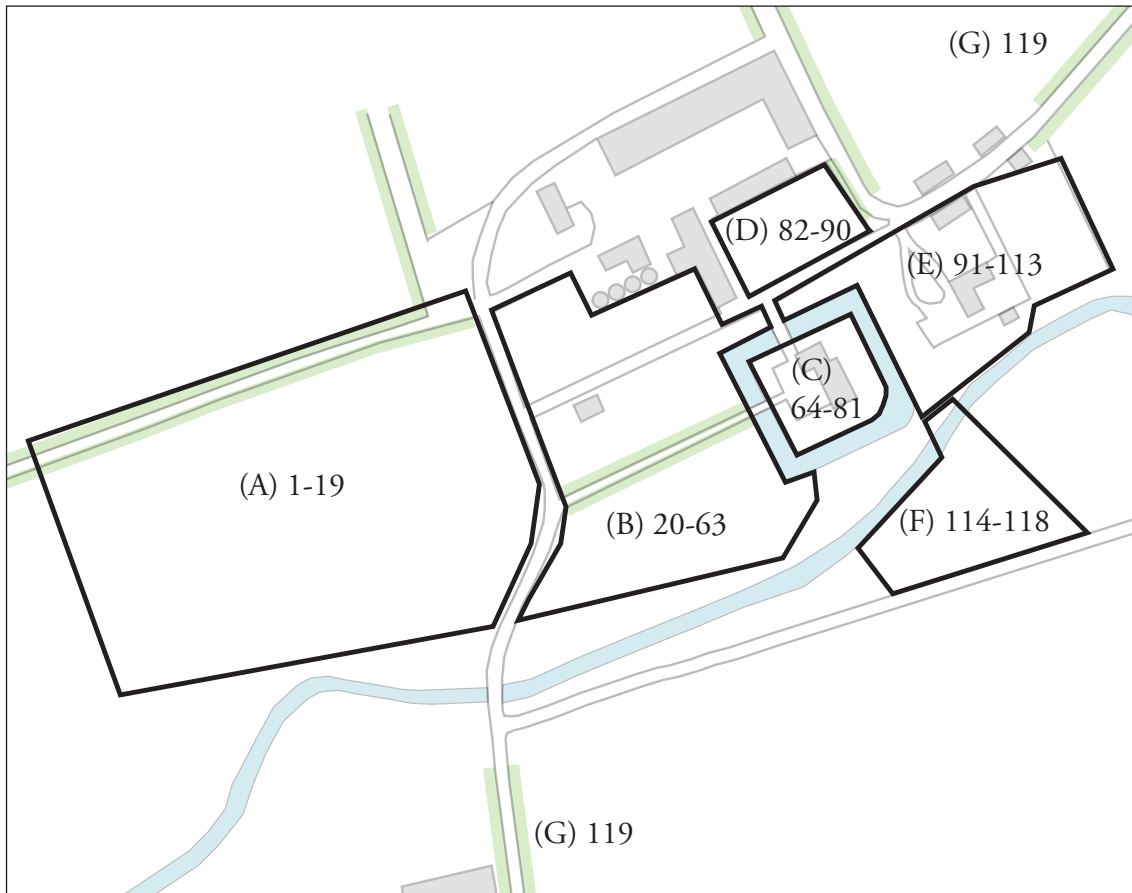
Figur 56. Vårstädning i parken. Hästkastanjeallén som leder upp till huvudbyggnaden.

3.1 Verksamhet och skötsel

Jordbruk i form av växtodling utgör idag en stor del av verksamheten på Ellinge. I den ingår även uthyrning av bostäder, skogsförvaltning, energiproduktion i form av fjärrvärme samt fest- och konferensverksamhet. Fest- och konferensverksamheten har växt under de senaste åren och därmed har parkomgivningarna på Ellinge blivit än viktigare, som en del av ansiktet utåt samt som sköna omgivningar att vistas i under dessa evenemang (Wehtje, pers. medd. 2009-05-08).

Idag finns ingen trädgårdsmästare på Ellinge. Anläggningens skötselarbete utförs till viss del av dem som är anställda på gården inom jordbruket. Deras arbete kompletteras av personal från Farmartjänst.

3.2 Inventering av parken, trädgårdarna samt relevanta omgivningar



Figur 57. Ellinge med sin närmaste omgivning, uppdelad i olika områden för att förtydliga inventeringsarbetet. Objekt 120, hälsokällan (H), ligger längre västerut, utanför bildens upptagningsområde.

För att studera anläggningen som den ser ut idag, har en inventering av omgivningen närmast Ellinge gjorts. Den utfördes på plats vid två tillfällen, båda under våren 2009, 24 april samt 8 maj, vilket begränsar resultatet. För ett mer fullständigt resultat hade upprepade inventeringar av växtmaterialet behövt göras under minst ett års tid. Fokus har främst lagts på de delar som är, eller har varit, en tydlig del av parken och trädgårdarna. Figur 57 visar den uppdelning av omgivningarna som gjorts för att förtydliga inventeringsarbetet. Områdena överensstämmer väl med de tidigare benämningar som gjorts (fig. 3), men har nu ramats in för att öka läsbarheten ytterligare.

Under inventeringsarbetet har ett urval varit nödvändigt. I de delar av anläggningen som inte längre brukas aktivt, har det stundtals varit svårt att skilja de växter som kan vara rester av tidigare anläggningar från senare tillkomster. Vi har valt att nämna de växter samt de övriga inslag som vi ansett varit relevanta. Relevansen har till stor del grundats på den historiska dokumentationen, vilken ibland gett oss anledning att till och med specifikt leta efter vissa företeelser. Varje identifierat objekt har tilldelats ett nummer, för utförligare information kring placering i anläggningens helhet, hänvisas till bilaga 10. Artbestämning av växter har utförts i den mån det varit möjligt, då enligt Svensk Kulturväxtdatabas (SKUD 2009-06-03).

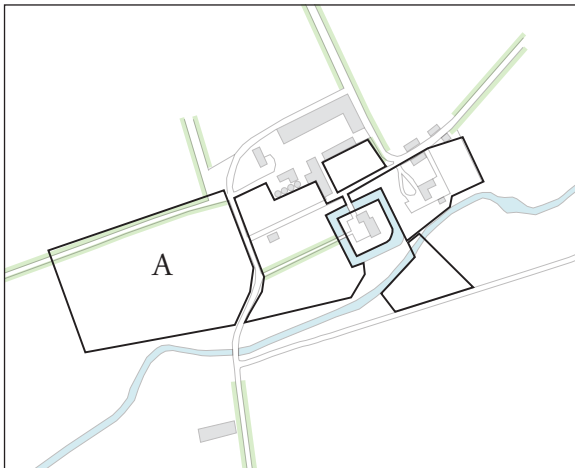
3.2.1 (A) Gamla trädgårdsmästeriet samt lunden

Det tydligaste spåret efter det gamla trädgårdsmästeriet är resterna av husväggar och murar mot norr. Tillsammans bildar dessa en lång mur, som skärmar av det gamla odlingsområdet från grusvägen som löper i dess norra kant. Mot muren står rester av det som en gång antagligen var uppspaljerade päronträd. Där invid ligger också ett vinkast (fig. 61) där rankorna fortfarande ger skörd. Runt omkring kastet är det vildvuxet, naturen har börjat ta över i det en gång ordnade trädgårdsmästeriet.



Figur 58. Del av figur 57, fokuserar på område A, det gamla trädgårdsmästeriet (nr. 1-7) samt lunden (8-12).

1. Allé av *Aesculus hippocastanum* - hästkastanj
2. Mur
3. Vinkast
4. *Sambucus nigra* - fläder
5. *Pyrus communis* - päron
6. *Prunus cerasifera* - körsbärsplommon
7. *Hedera helix* - murgröna - växer in från utsidan av muren
8. Häck av *Carpinus betulus* - avenbok, ej klippt på cirka sextio år. Järnstolpar, cirka en och en halv meter höga, står utmed häcken.
9. Två stycken *Fagus sylvatica*, purpurbladiga gruppen - blodbok
10. Lund av storväxta ädellövträd:
Fraxinus excelsior - ask, *Fagus sylvatica* - bok, *Acer platanoides* - skogslönn
Quercus robur - skogsek
11. Antydning till rester av en gång utmed avenbokshäcken
12. En gammal fortsättning av hästkastanjeallén, med *Tilia* sp. - lind. Tidigare stod det sex träd i tre par. En stubbe avslöjar att det södra, närmast landsvägen, nu är nedtaget. Den södra alléraden fortsätter i en rad av bok.
13. Stenrester av byggnad
14. Yngre plantering av *Picea abies* - rödgran
15. Stora bokar, eventuellt del av gammal siktlinje
16. De gamla karpdammarna
17. Flera *Chamaecyparis* sp. - ädelcypress
18. Stor *Tilia* sp. - lind
19. Stor *Prunus padus* - hägg



Figur 59. Visar trädgårdsmästeriet, område A.

Figur 60. Cirka tre och en halv meter ut från avenbokshäcken (8) står bokar i en mer eller mindre rak rad. På marken finns på sina ställen rader av sten, likt kantningen i hästkastanjeallén. (11)





Figur 61. Runt omkring vinkastet (3) är det vildvuxet, naturen har börjat ta över i det en gång ordnade trädgårdsmästeriet.



Figur 62. På var sida om en cirka fem meter bred öppning i avenbokshäcken, som skiljer det gamla trädgårdsmästeriet från lunden, står två blodbokar (9). Öppningen ligger i parkens norra axel och syns här från väster. Blodbokarna lär en gång ha varit tydliga markörer av en fortsättning på den norra axeln. I fonden anas stämningen som råder i det gamla trädgårdsmästeriet idag.



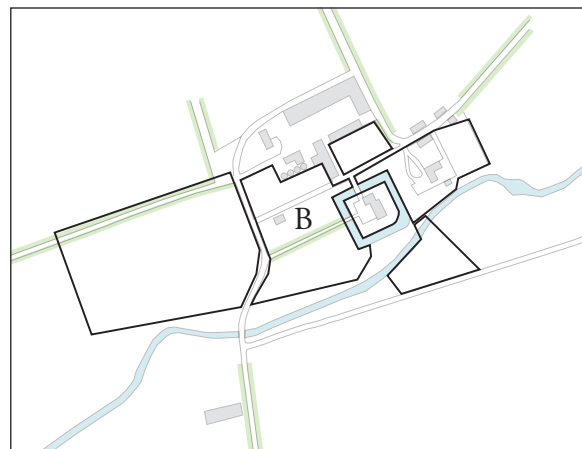
Figur 63. Lindallén (12). Tidigare stod det sex träd i tre par. En stubbe avslöjar att det södra trädet närmast landsvägen nu är nedtaget. Av spåren i träden kan man också se att lindarna en gång i tiden blivit beskurna på cirka fyra meters höjd. Dessa lindor tillkom antagligen i samband med anläggandet av den romantiska parken i mitten på 1800-talet då en lång axel, vilken började i kastanjeallén, fortsatte med dessa lindor och sedan bokar, ledde långt ut i landskapet åt väster.

3.2.2 (B) Anläggningen väster om slottet

Upp till huvudbyggnadens mitt leder än idag en allékantad uppfartsväg. Den används dock inte för trafik, utan slottet angörs i huvudsak från nordöst. Hästkastanjerna i allén är av olika ålder, från mycket gamla till nyetablerade där de yngre har problem att växa sig stora i skuggan av de äldre individerna. Flertalet större träd finns i anläggningen, som idag betraktas som en park. Deras spridda placeringar mellan raka gångar tyder på att gångstrukturen var en annan då de planterades.



Figur 64. Del av figur 57, fokuserar på område (B), anläggningen väster om slottet.



Figur 65. Visar anläggningen väster om slottet, område B.

20. Rad av stenar i linje med västra magasinsgaveln (fig. 73).
21. Ett mellanrum på cirka åtta meter mellan kastanjerna i allén och träden innanför
22. Grupp av tolv stycken *Chamaecyparis* sp. - ädelcypress
23. Stor nedsänkt cirkel för brunn. Större stenar i marken.
24. Smal kanal
25. Stenområde, upp till femtio centimeters diameter, troligtvis rester av byggnad
26. Diken som går åt olika håll
27. Glest bestånd av *Fraxinus excelsior* - ask
28. Gamla golvplattor, utlagda för att rulla skottkärran på, till gamla komposten.
29. Fyra stycken *Buxus sempervirens* - buxbom, varav tre är formklippta som pyramider och en är ovalt formad, cirka 170 cm höga.
30. Elva stycken *Chamaecyparis* sp. - ädelcypresser
31. *Taxus baccata* - idegran
32. Stubbe, troligtvis av *Taxus baccata* - idegran, i linje med gammal idegran (nr 45)
33. Buskage av *Sambucus nigra* och *Symphoricarpos albus* - fläder och snöbär
34. Dammöppning från vallgraven ut till Bråån
35. Större stubbe; här växer även *Prunus padus* och *Philadelphus* sp. – hägg och schersmin.
36. *Robinia pseudoacacia* - robinia
37. Granitblock, ”hästuppsittningsstenar”, fyra stycken utmed gången (fig 70)
38. Död *Crataegus laevigata* 'Paul's Scarlet' - rosenhagtorn
39. *Malus domestica*- äpple - två stycken utmed gången
40. *Narcissus* sp. och *Hosta* sp. - narciss och funkia
41. Perennrabatt med:
 - Buxus sempervirens* - häck av buxbom
 - Sedum telephium* - kärleksört
 - Lamprocapnos spectabilis* 'Alba' - vit löjtnantshjärta
 - Lamprocapnos spectabilis* - löjtnantshjärta
 - Tulipa* sp. - tulpan
 - Narcissus poëticus* - pingstlilja
 - Muscari armeniacum* - pärlhyacint
 - Alchemilla mollis* - jättedaggkåpa
 - Delphinium* sp. - riddarsporre
 - Paeonia* sp. - pion
 - Heuchera* sp. - grönbladig alunrot
 - Aconitum* sp. - stormhatt
 - Brunnera macrophylla* - kaukasisk förgätmigej
 - Hyacinthus orientalis* - hyacint
 - Hedera helix* - murgröna
42. *Malus domestica* - äpple
43. Allé av *Aesculus hippocastanum* - hästkastanj
44. *Tilia* sp. - lind
45. *Taxus baccata* - idegran
46. *Fagus sylvatica*, purpurbladiga gruppen - blodbok
47. *Fraxinus excelsior* - ask

48. *Rhododendron* sp. - rododendron
49. Spår i gräsmattan efter häck av *Carpinus betulus*, avenbok
50. *Buxus sempervirens* - buxbom, två på var sida om gången
51. *Magnolia x soulangeana* - praktmagnolia
52. *Juglans regia* - valnöt
53. *Pyrus communis* - päron, tre stycken, spaljerade mot mur
54. *Platanus x acerifolia* - platan
55. *Aesculus x carnea* 'Briotii' - rödblommig hästkastanj
56. Vildväxande buskage med:
 - Symphoricarpus albus* - snöbär
 - Rubus fruticosus* L. *sensu lato* - björnbär
 - Philadelphus coronarius* - doftschersminStubbe i mitten efter nertaget träd
57. Lund av storväxta ädellövsträd:
 - Aesculus hippocastanum* - hästkastanj
 - Fagus sylvatica* - bok
 - Tilia* sp. - lind
58. *Lilium martagon* - krollilja
59. *Quercus robur* - skogsek
60. *Acer platanoides* - skogslönn
61. *Rhododendron* sp. - rododendron
62. Stor *Quercus robur* - skogsek
63. Buskage av *Rhododendron* sp. - rododendron



Figur 66 och figur 67. Små, söta pingstliljor vid vallgraven (40).

Figur 68. Genom huvudbyggnadens öppna port är det tydligt att en axel fortsätter ut i parken genom allén av hästkastanjer.





Figur 69. Ett av äppleträden (39) utmed gången väster om vallgraven, på väg i blom. I bakgrunden till höger skymtar den stora idegran (45) som står i gräsmattan ytterligare lite väster om vallgraven. Ännu längre bak i bild syns allén av hästkastanj (43).



Figur 70. Fyra stenblock ligger (37) på stenlagda ytor utmed gången väster om vallgraven. En gång i tiden användes de som hjälp för att lättare sitta upp på hästen.



Figur 71. Idegranen (45) i parken väster om vallgraven tros härstamma minst från 1800-talet, säkert ännu tidigare.



Figur 72. (t.v.) Utblick från allén mot parken. Den stora blodboken (46) tyder på att parken tidigare haft en romantisk utformning.

Figur 73. (t.h.) Rad av stenar i lunden söder om allén, i linje med västra magasinsgaveln (20). Dessa utgjorde antagligen en del av vägen in till bränneribyggnaden som tidigare låg här.



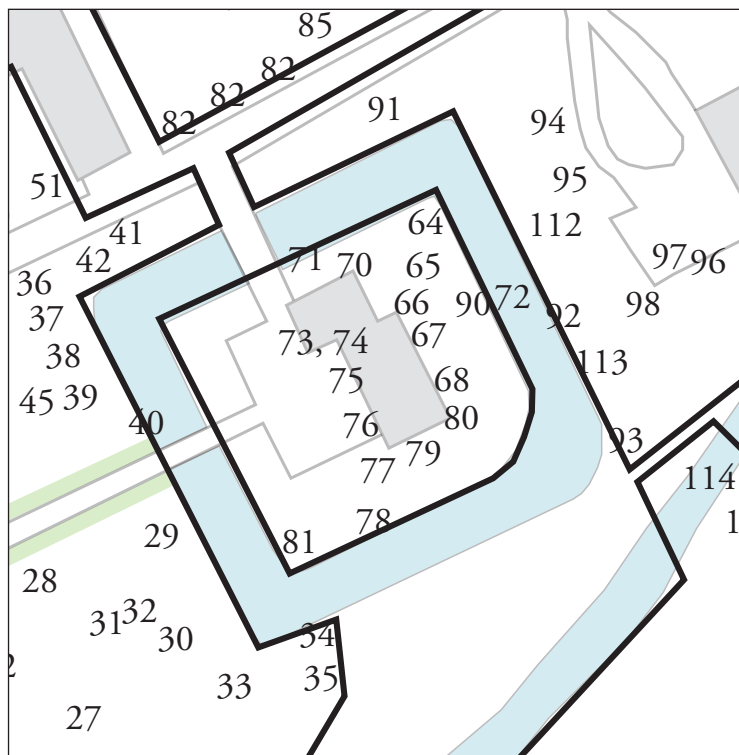
Figur 74. (t.v.) Grusgången i kastanjeallén (43) kantas av natursten.

Figur 75. (ovan) Magasinsbyggnaden i parken.

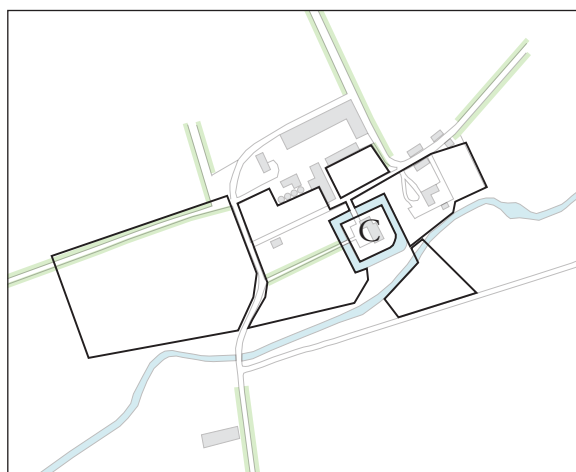
3.2.3 (C) Anläggningen innanför vallgraven

Av de forna blomsterplanteringarna öster om slottet finns få spår kvar. Ytan består idag mestadels av en klippt gräsmatta. Kvar från tidigare anläggningar finns dock gångar av kalksten och formklippta idegranar. Nordöstra sidan av denna anläggning kantas fortfarande av en ståtlig avenbokshäck, med traditionsenligt klippta torn efter familjen Wrangels släktvapen (fig. 35 och s. 43).

Mot flygelns södervägg samt huvudbyggnadens västervägg är rabatter anlagda. Där står perenner och buskar och i värmen vid söderväggen frodas ett blåregn mot den vita fasaden.



Figur 76. Del av fig. 57, fokuserar på område C, anläggningen innanför vallgraven.



Figur 77. Visar placeringen av anläggningen innanför vallgraven, område C

64. Häck av *Carpinus betulus* - avenbok
65. Fyra stycken cylinderklippta *Taxus baccata* – idegran, varierande höjd
66. *Taxus baccata* - idegran
67. *Cotoneaster* sp. - oxbär
68. Stubbar utmed väggen, omgivna av:
Sedum telephium - kärleksört
Narcissus sp. - narciss
69. Kalkstensgång, löper även utmed huvudbyggnadens baksida samt utmed norra häcken
70. *Forsythia x intermedia* - hybridforsythia
71. Perennrabatt med:
Arum maculatum - munkhätta
Aconitum sp. - stormhatt
Vinca minor - vintergröna
72. Bro över vallgraven
73. *Wisteria sinensis* - blåregn
74. Perennrabatt med:
Narcissus sp. - narciss
Sedum telephium - kärleksört
Euphorbia polychroma - gulltörel
Nepeta x faassenii - kattmynta
75. Plantering med:
Hibiscus syriacus - frilandshibiskus
Buskklippt *Jasminum nudiflorum* - vinterjasmin
Nepeta x faassenii - kattmynta
Tulipa sp. - tulpan
Narcissus sp. - narciss
Sedum telephium - kärleksört
Cotinus coggygria 'Royal Purple' - röd perukbuske
Euphorbia polychroma - gulltörel
Clematis sp. - klematis
Malva sp. - malva
76. *Nepeta x faassenii* - kattmynta
Tulipa sp. - tulpan
Narcissus sp. - narciss
Sedum telephium - kärleksört
Cotinus coggygria 'Royal Purple' - röd perukbuske
Euphorbia polychroma - gulltörel
Clematis sp. - klematis
Malva sp. - malva
77. *Buddleja davidii* - syrenbuddleja
78. *Laburnum* sp. - gullregn
79. Upphöjd uteplats med kalkstenbeläggning

80. Perennrabatt med:
Hydrangea macrophylla - trädgårdshortensia
Pachysandra terminalis - skugggröna
Tre stycken *Rhododendron* sp. - azalea
Lonicera caprifolium - kaprifol
Muscari armeniacum - pärlhyacint
81. Plantering med:
Skulptur
Tulipa sp. - tulpan
Lavendula angustifolia - lavendel
Heuchera sp. - grönbladig alunrot
Narcissus sp. - narciss
Ilex aquifolium - järnek
Prunus triloba - rosenmandel



Figur 78. Öster om huvudbygganden står fyra cylinderklippta idegranar (65), varav en är betydligt mindre än de övriga. Dessa är kvar från den tidiga 1900-tals anläggningen. I bakgrunden syns avenbokshäcken med sina klippta torn.



Figur 79. (ö.t.v.) Gången (69) som leder över gräsmattan öster om huvudbygganden förbinder slottet med bron över vallgraven, mot Wrangelska villan. Gräsmattan som växt in över kalkstensplattorna har nyss blivit borttagen.

Figur 80. (ö.t.h.) Även utmed slottets östra fasad löper en kalkstengång. Gräskanterna kring den har, liksom vid ovan nämnda gång, precis blivit beskurna.

Figur 81. (undre) Kalkstengången som löper utmed anläggningen innanför vallgravens norra sida ligger fortfarande halvt dold under gräs och mossor.

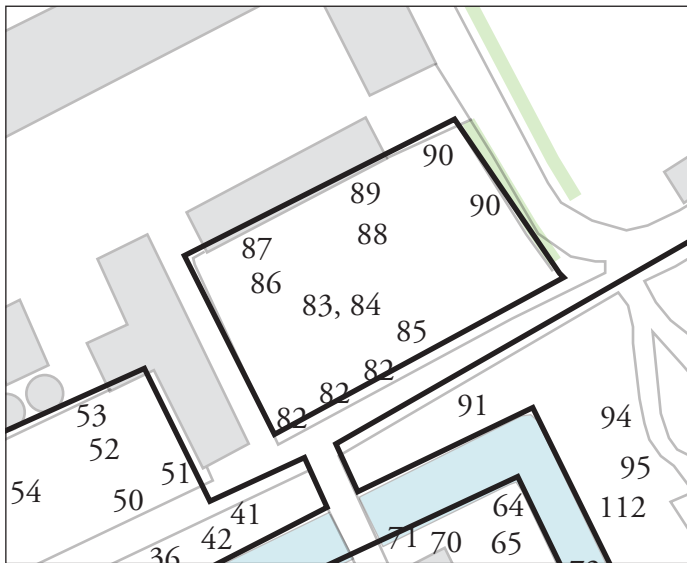


Figur 82. Mot flygelns södervägg reser sig ett stiligtt blåregn (73). I rabatten vid dess fot (74) syns till vänster en gulltörel.

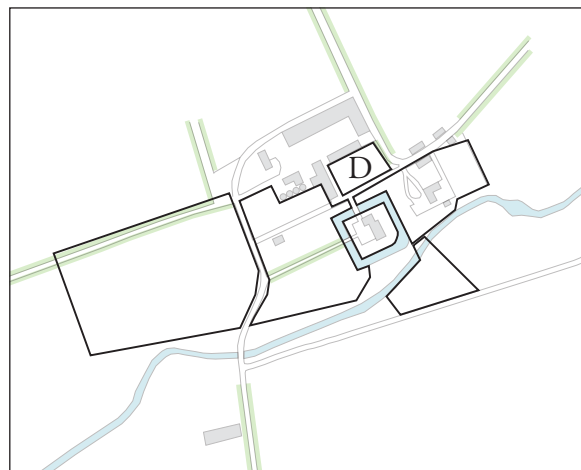
Figur 83. Rosenmandel i plantering vid borggårdens sydvästra hörn (81). I bakgrunden syns den mindre skulptur som står i planteringen, ett relativt nytillkommet tillskott i anläggningen.

3.2.4 (D) Söder om ladugårdsbyggnaderna

En stor grönyta med gräsmatta som bas, dominerar det som en gång utgjorde gårdsplanen mellan ladugårdsbyggnaderna. Längan i öster är borta, där kantas anläggningen nu av en mur med uppspaljerade fruktträd, se nummer 90. Tvärs över gräsytan, i västöstlig riktning, står en rad av lindar. En öppning i den intillväxande avenbokshäckens mitt ger känslan av att den stora grönytan en gång bestått av fyra mindre ytor. Mot fårstallets södervägg grönskar en välfylld perennrabatt.



Figur 84. Del av fig. 57, fokuserar på område D, anläggningen söder om ladugårdsbyggnaderna.



Figur 85. Visar placeringen av anläggningen söder om ladugårdsbyggnaderna, område D.

82. Formklippta *Taxus baccata* - idegran
83. Sex stycken *Tilia* sp. - lind, samt spår efter ytterligare två träd
84. Häck av *Carpinus betulus* - avenbok
85. Springvatten
86. Två stycken *Malus domestica* - äpple
87. Perennrabatt med:
 - Tulipa* sp. - tulpan
 - Sedum telephium* - kärleksört
 - Helleborus niger* - julros
 - Hedera helix* - murgröna
 - Paeonia* sp. - pion
 - Narcissus* sp. - narciss
 - Geranium* sp. - näva
 - Hyacinthus orientalis* - hyacint
88. Pool
89. Plantering med:
 - Rosa* sp. - buskros
 - Narcissus* sp. - narciss
 - Lavendula angustifolia* - lavendel
 - Muscari armeniacum* - pärlhyacint
 - Tulipa* sp. - tulpan
 - Hyacinthus orientalis* - hyacint
 - Heuchera* sp. - alunrot
 - Delphinium* sp. - riddarsporre
 - Tradescantia* sp. - tremastarblomma
 - Brunnera macrophylla* - kaukasisk förgätmigej
 - Sedum telephium* - kärleksört
 - Lamprocapnos spectabilis* 'Alba' - vit löjtnantshjärta
 - Rubus fruticosus* L. *sensu lato* - björnbär
90. Frukträd spaljerade mot mur:
 - Pyrus communis* - päron
 - Malus domestica* - äpple
 - Prunus domestica* - plommon



Figur 86. Avenbokshäckarna (84) som löper utmed raden av lindar viker av och bildar en gång upp mot fårstallet, den norra av de äldre ladugårdsbyggnaderna. Precis som häcken innanför vallgraven har de klippta torn.

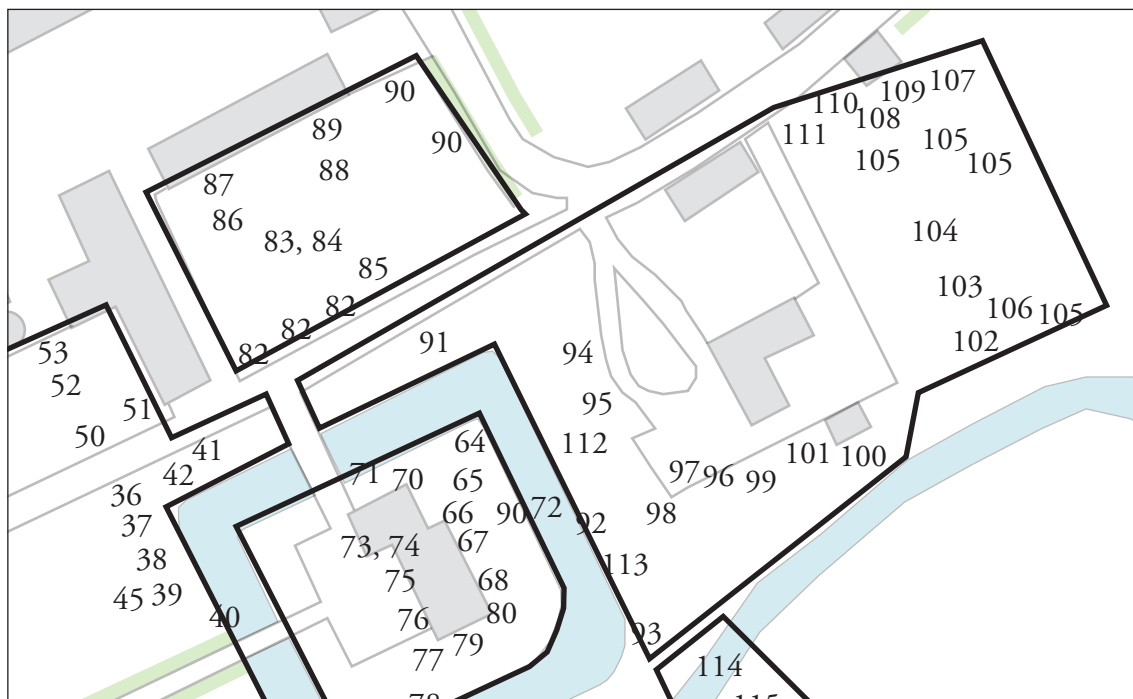
Figur 87. Två äppleträd (86) framför fårstallet. Utmed byggnaden löper prydliga planteringar med vårlökar, perenner och buskar.

Figur 88. En rad av storgväxta lindar (83) löper över gräsmattan i västöstlig riktning. Idag är de sex till antalet, men spår i gräsmattan tyder på att de tidigare varit åtta - fyra på var sida om öppningen i avenbokshäcken som löper intill. I bakgrunden syns det nyligen renoverade korsvirkesstallet.

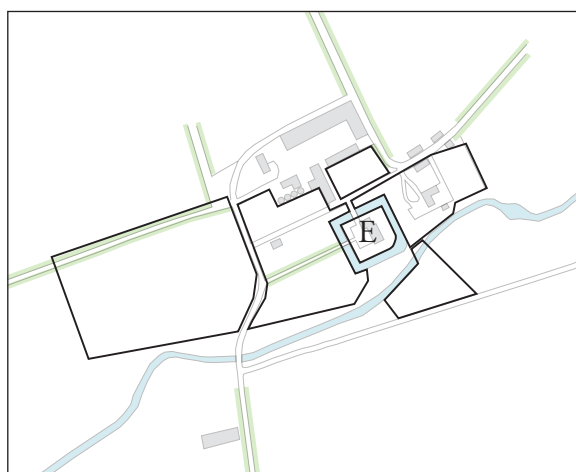


3.2.5 (E) Wrangelska villan samt öster om vallgraven

Wrangelska villans trädgård är privat, till skillnad från slottsparken, som är tillgänglig för allmänheten. Av de frodiga planteringarna som tidigare visats på fotografier från sekelskiftet, finns bara några enstaka växter kvar.



Figur 89. Del av figur 57, fokuserar på område E, anläggningen kring Wrangelska villan.



Figur 90. Visar placeringen av anläggningen kring Wrangelska villan, område E.

91. Fem stycken *Aesculus hippocastanum* - hästkastanj, utmed vallgraven
92. Stubbe efter *Aesculus hippocastanum* - hästkastanj
93. Stor *Fraxinus excelsior* - ask
94. *Fagus sylvatica* 'Purpurea Pendula' - liten hängande blodbok
95. *Magnolia x soulangeana* - praktmagnolia
96. Stentrappa, vid denna växer:
 - Scilla* sp. - klockhyacint
 - Narcissus* sp. - narciss
 - Hyacinthus orientalis* - hyacint
 - Syringa vulgaris* - vit och lila bondsyren
 - Symphoricarpos albus* - snöbär
 - Muscari armeniacum* - pärlhyacint
 - Vinca minor* - vintergröna
 - Mahonia aquifolia* - mahonia
97. *Aesculus hippocastanum* - hästkastanj
98. Tegelmurad uteplats, i anslutning till denna växer en orange *Fritillaria imperialis* - kejsarkrona
99. *Narcissus* sp. - narciss
100. Rester av rabatt bakom uthuset med:
 - Tulipa* sp. - tulpan
 - Anemone tomentosa* 'Robustissima' - höstanemon
 - Aster* sp. - aster
 - Rosa* sp. - ros
 - Rester av spaljeringsställningar och nedsågade träd, *Prunus persica* - persika?
101. Stentrappa, i gräsmattan invid denna står *Tulipa* sp. och *Fritillaria imperialis* - tulpaner samt gul kejsarkrona
102. *Prunus cerasus* - surkörsbär
103. *Prunus cerasus* - surkörsbär
104. Stor *Prunus avium* - bigarrå
105. Fyra stycken *Malus domestica* - apel
106. Försjunkning i gräsmatta efter trädgårdsland
107. *Viburnum opulus* - skogsolvon
108. *Aesculus hippocastanum* - hästkastanj
109. Rester av husgrund
110. Ny häck av *Carpinus betulus* - avenbok
111. Två stycken *Betula* - björk, ej så gamla
112. Vitputsad mur
113. Buskage med *Spiraea* och *Forsythia x intermedia* - spirea och forsythia



Figur 91. (ö.t.v.) och Figur 92. (ö.t.h.) Tulpaner i den före detta blomsterterassen (101). Figur 93. (u.t.v.) En gul kejsarkrona vid uthusets västra gavel (101). Figur 94. (u.t.h.) Klockhyacint vid stentrappan (96).

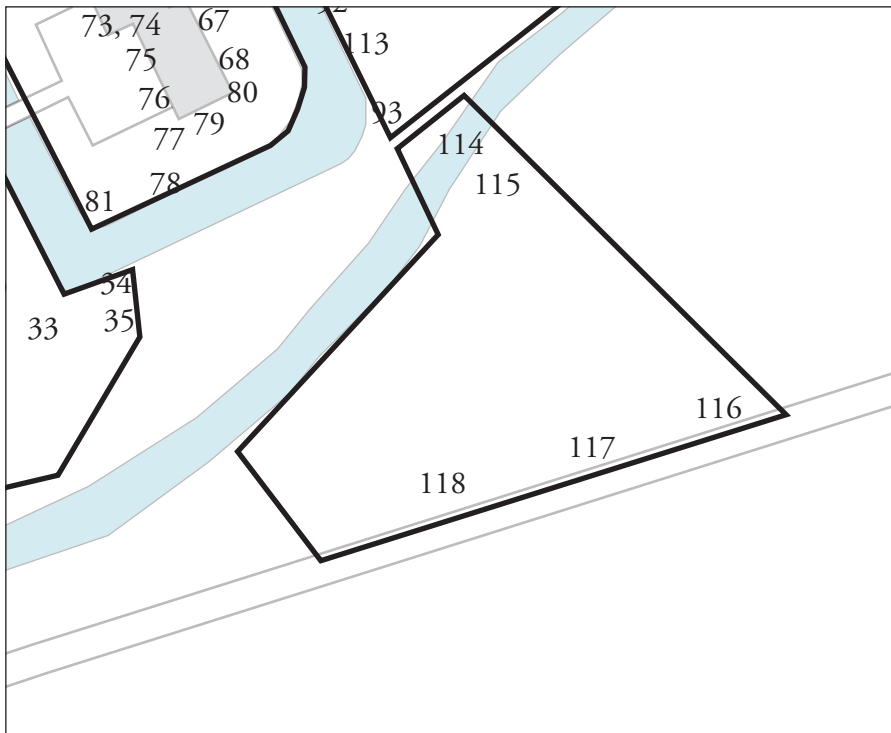


Figur 95. Stort bigarråträd (104) öster om Wrangelska villan. Under det springer familjens Wehtjes hund.

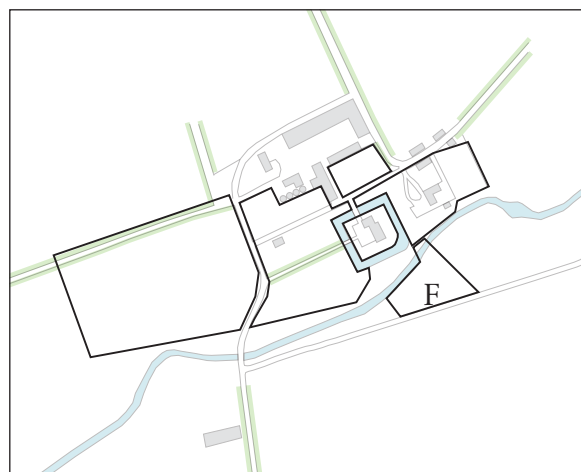
Figur 96. En stor ask (93) på vällen sydost om vallgraven, vilken inte hunnit slå ut i början av maj.

3.2.6 (F) Damstorps kvarn och by

Idag finns varken Damstorps kvarnhus eller husen i byn kvar. Går man där är det dock relativt lätt att se spåren av de forna byggnaderna och verksamheten runt dem.



Figur 97. Del av figur 57, fokuserar på område (F), Damstorps kvarn och by.



Figur 98. Visar placeringen av Damstorps kvarn och by, område F.

- 114. Bro
- 115. Rester av kvarnanläggningen
- 116. Stor *Fraxinus excelsior* - ask
- 117. Rester av stenmur
- 118. Spår av tre husgrunder i form av tegel och stenrester samt en kanal som använts för vattenreglering.



Figur 99 (ovan). Tydliga spår av grunden till kvarnen (115) är kvar, även om den är lite gömd av sly.

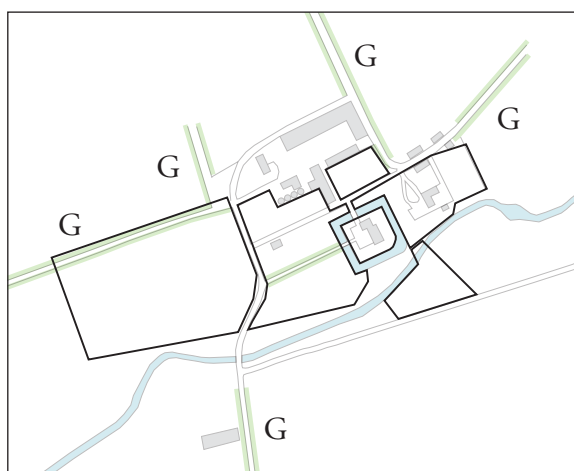
Figur 100 (t.v.). Rester av hus i Damstorps by (118).

3.2.7 (G) Alléerna kring Ellinge

Ellinge ligger på de bördiga jordbruksmarkerna kring Eslöv, delvis omgärdat av storvuxna ädellövträd som bok och lind. Fram till godset leder mindre landsvägar, kantade av alléer av hästkastanj. Även de bidrar till lummigheten vid Ellinge på de öppna odlingsfälten. I figur 101 nedan är hästkastanjealléerna markerade med gröna linjer. Jämför med figur 49 hur de olika äldre kartorna har skildrat alléerna. De fanns antagligen redan på 1700-talet men märktes då inte ut på kartorna. Först på 1890-91 års karta är alléerna utmärkta.



Figur 101. Alléerna av hästkastanj (119) kantar vägarna kring Ellinge.



Figur 102. Alléerna (G) kring godset.

119. Alléer av *Aesculus hippocastanum* - hästkastanj



Figur 103. En allékantad landsväg (119) leder fram till Ellinge från söder.

Figur 104. Även vägen som leder till Ellinge österifrån är kantad med en allé av hästkastanj (119).



3.2.8 (H) Hälsokällan

Bortom gamla trädgårdsmästeriet finns hälsobrunnen kvar. Den ligger delvis gömd under trädens fallna löv och för den som inte vet om dess läge i slänten kan den vara svår att missa. Skulle man vilja ta fram källan igen borde det dock gå bra, då den är stenbelagd och förhoppningsvis i bra skick än idag.

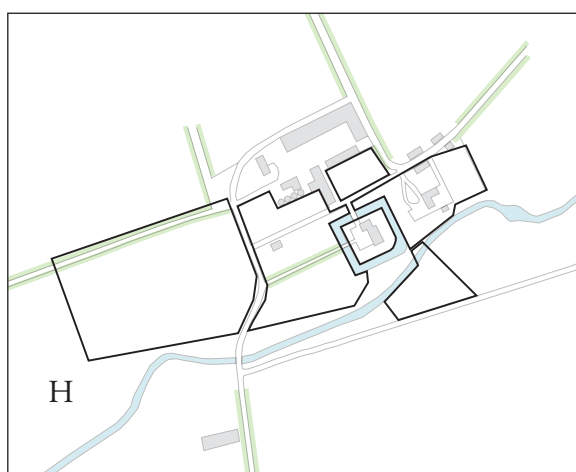


Figur 105. Hälsokällan (120) ligger sydväst om det gamla trädgårdsmästeriet.

120. Rester av anläggning kring vattenkälla



Figur 106. Slänten vid den gamla hälsokällan (120) har blivit uppmurad och framför den sipprar rostbrunt vatten upp.



Figur 107. Hälsokällan på Ellinge, H.

A large, light gray, stylized number '4' is positioned in the background, centered behind the main text. It has a thick, rounded stroke and a small loop at the bottom right.

Diskussion

kapitel 4

4.1 Metoddiskussion

Det här arbetet har varit en resa i den skånska historien. Vi har sökt information om Ellinges historiska trädgårdsanläggning i diverse olika arkiv. Vårt arbete utgick från de tips våra föreläsare gav oss i början av kursen och tidigt började vi att strukturera upp ägarlängden. När vi fått klart för oss vilka som hade ägt Ellinge under årens lopp började vi söka på deras namn och inte enbart godsets namn, i olika arkiv, sökmotorer och på bibliotek. Vi hade tur relativt tidigt i arbetsprocessen och fann två osorterade släktarkiv på Universitetsbiblioteket i Lund. I specialläsesalen där fick vi möjlighet att gå igenom ett stort antal volymer med material kring Ellinge och de tre familjerna Dücker, Wrangel och Wehtje. Detta arkivarbete är det som tagit mest tid i anspråk sett till kursens timmar, förutom själva sammanställningen av rapporten.

Vi fann en del begränsningar i detta arkivarbete, då mycket av materialet är handskrivet och ofta flera hundra år gammalt. Det var därför stundtals svårt att tolka skriften och det tog tid innan vi lärde oss sålla bland materialet. En annan begränsning var just materialets känslighet, vilket gjorde att det tog extra lång tid att gå igenom. Trots vissa hinder var detta arkiv mycket givande där vi fann en del skriven information och många fotografier som har varit till stor hjälp i vårt tolkande av trädgårdshistorien.

Vi spenderade även en del tid i Ellinges privata bibliotek, som gav oss många vidare ledtrådar till vårt arbete. Det var även där vi fann den inbundna samling med originalkartor i akvarell från 1700-talet som var mycket spännande att tolka. De flesta andra kartor har vi funnit genom nedladdning från lantmäteriets digitala databas. Till flera av dessa hörde dessutom kartbeskrivningar i text. Ljunggrens kompletterande texter till Richards litografier från 1800-talet har även varit till stor hjälp.

Vi har inte funnit något nedskrivet material om växterna på Ellinge. Vi har inte heller funnit några samlade dokument kring det gamla trädgårdsmästeriets verksamhet. Texter av detta slag hade vi hoppats på att hitta genom våra arkivstudier, men efter en genomgång av materialet på Universitetsbiblioteket i Lund så verkar inte dokument kring detta vara sparade där. Då det finns mycket och väl sorterat material om godsets övriga verksamheter som jordbruk och bränneri så är vårt antagande att trädgårdsmästeriets bokföring har följt med trädgårdsmästaren eller förkommit på något sätt.

Den skrivna informationen kring Ellinge gods kommer främst ur olika tryckta verk om de skånska godsen och beskriver oftast godsets byggnader, verksamhet samt dess ägare, snarare än trädgården. Dock finns det texter där vi har kunnat utläsa en hel del information kring parken och trädgården. Ur Gillbergs länsbeskrivning från 1765 kunde vi utläsa relativt mycket av beskrivningen av slottets omgivning. Det fanns dock vissa tolkningsproblem med texten, på grund av dess kvalitet och ålder. Vi frågade oss vad Gillberg syftade på med ”ritningar” i sin text. Vi tolkade det till att han beskriver ett broderimönster i buxbomsparterrerna. Det skulle i så fall kunna styrka att Burmans koppelstick från 1680, där det syns en buxbomsparterr i trädgården innanför vallgraven, är en korrekt avbildning. Dock är Burmans avbildning gjord 85 år tidigare än Gillbergs beskrivning. Men det kan alltså redan på slutet av 1600-talet ha funnits någon dekorativ buxbomsparterr på Ellinge.

Men Burmans kopparstick är en källa som vi måste beakta med försiktighet. De mönster som ses där kan lika gärna vara en schablon över en trädgård som aldrig existerat. Historiska avbildningar av slott och stora gårdar har i flera fall förbättras, jämfört med verkligheten, för att visa Sveriges storhet och makt.

De fotografier vi funnit under vårt arkivsökande har främst varit i svartvitt och är tagna runt sekelskiftet och framåt. Kvalitén på de flesta bilder har varit god och tillsammans har de gett oss en ganska god bild av hur delar av trädgårdsanläggningen såg ut under olika tider.

Som alltid med ett projekt av detta slag är tiden en begränsande faktor. Hade vi haft mer tid hade vi velat besöka Kungliga biblioteket i Stockholm för att ta del av flera viktiga originalmålningar av anläggningen, såsom Burmans avbildning av Fischers kopparstick. Nu har vi istället fått tolka kopior av bilderna ur böcker, där bilderna är tryckta. Vi vet även att det finns visst kartmaterial på krigsarkivet i Stockholm. För att kartlägga den tidiga historien hade vi troligen fått leta oss vidare till danska arkiv då Skåne tidigare varit danskt och det är därför troligt att material från den tidiga historien finns på andra sidan sundet.

Vi har kontaktat ett antal olika personer för att få hjälp med historien kring anläggningen. Bland annat kontaktades Siegrun Fernlund, docent och konstvetare vid Lunds Universitet, för tolkning av kartmaterialet från 1700-talet som vi fann i Ellinges bibliotek. Vi undrade främst vem som var upphovsman till de vackra akvarellkartorna. Vi hade misstankar om att det var Adolf Fredrik Barnekow, som vi vet har besökt Ellinge under den tidsperiod som kartorna har gjorts. Barnekow har avbildat Ellinge i sin resedagbok som idag finns i Skabersjö godsarkiv. Siegrun menade dock att det kunde ha varit vilken ambitiös lantmätare som helst som har gjort kartorna. Ofta var man extra noggrann och kostade på kartorna lite extra när det var ett rikt gods som var kund, därav den fina kvalitén på kartorna. Att kartorna är inbundna beror nog helt enkelt på att Ellinges ägare var rädda om kartorna och ville ta väl hand om dem.

Vår intervju med John Åkesson var mycket givande då han med stor inlevelse berättade om sin tid på Ellinge. Dock skedde detta samtal relativt tidigt i arbetsprocessen. Hade det funnits mer tid hade det varit intressant att återigen få ett samtal med John, när vi hade lärt oss mer om anläggningens historia. John är en utpräglad praktiker och hade flera egna teorier om vissa delar i anläggningens utseende. Dessa tankar har vi tagit till oss och försökt bekräfta från annat håll innan vi fastslagit dem.

Inventeringen gjordes under två arbetsdagar. Inventering av dagens växtmaterial har gjorts översiktligt i de yttre områdena och mer noggrant i närheten av godsets byggnader. Vi utgick från nutida kartor, där vi satte ut siffror och sedan artbestämde de växter som fanns. Vi har kunnat ta reda på vilket släkte och art de flesta växterna tillhör. Inventeringen visade oss också en hel del viktiga spår i landskapet efter tidigare aktivitet, som byggnadsrester, kanaler, häckar och beskärningsmetoder. Inventeringen hade kunnat göras på flera olika sätt. Man hade till exempel kunnat utgå från ett färdigt protokoll, som fylldes i, utifrån vad som finns på platsen. Vi hade också kunnat göra en uppskattning av ålder och kondition av växtmaterialet. En fullständig inventering skall naturligtvis göras under en hel växtsäsong, vilket det inte fanns möjlighet till.

4.2 Parkens utveckling i framtiden

När man arbetar med att bevara och vårda en historisk anläggning finns det några olika restaureringsprinciper som man kan arbeta efter. Exempel finns där man valt att rekonstruera, det vill säga återskapa en hel anläggning till en exakt tidsperiod. Motsatsen är de anläggningar där man istället väljer att göra så lite som möjligt, att endast försiktigt sköta det som finns bevarat av den historiska trädgårdsanläggningen. Det finns även de som väljer att arbeta efter principen 'fri förnyelse' vilket innebär att man med hänsyn till historien väljer att göra väl avvägda moderna tillägg. (Andersson, 1990; 1992; Flinck, 2002)

Oavsett vilken princip man sedan väljer att arbeta efter är det för att kunna föra en diskussion om den framtida utvecklingen av en historisk anläggning mycket viktigt att förstå hur parken har utvecklats genom tiden och vilken syn de tidigare ägarna har haft.

Ellinge slotts anläggning har, kort sammanfattat, en nästan helt okänd historia trädgårdsmässigt före 1680. Sedan har anläggningen kontinuerligt utvecklats och följt de rådande stilidealerna. Från en 1700-talsanläggning som främst innehöll trädgårdskvarter för nyttoodling men även någon dekorativ trädgårdsplantering innanför vallgraven och en trädskola bortom trädgårdskvarteren. Av denna tid finns få spår kvar idag. Det som på 1700-talet markerades som "nya planteringen" är idag en lund med nästan samma utsträckning. Flera träd i lunden är mycket gamla men om några träd stammar ända från 1700-talet har vi inte kunnat avgöra. Däremot har man alltså allt sedan 1700-talet haft en lundvegetation som fond i väster. Troligt är även att vissa av alléerna runt godset anlades på 1700-talet (Gillberg 1760).

Under mitten av 1800-talet när stilidealerna förändras och ägarna får mer tid och intresse för trädgården anläggs en romantisk park vars spår idag är nästan helt utsuddade. Av det romantiskt slingrande gångsystemet finns idag inga rester kvar, det är därför inte aktuellt att föreslå att man återskapar detta. Endast vid Wrangelska villan finns foton som visar på att det existerat. De största bevarandevärdena från 1800-talet utgörs framförallt av den större landskapliga helheten, som man ser på kartan över Ellinge från 1890 (se figur 19 eller bilaga 7), med hästkastanjealléer som sträcker sig långt utmed de omgivande vägarna samt av några stora solitärträd i parken väster om slottet.

Med början under 1800-talets sista tio år skapar familjen Wrangel en stram kvartersindelad anläggning i klassisk stil med raka gångar, häckinfattade planteringar samt formklippt buxbom och idegran. Samtidigt syns som kontrast prunkande perennplanteringar vid Wrangelska villan, idag finns terrasseringen delvis kvar men få växter.

Den struktur som parken på Ellinge idag har är en förenkling av förra sekelskiftets klassiska stil. Numera är parken anpassad för en rationell skötsel, men har för den skull inte förlorat uttrycket av en prunkande oas med mycket blommande växter och en lummig omgivning. Ellinge har under lång tid tillbaka varit en grönskande plats som kontinuerligt har skötts väl, fortsatt att utvecklas och anpassats efter de rådande förutsättningarna och stilidealerna, vilket vi upptäckt under vår historiska kartläggning av parken. Detta är starka skäl för att fortsätta att bevara den i samma anda.

Det viktigaste att reflektera över i framtiden är att försöka behålla den gamla strukturen. Att behålla vallgraven runt slottet är naturligtvis avgörande för anläggningens utseende och något som bör sättas högt på prioriteringslistan. Vallgraven är det som tydligt markerar att Ellinge har varit en försvarsanläggning med anor från medeltiden.

Att behålla och förstärka de kraftiga axlar som löper i öst-västlig riktning är också mycket viktigt för att behålla känslan på platsen. Axlarna kan även återigen förstärkas ut i landskapet mot gamla trädgårdsmästeriet och längs med Bråån och därmed får anläggningen tillbaka mer av 1800-talsutseendet. Området kring gamla trädgårdsmästeriet och framförallt de rester som finns av allén utmed Bråån är platser man skulle kunna utveckla mer, för att till exempel skapa promenadvägar för allmänheten i omgivningen.

Delar av parken har en lundkaraktär med gamla anor och innehåller gamla välvuxna träd, främst bokar. Om man vill utveckla parken i framtiden kan man förslagsvis jobba med att försöka behålla denna karaktär, genom kontinuerlig gallring av sly och genom att skapa soligare gläntor där nya träd får chans att växa upp. Lunden söder om hästkastanjeallén, ner mot Bråån innehåller en större plantering av ädelcypresser som planterats relativt nyligen. Dessa träd är stilmässigt fel i den historiska anläggningen och då barrträd aldrig vuxit i lunden tidigare och eftersom de inte tillför parken något så kan de tas bort.

Ett diskussionsämne som vi har stött på under den här kursens gång är materialautenticitet. På flera av de anläggningar vi har besökt under vår studieresa diskuterades vilket markmaterial man har valt att lägga på gångar. Detta är ett stort och svårt problem att reda ut. Sällan har det skrivits ner på papper vilken typ av material som har använts i de tidigare anläggningarna. Det är ofta mycket svårt att återfå exakt samma typ av material, till exempel grus, vid en återställning av en anläggning. Några riktlinjer att utgå ifrån om man inte vet så mycket om materialet som funnits tidigare på platsen, är att utgå från lokala traditioner och att använda samma material överallt i anläggningen. Detta kan innebära att man använder sig av ett lokalt brutet grusmaterial, som kanske liknar det som funnits i landskapet sedan länge. Frågan är fortfarande svårlöst då en liten nyansskillnad i färg, kan förändra anläggningens utseende radikalt.

Träden i parken på Ellinge har stor betydelse för intrycket på platsen. Vi har kommit fram till att många av träden har en lång historia och de är därför något man bör ta vara på även i framtiden. Vi har belägg för att alléer som företeelse har funnit på Ellinge från i alla fall 1765 (Gillberg). Om Gillbergs beskrivning även omfattar hästkastanjeallén är osäkert, men möjligt. Vi är inte säkra på hur länge det har stått hästkastanjer i allén men vi har säkra belägg för att det fanns hästkastanjer där från tidigt 1800-tal (se resonemang s. 33). Kanske var allén först planterad med lind, vilket vi funnit några gamla exemplar av väster om landsvägen, som sedan byttes ut mot det senaste modeträdet hästkastanj, i slutet av 1700-talet eller tidigt 1800-tal. Man vet att de äldsta hästkastanjerna i Skåne planterades runt 1740. Om allén har bestått av hästkastanjer hela tiden från 1765 så är det dock en av Skånes äldsta hästkastanjealléer vi har att göra med, något som är värt att beakta ur kulturhistorisk synpunkt och viktigt att bevara.

Två viktiga aspekter i frågan om träd är när man ska göra nyplanteringar och vilket växtmaterial man ska använda. Främst gäller detta träden i hästkastanjeallén men samma fråga gäller flertalet av de stora träden i parken. Träden i hästkastanjeallén är idag gamla men inte i akut behov av nedtagning eller liknande åtgärder. En allé av denna kvalitet bör bevaras så länge det är möjligt, utan att riskera människors säkerhet. För att få träden att klara sig så länge som möjligt bör kunniga arborister utföra beskärning och kronstabilisering, vilket innebär att man avlastar trädets krona från tunga grenar så att risken för fläkning minskar samt att sätta upp skyddande stabiliseringsanordningar för att öka säkerheten. Med ett levande material som träd måste man förr eller senare ta beslutet att återplantera nya träd, när de gamla gått ur tiden. När denna tid kommer är svårt att avgöra, kanske står träden på plats i många år framöver om de får rätt skötsel. Hur denna skötsel ska utföras, bör regleras i en framtida vårdplan för anläggningen.

När man väljer att göra en nyplantering bör man fundera över vilket växtmaterial man väljer att plantera. Under den här kursens gång har vi diskuterat denna fråga många gånger och ur många olika perspektiv. Ett förslag till åtgärd för hästkastanjeallén på Ellinge är att redan idag börja driva upp kastanjerna till nya livsdugliga träd. Detta kan med fördel göras i samråd med en kunnig plantskola som kan sköta de små plantorna till det är dags att plantera träden. Fördelen med denna metod är att man får samma genetiska växtmaterial som idag finns på platsen och det blir historiskt korrekt. Det är dessutom med all säkerhet mycket svårt att få tag på exakt samma genetiska material ute i handeln. Eftersom flera av dessa träd har växt här i hundratals år kan man med ganska stor säkerhet säga att träden trivs och har hårdighet som är anpassad för växtplatsen. Det tar ett antal år att dra upp nya plantor från frö och därför bör detta planeras i god tid. Samma typ av åtgärd kan göras på andra träd i parken som är viktiga för helhetsintrycket, genom frö eller sticklingsförökning.

I dag finns det även stora problem med sjukdomar på våra stora lövträd och det är få som är skonade. På hästkastanj handlar det till exempel om kastanjemalen som förfular bladen tidigt på säsongen och bör bekämpas om den angriper träden. För att skydda sig mot det sjukdomsläge som idag råder kan man främst försöka använda sig av hårdigt och friskt växtmaterial i så stor utsträckning som möjligt. Att återanvända det växtmaterial som idag finns på plats är ett sätt att undvika utländska provenienser som kanske är mindre tåliga i Sverige.

När allén behöver förnyas kan man välja att återplantera kontinuerligt eller ersätta alla träd samtidigt. Fördelen med det första förslaget är att man aldrig får en tom yta som dessutom är mindre grön de första åren. Allén på Ellinge har dessutom en tradition att ha blivit återplanterad kontinuerligt sedan slutet på 1800-talet, vilket vi sett på fotografier, vilket är en viktig aspekt. Nackdelen med denna lösning är dock problem med etableringen, då träden skuggas kraftigt av de redan uppvuxna träden. Fördelen med det att ersätta alla träd samtidigt är att man återskapar den ursprungliga tanken med en allé, vilken avsåg vara en enhetlig plantering som skuggade de gående på vägen under. Ett bra resonemang kring förnygring av en hästkastanjeallé av samma kvalitet och ålder som på Ellinge, fördes av Jakob von Ehrenheim på Grönsöo säteri, som har haft samma problem som på Ellinge. Just nu pågår en uppdrivning av nya hästkastanjer på en närliggande plantskola och man ska ersätta alla de gamla träden på Grönsöo hösten 2009.

4.3 Slutdiskussion

Till sist bör man ha i åtanke att en park och trädgård är en levande anläggning som hela tiden förändras. För att kunna nyttja den grönskande miljön på bästa sätt är det viktigt att man anpassar utemiljön efter dagens behov. En historisk anläggning är inte så mycket för världen om ingen brukar den. Ellinges trädgårdsanläggning har av tradition utvecklats och anpassats till den rådande tidens behov och ideal och kan därför få fortsätta göra det. Alla typer av förändringar i anläggningens utseende bör dock göras med hänsyn till de tidigare kända bevarandevärdena.

Dagens verksamhet på Ellinge i form av evenemang som bröllop och konferenser medför nya krav på omgivningen. Parken utgör idag en vacker fond till denna verksamhet, men är detta något man väljer att vidareutveckla så kan man förslagsvis bygga ett litet kapell för vigslar, utveckla promenadmöjligheterna och bibehålla den lummiga inramningen av parken.

En av de absolut viktigaste aspekterna kring Ellinges park och omgivningar är att man fortsätter att behålla en kontinuerlig skötsel. Det är oftast bättre att lägga större investeringar i parken på en långsiktig skötsel, snarare än att snabbt omgestalta hela parken, då det kan medföra att många bevarandevärden riskerar att försvinna.

Denna rapportens innehåll har kartlagt större delar av parkens och trädgårdens historia. Vi har framförallt kunnat kartlägga de stora dragen i de olika tidsepokenas utformning av parken och kunnat spåra de rester av anläggningen som finns kvar idag. Med hjälp av inventeringen har vi hittat spår av såväl gamla byggnader som spår efter kontinuerlig beskärning av träd.

4.4 Fortsatt arbete

För att fortsätta arbetet kring Ellinge slott skulle man kunna upprätta ett vårdprogram eller en vårdplan, med mer konkreta skötselåtgärder som utgår ifrån de huvudprinciper som vi här har diskuterat. Självklart är också att man kan fortsätta att gräva djupare i Ellinges park- och trädgårdshistoria. Det hade varit spännande att kunna få fram fler kartor och få mer kunskap om tidigare trädgårdsmästare och deras arbete. Att kunna ta reda på mer kring växtmaterial som funnits på Ellinge tidigare hade också varit mycket intressant. Men framförallt att försöka finna vem som var arkitekten bakom 1800-talets romantiska park skulle vara ett intressant, men tidskrävande fortsatt arbete.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Arkiv

Lantmäterimyndighetens arkiv

12-VÄP-10. Fryberg (1760) *Charta öfver ägodelningen uti Ellinge och Damstorps byar, Belägne uti Malmöhus höfdingedöme, Frosta och Harjagers härader samt Wäst Sallerups Sockn.* [Kartografiskt material]

Fryberg (1760) *Charta öfver Ägodelningen uti Ellinge Damstorpa Byar Belägne uti Malmö Hus Höfdinge Dömmen. Frosta och Harjagers härader samt Wästra Sallerups Sochen* [Kartografiskt material] Lantmäterimyndighetens arkiv. Västra Sallerups socken Ellinge nr 1-16 o 20-1760. Lantmäteriet.

12-VÄP-18. (1827) *Handlingar öfver enskiftesförrättningen till Ellinge gård med Ellinge och Dammstorps byar* [Kartografiskt material]

Borlunda_J133-2C7i72. (1972) *Ekonomisk karta öfver Sverige, Malmöhus län.* [Kartografiskt material]

LLA, Landsarkivet i Lund

Hauswolffska samlingen. Vol 7.

LUB, Lunds Universitetsbibliotek

Dücker-Wrangel-arkivet. Vol 9, 11-13, 16, 41-42.

Wehtje, E.J. papper.

Ellinge slott

Chartor öfwer Ellinge sätesgård och dess ägor uti härtigdömet Scåne, Malmöhus Låhn, Harriagers Härad och Sallerups socken (u.å). [Inbunden kartsamling] Privat ägo.

Harjagers och Frosta härader samt Weestra Sallerups och Borlunda socknar upprättad 1890 och 1891 [Kartografiskt material] Karta över Ellinge. Privat ägo.

Jonas Ahnfelt (1890-1891) *Karta öfver alla egorna till 1 61/64 mantal Nummer 16 Ellinge säteri, Damstorp äfvensen utmarkerna Sjettingen och Snärjet uti Malmöhus län.* Privat ägo.

Historiesammanfattning (u.å) opublicerat manuskript. Privat ägo.

Muntliga källor

Fernlund, Siegrun. Docent och konstvetare vid Lunds Universitet. Lund. Telefonsamtal, 2009-05-19

Lundquist, Kjell. Universitetadjunkt Sveriges Lantbruksuniversitet, institutionen för landskapsarkitektur. Alnarp. Personligt meddelande (2009-05-13, 2009-05-26)

Man på Skabersjö gods. Telefonsamtal, 2009-05-07

Nilsson, Eva-Lis. Lantmäteriets arkiv, samtal, 2009-05-04

Wehtje, Mikael. Ägare av Ellinge gods, samtal, 2009-05-08

Åkesson, John. Trädgårdsmästare på Ellinge 1955-1985, samtal, 2009-04-01

Elektroniska källor/Internet

Digitala kartbiblioteket (2009) *Översiktskarta över Eslöv* [Kartografiskt material]
Order_132752_265392_1 <https://butik.metria.se/digibib/index.php> [2010-02-07]
©Lantmäteriet Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959

Digitala kartbiblioteket (2009) *Översiktskarta över Skåne* [Kartografiskt material]
Order_132751_265391_1 <https://butik.metria.se/digibib/index.php> [2010-02-07]
©Lantmäteriet Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959

Libris. Hemsida. [online] (2009-01-14) Tillgänglig: <http://libris.kb.se/bib/11298215>
[2009-05-18]

NE - Nationalencyklopedin. Hemsida [online] (2009) Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/mad/248044> [2009-05-07]

NE - Nationalencyklopedin. Hemsida [online] (2009) Tillgänglig: http://www.ne.se/lang/br%C3%A4nnvin?i_h_word=br%C3%A4nneri [2009-05-18]

SKUD - Svensk kulturväxtdatabas. Hemsida. [online]
Tillgänglig: <http://skud.ngb.se/> [2010-01-17]

Wikipedia. Hemsida [online] (2009-03-11)
Tillgänglig: http://sv.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Bennet [2009-05-22]

Åkesson, Sylve. Hemsida [online] (2008-12-23)
Tillgänglig: http://www.algonet.se/~sylve_a/bjornstp.htm [2009-05-18]

Tryckta källor och litteratur

Andersson, Sven-Ingvar. (1990) "Den autentiska illusionen". Gamla trädgårdar – restaureringsprinciper. *Kulturmiljövård*. Nr 5-6, s.4-10.

Andersson, Sven-Ingvar. (1992) Rekonstruktion –renovering –fri förnyelse, Drottningholms lindar –restaurering av träd i slottsmiljö. *Byggnadsstyrelsens informationer*
T: 144 1992-08. s. 53-59.

Arvastson, Allan. (1969) *På Dückerarnas tid: bilder från Ellinge, Västra Sallerup och Eslöv*. Eslöv. Eslövs museums skriftserie 5.

Carlquist. (1898) *Utdrag ur kartan öfver Ellinge säteri m.m.* [Kartografiskt material] Privat ägo, Ellinge slott.

Ekonomisk karta över Ellinge (1913). Bekostad av Malmöhus läns hushållningssällskap. Från geobiblioteket, Lund.

Flinck, Maria. (2002) Vårdtermer för trädgårdar och parker, *Kulturmiljövård*, Nr 1, s. 68-70.

Gillberg, J. Lorents. (1765) *Historiske, oeconomiske och geografiske beskrivning öfver Malmöhus län uti hertigdömet Skåne- med Kongl. Maj:st:s allernådigste privilegio framgifwen af J. Lorents Gillberg*. Facsimile upplaga. Lund. Walter Ehstand bokförlag.

Hahr, August. (1909) Ellinge – V Sallerups socken, Harjagers härad, Malmöhus län i Roosval, Albin, *Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början*. s. 52-57. Stockholm: Lundquist.

Hahr, August. (1914-1922) *Skånska borgar i uppmättningsritningar, fotografiska avbildningar samt beskrivande text*. Norstedt. Stockholm.

Kjellberg, Sven T. (1966) *Slott och herresäten i Sverige: ett konst- och kulturhistoriskt samlingsverk*. Malmöhus län, Norra delen.

Liljegren, E; Liljegren, M. (1951) *Ellinge*, Lundgrens söners boktryckeri. Malmö.

Ljunggren, Gustaf. (1852-1863) *Skånska herregårdar / tecknade af Fr. Richardt ; beskrifna af Gustaf Ljunggren*. Gleerup. Lund.

Olausson, Magnus. (1993) *Den engelska parken i Sverige under gustaviansk tid*. Piper press. Stockholm.

Tveiten, Hallvard. (1973) *Västra Sallerup och Remmarlöv socknars och Eslöv gårdars historia : och Ellinge gods historia*. Skånsk kultur. Lund.

von Schwerin, Hans Hugold Julius. (1932) *Skånska herrgårdar efter Roskildefreden : en konsthistorisk undersökning av den Skånska herrgårdsarkitekturens utveckling efter provinsens övergång till Sverige och fram till det nittonde seklets inbrott*. Borelius. Lund.

Åström, Lars Erik. (1948) *Skånska slott och herrgårdar*. Forum. Stockholm.

Figur- förteckning

Figur 1. Översigtskarta över Skåne, 2009. Digitala kartbiblioteket.
Order_132751_265391_1. Lantmäteriet.
© Lantmäteriet Gävle 2010. Medgivande I 2010/0055.

Figur 2. Översigtskarta över Eslöv, 2009. Digitala kartbiblioteket.
Order_132752_265392_1. Lantmäteriet.
© Lantmäteriet Gävle 2010. Medgivande I 2010/0055.

Figur 3. Orienteringskarta över Ellinge. Illustration av: K. Ingemansson.

Figur 4. "Ellinge under Erlandssönernas tid", (1929). Skiss av Gustaf Wrangel.
Wehtjes arkiv, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 5. "Sparrebrödernas Ellinge", (1929). Skiss av Gustaf Wrangel.
Wehtjes arkiv, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 6. "Billarnas Ellinge", (1929). Skiss av Gustaf Wrangel.
Wehtjes arkiv, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 7. "Ellinge" illustrerat på kopparstick ur A. Fischers Prospector 1756 efter
G. Burmans teckningar 1680 ur Hans Wählin (1931). "Scania antiqua".

Figur 8. Valnötsträd (2009- 03-19). Foto av E. Samuelson.

Figur 9. Karta från 1760. Utsnitt ur Fryberg (1760) "Charta öfver ägodelningen uti Ellinge
och Damstorps byar, Belägne uit Malmöhus höfdingedöme, Frosta och Harjagers härader
samt Wäst Sallerups Sockn." Lantmäteriet.

Figur 10. Karta från 1760. Utsnitt ur Fryberg (1760) "Charta öfver Ägodelningen uti
Ellinge Damstorp Byar Belägne uti Malmö Hus Höfdinge Dömmen. Frosta och Harjagers
härader samt Wästra Sallerups Sochen". Lantmäteriet.

Figur 11. Kopia av Anders Sigfrid Rålamb's akvarell över Ellinge från 1780-talet.
Ur Kjellberg (1966).

Figur 12. Odaterad karta över Ellinge, troligtvis från 1742-1783. Utsnitt ur: "Chartor öfwer
Ellinge sätesgård och dess ägor uti härtigdömet Scåne, Malmöhus Lähn, Harriagers Härad
och Sallerups socken." Privat ägo, Ellinge gods.

Figur 13. Kopia av Adolf Fredrik Barnekows skiss över Ellinge, "Plan D'Ellinge", Skabersjö.
Kopia: Kjell Lundquist.

Figur 14. Försättsbladen i kartsamlingen. Ur: "Chartor öfwer Ellinge sätesgård och dess
ägor uti härtigdömet Scåne, Malmöhus Lähn, Harriagers Härad och Sallerups socken."
Privat ägo, Ellinge gods.

Figur 15. Försättsbladen i kartsamlingen. Ur: "Chartor öfwer Ellinge sätesgård och dess ägor uti härtigdömet Scåne, Malmöhus Lähn, Harriagers Härad och Sallerups socken." Privat ägo, Ellinge gods.

Figur 16. Lantmäterimyndigheternas arkiv, 1827, "Handlingar över enskiftesförrättningen till Ellinge gård med Ellinge och Dammstorps byar." Akt nr. 12-väp-18.

Figur 17. Foto på Bränneribygnaden, från ~1924. Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 18. Litografi av Richardt, 1852-54. Ur G. Ljunggren (1863) *Skånska herregårdar*.

Figur 19. Utsnitt, foto och montage av karta över Ellinge.1890-91. "Karta över alla egorna till Ellinge säteri." Privat ägo, Ellinge gods.

Figur 20. Hästkastanjeallén. Foto från 1897.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 21. Slottet från nordöst. Foto från1897.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 22. Slottet från sydöst. Foto från 1897.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 23. Damstorps kvarn Foto från 1924.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 24. Wrangelska villan. Foto från 1897.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 25. Wrangelska villan från sydväst. Foto ~1897.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 26. Karta över Ellinge från 1913. Bekostad av Malmöhus läns hushållningssällskap.
Från Geobiblioteket i Lund.

Figur 27. Kvinna i planteringar. Foto från 1919.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 28. Man i planteringar. Foto från 1919.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 29. Östra stallbyggnaden. Foto från 1903. Privat ägo, Ellinge gods.

Figur 30. Ellinge från nordväst. Ur A. Hahr (1909). *Svenska slott och herresäten*.

Figur 31. Vykort över Ellinge, Odaterat, Förlag Berndt Johnsson, Malmö.
Privat ägo, Ellinge gods.

Figur 32. Vykort över Ellinge. Odaterat. Pressbyrån 002. Privat ägo, Ellinge gods.

Figur 33. Ellinge från nordväst. Foto.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 34. Ellinge från nordost. Ur A. Hahr (1909). *Svenska slott och herresäten*.

Figur 35. Vykort över Ellinge slott. 69/8

Figur 36. Ellinge slottsträdgård, Skåne. Foto: Märten Sjöbäck, 1927.
Riksantikvarieämbetet. Hemsida [Online] (2010) Tillgänglig: <http://www.kms.raa.se>
[2010-03-02]

Figur 37. Ellinge från väster. Odaterat foto. Privat ägo, Ellinge gods.

Figur 38. Hästkastanjeallén på Ellinge sett från öster, med huvudbyggnaden i ryggen.
Odaterat foto. Privat ägo, Ellinge gods.

Figur 39. Wrangelska villan, vid sekelskiftet. Foto. Privat ägo, Ellinge gods.

Figur 40. Wrangelska villan. Ur A. Hahr (1909). *Svenska slott och herresäten*.

Figur 41. Vy från väster mot Wrangelska villan. Foto från 1919.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 42. Vy från sydväst mot Wrangelska villans uthus. Foto från 1919.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 43. Vy från sydväst mot Wrangelska villans uthus. Foto från 1919.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 44. Vy från söder mot Wrangelska villan. Foto från 1919.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 45. Vy från väst mot Wrangelska villan och dess uthus. Odaterat vykort.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43, Universitetsbiblioteket i Lund.

Figur 46. Ekonomisk karta från Lantmäteriet, 1970.

Figur 47. Blomsterrabatter på Ellinge. Odaterat foto.
Ur Wehtjes arkiv Universitetsbiblioteket i Lund.

- Figur 48. John Åkesson. Foto: K. Henriksson, 2009-04-01.
- Figur 49. Jämförelse av historiskt kartmaterial. Illustration av K. Ingemansson, 2009-05-22.
- Figur 50. Litografi av Richardt 1852-54. Ur G. Ljunggren (1863) *Skånska herregårdar*.
- Figur 51. Svanar. Ur A. Hahr (1909). *Svenska slott och herresäten*.
- Figur 52. Ellinges vallgrav med två svanar. Foto från 1919.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43. Universitetsbiblioteket i Lund.
- Figur 53. Ellinges vallgrav med två simmande svanar. Foto från 1919.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43. Universitetsbiblioteket i Lund.
- Figur 54. Storkbo. Foto från 1919.
Ur Dücker-Wrangels arkiv, vol. 43. Universitetsbiblioteket i Lund.
- Figur 55. Vägs skylt. Foto: E. Samuelsson, 2009-05-08.
- Figur 56. Vårstädning. Foto: E. Samuelson, 2009-04-24.
- Figur 57. Inventeringskarta. Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.
- Figur 58. Del av inventeringskarta.
Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.
- Figur 59. Översiktskarta. Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.
- Figur 60. Avenbokshäcken. Foto: E. Samuelson, 2009-04-24.
- Figur 61. Vinkastet. Foto: E. Samuelson, 2009-04-24.
- Figur 62. Boklunden. Foto: E. Samuelson, 2009-04-24.
- Figur 63. Lindallén. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.
- Figur 64. Del av inventeringskarta.
Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.
- Figur 65. Översiktskarta. Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.
- Figur 66. Narcisser. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.
- Figur 67. Narcisser. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.
- Figur 68. Huvudbyggnadens öppna port. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 69. Äppelträd. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 70. Stenblock på marken. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 71. Idegran. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 72. Den stora blodboken. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 73. Rad av stenar. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 74. Grusgången i hästkastanjeallén. Foto: E. Samuelson, 2009-03-19.

Figur 75. Magasinsbyggnaden i parken. Foto: E. Samuelson, 2009-03-19.

Figur 76. Del av inventeringskarta.

Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.

Figur 77. Översiktskarta. Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.

Figur 78. Cylinderklippta idegranar. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 79. Gången öster om huvudbygganden. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 80. Kalkstensgång. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 81. Kalkstensgång. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 82. Blåregn. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 83. Rosenmandel. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 84. Del av inventeringskarta.

Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.

Figur 85. Översiktskarta. Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.

Figur 86. Avenbokshäcken vid fårstallet. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 87. Två äppelträd. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 88. Lindar. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 89. Del av inventeringskarta.

Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.

Figur 90. Översiktskarta. Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.

Figur 91. Tulpaner. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 92. Tulpaner. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 93. Gul kejsarkrona. Foto: E. Samuelson, 2009-04-24.

Figur 94. Engelsk klockhyacint. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 95. Bigarråträd. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 96. Ask. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 97. Del av inventeringskarta.

Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.

Figur 98. Översiktskarta. Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.

Figur 99. Grunden till kvarnen. Foto: E. Samuelson, 2009-04-24.

Figur 100. Rester av hus. Foto: E. Samuelson, 2009-04-24.

Figur 101. Del av inventeringskarta.

Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.

Figur 102. Översiktskarta. Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.

Figur 103. Allékantad landsväg. Foto: E. Samuelson, 2009-04-24.

Figur 104. En allé av hästkastanj. Foto: E. Samuelson, 2009-05-08.

Figur 105. Del av inventeringskarta.

Illustration: K. Ingemansson & E. Samuelson, 2009-05-21.

Figur 106. Hälsökällan. Foto: E. Samuelson, 2009-04-24.

Bilagor

Bilaga 1

© intill publicering/christian idström, teamword hb

FLORENS-DEKLARATIONEN

Internationell deklaration för bevarande och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar, parker och landskap.

Antagen av ICOMOS i december 1982

INLEDNING

ICOMOS-IFLA:s Internationella kommitté för historiska trädgårdar beslutade vid sitt sammanträde i Florens den 21 maj 1982, att utarbeta en deklaration angående bevarandet av historiska trädgårdar, uppkallad efter denna stad.

Föreliggande deklaration avfattades av kommittén, och antogs den 15 december 1982 av ICOMOS, som tillägg till dess Venedig-deklaration från 1965, beträffande bevarande och restaurering av historiska minnesmärken och områden av historiskt intresse.

DEFINITIONER OCH SYFTEN

Artikel 1.

En historisk trädgårdsanläggning är en arkitektonisk och hortikulturell komposition av allmänt historiskt eller konstnärligt intresse. Som sådan utgör den ett historiskt minnesmärke.

Artikel 2.

En historisk trädgårdsanläggning är en arkitektonisk komposition vars huvudsakliga beståndsdelar utgörs av levande växter. Därmed uppstår anläggningens uttryck i spänningsfältet mellan årstidernas växlingar, naturens gång, växtlighetens föränderlighet och förgänglighet, och den konstnärliga strävan efter att bevara anläggningen oförändrad.

Artikel 3.

Såsom historiska minnesmärken i Venedig-deklarationens anda, skall historiska trädgårdsanläggningar, parker och landskap också bevaras i enlighet därmed. Eftersom de är levande minnesmärken, fordras dock särskilda regler, vilket är syftet med föreliggande deklaration.

Artikel 4.

Den arkitektoniska kompositionen hos en trädgårdsanläggning innefattar:

- Dess yta och topografi
- Dess vegetation; artsammansättning, färgskalor, planteringsavstånd och storlekar
- Dess strukturella element och utsmyckning
- Dess vatten; stilla eller rinnande, speglade himlen

Artikel 5.

Som bekräftelse på den intima relationen mellan natur och kultur, och som en plats för njutning, meditation eller vila, blir trädgården också till en idealiserad bild av världen, med en allomfattande innebörd; ett paradiset i ordets etymologiska bemärkelse; ändock tydligt vittnande om en kultur, en stil, en epok - ofta även om en skapande konstnärsvilja.

Artikel 6.

Begreppet historisk trädgårdsanläggning är tillämpligt på såväl små trädgårdar som på stora parker, formella såväl som 'landskapliga'.

Artikel 7.

Om en anläggning är knuten till en byggnad, utgör denna ett omistligt komplement till anläggningen. Anläggningen får heller inte skiljas eller avskärmas från sin omgivning, vare sig den är urban eller rural, artificiell eller naturlig.

Artikel 8.

En historisk plats är ett särskilt stycke landskap förbundet med en minnesvärd händelse; ett större historiskt skeende, en välkänd mytologi, ett berömt slag eller ett välkänt konstverk.

Artikel 9.

Åtgärder i syfte att bevara en historisk trädgårdsanläggning skall vidtas utifrån en tydlig beskrivning av, och uppfattning om dess värden. Flera slag av åtgärder kan bli aktuella; skötselåtgärder, bevarande och restaurering. I vissa fall kan även rekonstruktion bli aktuellt. Autenticiteten hos en anläggning beror lika mycket på utformningen av, och skalan hos de olika delarna, som på valet av växter och andra material, samt utsmyckning.

SKÖTSELÅTGÄRDER, BEVARANDE, RESTAURERING, REKONSTRUKTION

Artikel 10.

Alla åtgärder i form av skötsel, bevarande, restaurering eller rekonstruktion av en historisk trädgårdsanläggning, eller del därav, måste utföras med beaktande av anläggningens samtliga ingående delar, annars kan helheten skadas.

SKÖTSELÅTGÄRDER OCH BEVARANDE

Artikel 11.

Kontinuerlig skötsel är av grundläggande betydelse. Eftersom de huvudsakliga beståndsdelarna i en anläggning utgörs av levande växter, så måste man om man vill bevara den oförändrad, kunna göra nyplantering av vuxna individer såväl omedelbart vid behov, som i enlighet med långsiktiga, avverknings- och återplanteringsplaner.

Artikel 12.

De arter av träd, buskar, och andra växter som skall ersättas regelbundet skall väljas i enlighet med den bästa kunskapen om odlingstraditionerna och ståndortsförhållandena på den aktuella platsen, liksom också med hänsyn till möjligheterna att identifiera och i anläggningen bevara ursprungligen använda arter.

Artikel 13.

Permanent samt flyttbara arkitektoniska, skulpturala element eller annan utsmyckning, som utgör en integrerad del av den historiska trädgårdsanläggningen får tas bort eller flyttas endast om det är nödvändigt för att konservera eller restaurera dem. Alla arbeten med sådana element skall utföras i enlighet med Venedig-deklarationen, med, i förekommande fall, angivande av datum för färdigställandet.

Artikel 14.

En historisk trädgårdsanläggning skall bevaras i sin naturliga omgivning. Alla förändringar i den fysiska miljön som kan riskera den ekologiska balansen i området måste förhindras. Detta gäller också all slags infrastruktur, inom eller i närheten av anläggningen; dikesföretag, bevattningsanläggningar, vägar, parkeringsplatser, hägnader, tekniska anläggningar eller arrangemang för besökare, etc.

RESTAURERING OCH REKONSTRUKTION

Artikel 15.

Inget restaureringsarbete, och framför allt ingen rekonstruktion, får påbörjas utan en föregående, noggrann utredning i syfte att säkerställa att sådana arbeten kan utföras med vetenskapliga metoder i allt från utgrävning till färdigställande. Utredningen skall inkludera en sammanställning av all tillgänglig dokumentation om både den aktuella, och om liknande anläggningar. Innan något praktiskt arbete påbörjas skall en projektplan utarbetas som skall utvärderas och godkännas av kvalificerad expertis.

Artikel 16.

Restaurering av trädgårdsanläggningar skall göras med hänsyn till anläggningens historiska utveckling. Givet att tidigare ombyggnader, skador eller förfall inte har omöjliggjort detta, skall ingen period i anläggningens historia beaktas mer än någon annan. Efter övervägande kan delar av anläggningen restaureras med endast de tydligaste kvarvarande spåren eller med belagd historisk dokumentation som utgångspunkt. Så kan speciellt de delar av en anläggning som ligger närmast eventuella byggnader vinna på att restaureras i samma stil som de aktuella byggnadsverken, genom att man då får en tydligare relation mellan dem och hela anläggningens utformning.

Artikel 17.

Det går inte att återskapa en historisk trädgårdsanläggning om dokumentationen av den ursprungliga anläggningen är så bristfällig, och spåren på platsen är så svaga att man endast kan göra lösa antaganden om dess tidigare utformning och historia.

ANVÄNDNING

Artikel 18.

Även om alla historiska trädgårdsanläggningar är skapade för att ses, användas, och vistas i, så måste tillträdet till dem begränsas så att de med hänsyn till sin storlek och känslighet inte slits ner, och så att deras kulturhistoriska budskap kan bevaras.

Artikel 19.

Den historiska trädgårdsanläggningens ändamål och karaktär är sammansatt; vanligen en stilla och fridfull plats tillägnad mellanmänskliga möten och umgänge med naturen, men också en plats där man ibland vill ge utrymme för stora festligheter med ett stort deltagarantal. Det är då viktigt att utforma villkoren för sådan användning med tanke på att förstärka trädgårdens estetik, så att den inte förvrids eller skadas.

Artikel 20.

I den historiska trädgårdsanläggningens natur ligger förvisso att den lämpar sig för stillsamma lekar, men det är också klokt att strax utanför eller invid denna, anlägga ytor för bollspel och andra mer livliga aktiviteter. På så vis kan intresset för sådana aktiviteter tillgodoses samtidigt som upplevelsen av park och landskap inte riskerar att störas.

Artikel 21.

Alla skötsel-, bevarande, och restaureringsarbeten skall utföras vid den tidpunkt då det lämpar sig bäst med hänsyn till anläggningens behov och till buds stående resurser. Det allmänna intresset av tillträde till en anläggning skall alltid underordnas anläggningens krav på ett adekvat underhåll och bevarandet av platsens själ.

Artikel 22.

Om en historisk trädgårdsanläggning är muromgärdad får muren inte tas bort innan alla eventuella konsekvenser för anläggningens fortbestånd, klimat och karaktär har utretts och beaktats.

LAGSTÖD OCH ADMINISTRATIVA FÖRESKRIFTER

Artikel 23.

Det ankommer på ansvariga myndigheter att efter konsultation av kvalificerad expertis vidta lämpliga åtgärder för att identifiera, beskriva och skydda historiska trädgårdsanläggningar. Bevarandet av historiska trädgårdsanläggningar skall säkerställas inom ramen för den fysiska planeringen genom föreskrifter i relevanta planinstrument på nationell, regional och lokal nivå. Det ankommer också på ansvariga myndigheter att efter konsultation av kvalificerad expertis vidta de finansiella åtgärder som behövs för att underlätta skötsel, bevarande och restaurering, samt även rekonstruktion, av historiska trädgårdsanläggningar.

Artikel 24.

De historiska trädgårdsanläggningarna är en del av vårt kulturarv som för sin överlevnad kräver kontinuerlig och intensiv skötsel av speciellt yrkesutbildad personal. Lämpliga åtgärder bör därför vidtas för att sörja för tillgången på sådan personal, exempelvis genom adekvat utbildning av historiker, arkitekter, landskapsarkitekter, trädgårdsmästare, botaniker och hortonomer. De historiska trädgårdsanläggningarnas behov av lämpligt växtmaterial för ny- och återplantering bör också beaktas genom att åtgärder vidtas till stöd för odling och regelbunden förökning av relevanta arter.

Artikel 25.

Intresset för de historiska trädgårdsanläggningarna bör stimuleras genom varje åtgärd som kan tänkas betona deras stora värde, samt öka kunskapen om, och uppskattningen av dem. Sådana åtgärder kan till exempel vara stöd till forskning och internationella utbyten, utgivning av publikationer riktade till en intresserad allmänhet, besöks- och mediala arrangemang som ökar förståelsen för vårt kulturarvs betydelse, samt uppskattningen av, och respekten för naturen. Anläggningar av yppersta klass och historisk betydelse skall föreslås upptas på Unesco:s världsarvslista (World Heritage List).

NOTA BENE

Ovanstående rekommendationer är tillämpliga på alla historiska trädgårdsanläggningar i hela världen.

Rekommendationer beträffande särskilda slag av trädgårdar, inklusive korta beskrivningar av deras särart, kan senare komma att införlivas med denna deklaration.

Bilaga 2

Gillbergs länsbeskrivning från 1765

Detta är en transskribering av Gillbergs länsbeskrivning gjord av Eva-Marie Samuelsson och Karin Henriksson.

Harjagers härad

Ellinge säteri (b) herr Grefw. Öfwerste Lieutenanten och Rid. Ducker

(b) Bårggården består af en grundmurad Corps de Logis, 2:ne våningar hög med 2:ne flygelbyggnader af korswirke, en våning höga. Wid ändan af flyglarne äro 2:ne paviljoner, utom Brygg- och malthuset, som ligger litet afsides. Omkring Borggården och desse Byggnader är en djup graf, försedd med en sten brygga i väster till öfwerfart; likaledes en hwalder (halv) bro i norr över denne grav till ladugården, som består af 3:ne stycken mycket stora förswards byggnader (forswärts), en våning höga som göra en ansenligt stor ba... gård, inrättad till riddare Bane. och Refervoir m.m.

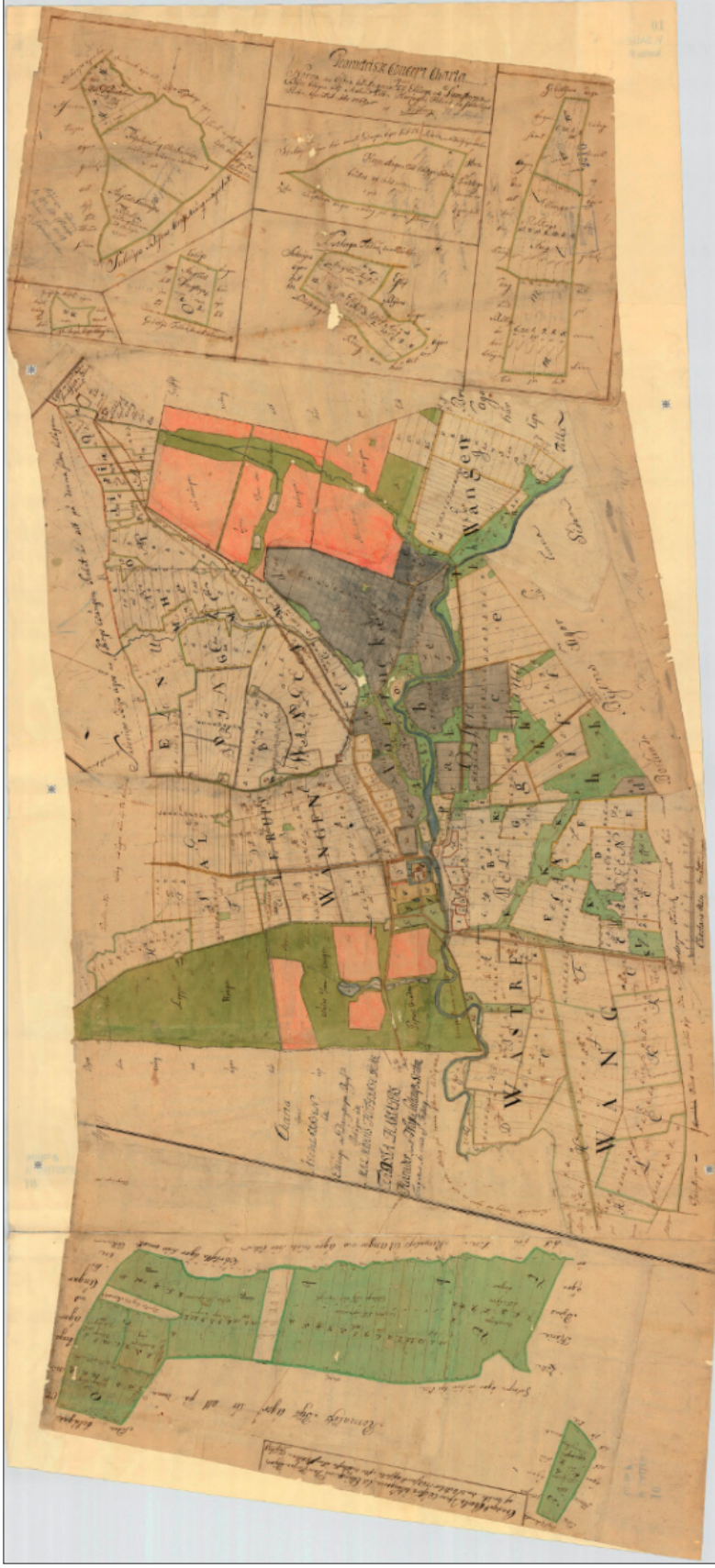
Trägårdar äro 3:ne st. af hwilcka 2:ne äro anlagde utom grafwen på ömse sidor af upp... och innefatta öfwer 3:ne tunnolands rymbd, wäl anlagde och indelte uti regulaire qwarter, hwilcka omgifwes med wackra bådar och skiöna fruktbarande trän af allehanda sorter. Wid yttre sidorne af desse trägårdar finnes wilda och stora trän, som ... Gårdsens behageliga Belägenhet, hwaraf han lifa som uti en skog synes innesluten. Den tredje trägården är inom grafwen belägen och omgifwer Corps de Logien med södra flygeln, indelt i 3:ne Buxboms qwarter med ritningar, blomster Rabatter och Buxboms Pyramider anlagde m.m. Till denne gård hör tillräckelig och fruktbar utsädesjord, mycken höbärgning 15 och sju åttendedels insokne, sju åttendedels utsokne Trällje hemman 25 st. Gatehus eller torp, en watn miölqwarn, ... så uti grafwarne som omgifwa Gården, som och uti 7 st, dammar, tillrådelig skog af bok och ek m.m, mycken torkjord, och jus Patronatus till Wästre Sallerups Sockn. Där dens belägenhet gjordes än wackrare af de på alla sidor derom inrättade alleer med anlagde Planter Hagar af åtskillige slags wilda Trän. Denne gård, som med säkerbet (sockerbetor) kan räknas ibland de äldsta gårdar i Skåne, har wid ... 1439 varit bebodd af den namnkunnige wäpnare Clas Nilsson till Ellinge, som ... till Konung Carl den 8:des syster whars son, Nils Classon, som skref sig till ... och Ellinge, war stamfader för ... släkten i Swerige och förde 2:ne Blå Sparrar i ... samt af Messenius kallas Rönnov. Denne Nils Classons arfwingar hafwa sedan varit ägare af denne Gård, hwilken sedermera kommit under Danska Kronan men år 1607 af Konung Christian den 4:de ... till Danska Riksrådet Hans Barnekow och efter hwilken den varit bebodd af Bildar och Walkendorphar, samt efter dem sluteligen kommit i nu varande ägarens Possession, som försatt gården och underligande ägendom i fullkomligt godt stånd.

Bilaga 3



Fryberg (1760) Charta öfver Ägodelningen uti Ellinge Damstorpa Byar Belägne uti Malmö Hus Höfdinge Dömmen. Frosta och Harjagers händer samt Västra Sallerups Socken [Kartografiskt material] Lanthöfdingens arkiv. Västra Sallerups socken Ellinge nr 1-16 o 20-1760. Figur 9 är ett utsnitt ur denna karta.

Bilaga 4

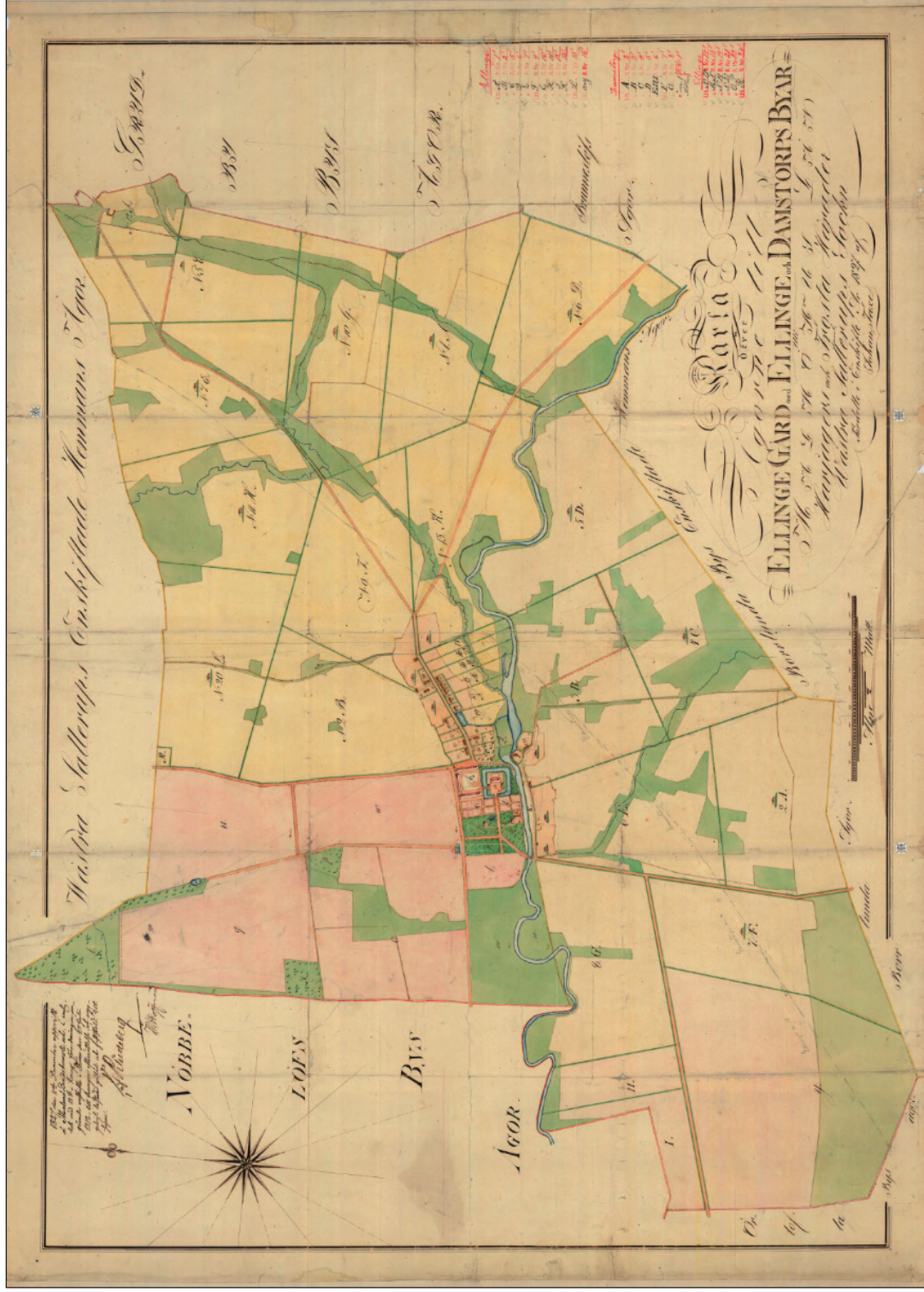


Fryberg (1760) Charta öfver ägodelningen uti Ellinge och Damstorps byar, Belägne uti Malmöhus höfdingedöme, Frosta och Harjagers häradet samt Wäst Sal-
lerups Socken. [Kartografiskt material] Lantmäterimyndighetens arkiv. 12-VÅP-10.
Figur 10 är ett utsnitt ur denna krata



Chartor öfver Ellinge sätesgård och dess ägor uti härtigdömet Scåne (1742-1783) Malmöhus Län, Harriegers Härad och Sallerups socken (u.å). [Inbunden kartsamling] Privat ägo, Ellinge gods.

Bilaga 6



Lantmäterimyndigheternas arkiv (1827) Handlingar över enskiftesförrättningen till Ellinge gård med Ellinge och Dammstorps byar [Kartografiskt material]
Lantmäteriet, Gävle. Akt nr. 12-väp-18. Figur 16 är ett utsnitt ur denna karta.

Bilaga 7

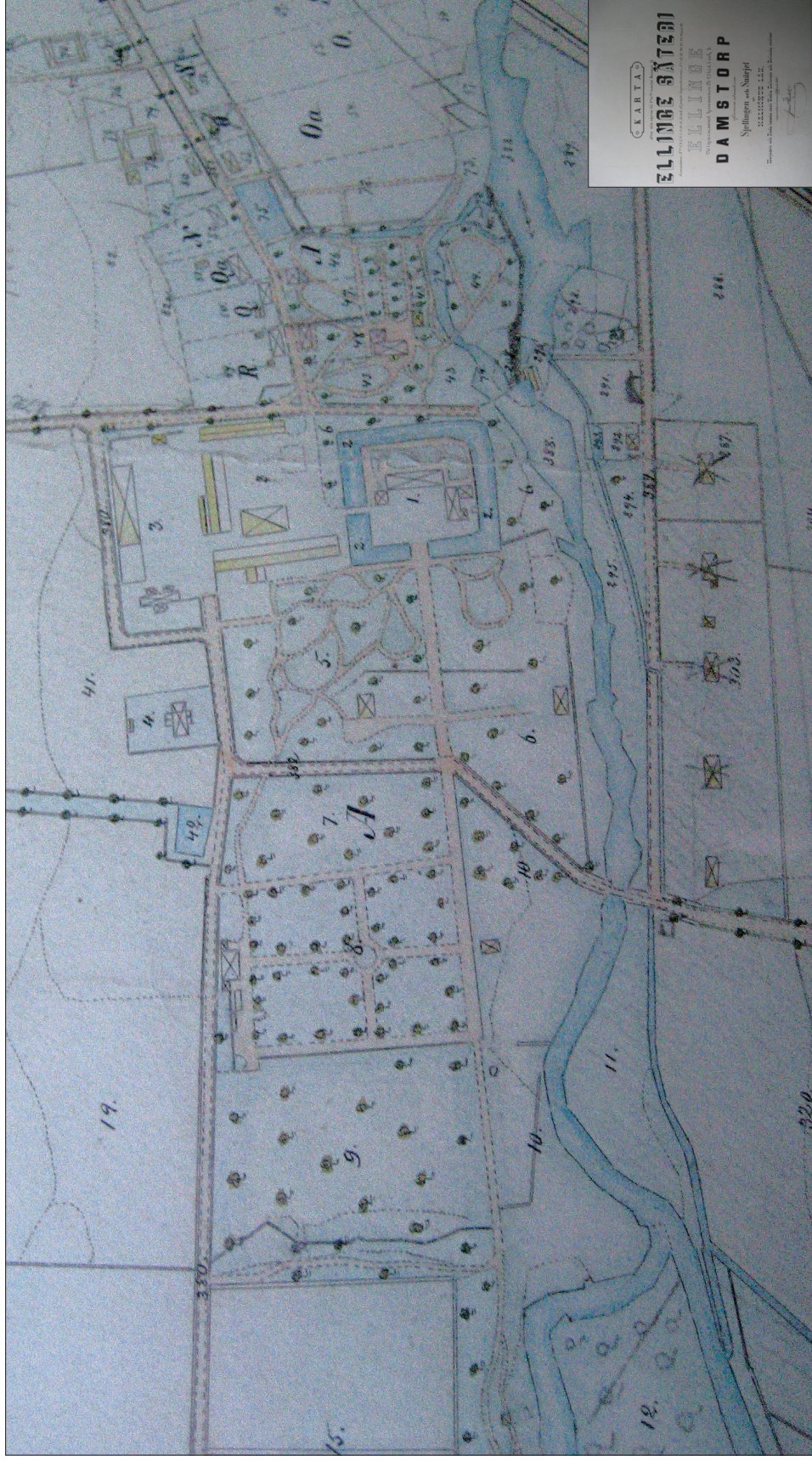


Foto på: Jonas Ahnfelt (1890-1891) Karta öfver alla egorna till 1 61164 mantal Nummer 16 Ellinge säteri, Damstorp äfvensen utmarkerna Sjettingen och Snärjet uti Malmöhus län, Privat ägo, Ellinge gods. Fotograf Karin Henriksson 2009-04-01. Figur 19 är ett utsnitt ur denna karta.

Bilaga 8



Ekonomisk karta över Ellinge (1913). Bekostad av Malmöhus läns hushållningssällskap. Från geobiblioteket, Lund. Figur 26 är ett utsnitt ur denna karta.

Bilaga 9



Lantmäterimyndighetens arkiv (1972) Ekonomisk karta över Sverige, Malmöhus län. [Kartografiskt material] Borlunda_J133-2C7172. Figur 46 är utsnitt ur denna karta.

Utsnitt ur: Lantmäterimyndighetens arkiv (1972) Ekonomisk karta över Sverige, Malmöhus län. [Kartografiskt material] Borlunda_J133-2C7172.

Bilaga 10



Inventeringsplan med alla nummer angivna. Illustration av K. Ingemansson och E. Samuelson (2009-06-03). Siffrorna på kartan visar inventerade objekt, såsom växter, byggander, planteringar och strukturer. Boksiverna på kartan visar hur vi har delat upp anläggningen i olika områden.

